

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Rahvusliku käsitöö osakond

Rahvusliku tekstiili õppekava

Marja-Leena Jaanus

KÕLATEHNIKA OSKUSSÕNAVARA KORRASTAMINE JA ARENDAMINE

Lõputöö

Juhendaja: rahvusliku käsitöö osakonna lektor Ave Matsin, MA

Konsultant: Eesti Keele Instituudi keelekorraldaja Tuuli Rehemaa, MA

Viljandi 2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. KÕLATEHNIKA PUUDUTAVAD UURIMUSED JA KIRJUTISED	7
2. METOODIKA	14
2.1. Suulised oskuskeeled allikad	14
2.2. Kirjalikud oskuskeeled allikad	15
2.3. Terminikaardid	16
3. TERMINOLOOGIA.....	19
3.1. Terminoloogia struktuur	19
3.2. Terminoloogiakomisjon	21
3.3. Oskussõnavara	21
3.3.1. Termin	22
3.3.2. Definitsioon	23
3.4. Terminile esitatavad nõuded.....	24
3.4.1. Ühetähenduslikkus	25
3.4.2. Terminite omavahelised suhted	26
3.4.3. Termin ja kasutaja	26
3.4.4. Terminivormiline külg.....	27
4. KÄSITÖÖ JA KÕLATEHNIKA STRUKTUUR	29
4.1. Kõlatehnika käsitöösüsteemis	29
4.2. Kõlatehnika struktuur	30
4.2.1. Kõlatehnika.....	31
4.2.2. Kõlatehnika tehnoloogia.....	32

4.2.3. <i>Kõlapaela muster</i> ja selle märkimine	34
4.2.4. <i>Kõlapaelte</i> liigitamine saamisviisi järgi	37
5. OSKUSKEELE KORRASTAMINE JA ARENDAMINE	39
5.1. Oskuskeel ja üldkeel	39
5.2. Oskuskeeke korrastamine	40
5.3. Oskuskeeke arendamine	42
6. KÄSITÖÖKEELE OSKUSSÕNAVARA KORRASTAMINE JA ARENDAMINE	44
6.1. Käsitöökeele oskussõnavara	44
6.1.1. Käsitöö töövahendite nimetused	45
6.1.2. Käsitööga seotud muu valdkonna oskussõnavara	46
6.2. Tekstiilikäsitöö oskussõnavara	47
6.3. Kõlatehnika oskussõnavara	47
6.3.1. Kõlatehnika tehnikate ja mustrite nimetused	49
6.3.2. Kõlatehnikas kasutatavad joonised ja tingmärgid	51
KOKKUVÕTE	52
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	54
Intervjuud	54
Käsitöökirjad	54
Kirjandus	55
SUMMARY	58
Lisa 1. Suuliste ja kirjalike oskuskeeke allikate nimekiri	61
Lisa 2. Kirjalikest allikatest pärit oskuskeelendite loend	64
Lisa 3. Kõlatehnika terminid: ettepanekud käsitööteaduse terminite komisjonile	82

SISSEJUHATUS

Erialasel sõnavaral, eriti oskussõnavaral ehk terminoloogial, on oluline roll käsitöö tehnoloogia arendamisel, eelkõige tehnikate õpetamisel, uurimisel ja muul viisil tutvustamisel. Lõputöö „Kõlatehnika oskussõnavara korrastamine ja arendamine“ on seminaritööna valminud „Kõlatehnika sõnavara tänapäeva eesti keeles“ (Jaanus 2015) edasiarendus, mis pöörab põhitähelepanu oskussõnavarale: selle väljaselgitamisele, korrastamisele ja arendamisele. Seminaritöös uuritud suulisele sõnavarale lisandub siin ka kirjalikest allikatest pärit kõlatehnikaga seotud oskussõnavara ja sõnavara, mida saab kasutada oskussõnavara arendamise baasina (vt lisa 2). Kui seminaritöö keskendus tänapäeva keelele, siis lõputöö oskussõnavara uurimine ei sea ajalist piirangut – varaseim tekst pärineb aastast 1932, värskeim 2014. Nii on võimalus leida unustatud mõisteid, mida terminoloogia arendamisel annab taas kasutusele võtta.

Lõputöö koosneb kuuest peatükist ja kolmest lisast. Esimene peatükk annab ülevaate kõlatehnikat puudutavatest kirjutistest ja uurimustest, eeskätt üliõpilaste töödest. Teises peatükis tutvustan metoodikat, mida kasutan kõlatehnika oskussõnavara käsitlemisel. Kolmas peatükk on referatiivse loomuga, kus tutvustan terminoloogiat kui oskuskeeleeõpetust, mille juhiste toel erialakeelt korrastada ja arendada. Kuna kõlatehnika oskussõnavara on käsitöökeele kui allkeele osa, käsitleb neljas peatükk kõlatehnika suhet käsitööga ja kõlatehnika kui tekstiilikäsitöö valdkonna struktuuri. Erandlikult selles peatükis tähistan kõiki komisjonis vastuvõetud oskussõnu kursiivkirjas, et jälgida nende praktilist toimimist. Viiendas peatükis uurin oskuskeelet ja üldkeele erinevusi ning oskuskeelet korrastamise ja arendamise protsessi üldiselt. Kuues peatükk vaatleb kõlatehnika oskussõnavara korrastamise ja arendamise tulemusi.

Lõputöö praktilise osa esimese järguna valmib kirjalikes allikates kasutatud kõlatehnikasse puutuvate keelendite loetelu, mida kasutan terminoloogia korrastamise lähtena (lisa 2) suulise keele allikate (vt lisa 2, intervjuud kõlakudujatega) kõrval. Praktilise osa teise järguna valmib kõlatehnika oskussõnavara minisõnastik, mille vormistan terminite ettepanekute infokaartidena.

Terminite ettepanekud esitan käsitööteaduste terminite komisjonile ning kannan kaartidele ka komisjoniliikmete kommentaarid, ettepanekud ja märkused ning lisan lõppu (p 12) terminoloogiakomisjoni otsuse iga terminiettepaneku kohta (lisa 3).

Tekstiilikäsitöö-alasest sõnavarast on kirjutanud Reti Könninge bakalaureusetöös „Kihnu naiste käsitöö ja rõivastuse sõnavara“ (Könninge 2015) ja Kai Tiislär magistritöös „Silmuskudumise sõnavara soome, ungari ja eesti keeles“ (Tiislär 2010). Mõlemad tööd uurivad tekstiilikäsitöö keelt keeleteadlase vaatenurgast. Kummagi autori käsitööhuvi toetab keealast tööd. Käesoleva uurimuse suundumus on vastupidine – autori keelehuvi toetab käsitööteaduse uurimist. R. Könninge bakalaureusetöö asetab fookusesse Kihnu murdekeele naiste käsitööd ja rõivastust puudutava pärimuse kaudu. Kõlatehnika sõnavara see uurimus ei hõlma, kuna kõladega kudumise traditsioon puudub Kihnu pärimuses täielikult (Kurrik 1932, lk 108) ega harrastata seda seal tänapäevalgi. K. Tiisläri magistritöö eesmärk on koostada soome-ungari-eesti silmuskudumise sõnastik ning analüüsida sõnavara vormilist külge. See pakub ühe võimalikest lähenemisviisidest tekstiilikäsitöö oskussõnavarale. Seda küll teise tekstiilikäsitöö valdkonna kaudu ning kolmkeelse sõnastikuna, kuid osaliselt kasutatava mudeli eeskujuna kõlatehnika oskussõnavara uurimisel ja esitamisel.

Üld sõ n a v a r a tarvitavad kõik keelekasutajad igapäevaselt. Lisaks on keeles o s k u s - s õ n a v a r a, kuhu kuuluvad oskussõnad ehk t e r m i n i d – täpselt piiritletud tähendusega keelendid, millega erialaseid mõisteid tähistatakse.

Piir üld- ja oskussõnavara vahel ei ole jäik. Oskuskeel kasutab uute erialamõistete tähistamiseks ühe allikana üldkeele sõnavara. Võib juhtuda ka vastupidi: oskussõna võetakse üldkeeles kasutusele, mis toob tavaliselt kaasa ka sõna tähenduse nihke. (Erelt, M., Erelt, T., Ross, K. 2006)

Oskuskeeleõpetusest ehk t e r m i n o l o o g i a s t on Tiiu Erelt kirjutanud põhjaliku raamatu „Terminiõpetus“ (Erelt 2007). Sama teemat tekstiilikäsitöö ühe valdkonna kontekstis puudutab ka eespool mainitud K. Tiisläri magistritöö.

Mõisteid seletavaid sõnaraamatuid on ainelise rahvakultuuri valdkonnas kaks: „Eesti etnograafia sõnaraamat“ (1995) ja „Eesti rahvakultuuri leksikon“ (2007). Kahjuks sisaldavad need väljaanded vaid üksikuid kõlatehnikat puudutavaid oskussõnu ja neist nii mõnegi definitsioon on ebatäpne või eksitav.

Tuntumaid keelendeid selgitab „Eesti keele seletav sõnaraamat“ (edaspidi EKSS), mis on küll üldkeele sõnaraamatuks loodud, kuid pakub seletust ka oskussõnadena kasutusel olevatele

keelenditele. Samuti jagab Eesti Keele Instituudi internetilehekülg www.eki.ee keelenõu kõrval ka elektrooniliseid eesti keelt sisaldavaid terminibaase (*Termeki*, term.eki.ee). Nende seas saab koha leidma ka käsitööteaduse terminite andmebaas, mida vastavate sissekannetega hakkab varustama Viljandi kultuuriakadeemia rahvusliku käsitöö osakonna juurde 29.04.2016 loodud käsitööteaduse terminite komisjon.

Töö eesmärk on tutvustada ja analüüsida oskussõnavara väljaselgitamise, korrastamise ja arendamise ning kinnitamise protsessi, pakkudes seeläbi üht võimalust, kuidas erialast oskussõnavara arendada. Kooruvat mudelit saab kasutada ka teiste käsitöövaldkondade oskussõnavara arendamisel. Näiteks vajab tekstiilikäsitöö valdkonnas nõeltehnika ka kõige lihtsamat sõnavara: raske on rääkida või kirjutada tekstiilitehnikast, mille protsessi – see ei ole kudumine, nõelumine ega punumine – väljendamiseks puudub ühtne keelend.

Uurimistöö praktiliseks eesmärgiks on koostada kõlatehnika põhimõisteid piiritlevate terminite andmebaas infokaartidena (lisa 3) ja esitada terminite ettepanekud käsitööteaduste terminite komisjonile kinnitamiseks. Kaartidel on termineid, mille juurde lisan ka võõr- või murdekeelse vaste, kuid seda vaid juhul, kui need vasted esinevad kasutatud kirjanduses. Selle töö eesmärk ei ole mitmekeelse sõnastiku koostamine: võõr- ja murdekeelsed vasted lisan üksnes oskussõna päritolu või kujunemise täpsustamiseks. Mitmekeelse kõlatehnika oskussõnastiku koostamine võiks olla järgmise uurimistöö teemaks.

Uurimisküsimused on kõik seotud kõlatehnika eestikeelse oskussõnavara korrastamise ja arendamisega: Mis on oskussõnavara? Millised on selle loomise ja arendamise võimalused? Milliseid keelendeid kasutatakse kõlatehnikast rääkimisel ja kirjutamisel eesti keeles? Kuidas korrastada olemasolevat oskussõnavara ja milliseid oskussõnu saab kõlatehnika sõnavara baasil või muul viisil juurde luua? Kuidas uut oskussõnavara kinnitada ja tutvustada?

Suur tänu kõigile, kes kaasa aitasid kõlatehnika oskussõnavara korrastamise ja arendamise töömahukas protsessis. Tänan keelekonsultanti, kõiki käsitööteaduste terminite komisjoni liikmeid, semiootikut Kadri Tüüri, keelekorraldajat Tiina Leemetsa, kõlakudujaid Maare Adamsoni, Julia Christie Amorit, Astri Kaljust ja Jaana Ratast asjakohaste kommentaaride ja märkuste eest ning eriline tänu juhendaja Ave Matsinile kõikvõimaliku abi ja toetuse eest!

1. KÕLATEHNIKAT PUUDUTAVAD UURIMUSED JA KIRJUTISED

Kõlatehnikat on uuritud ja sellest on ka kirjutatud. Ilmunud on üks raamat, mis pühendatud ainult kõlakudumisele (Paltser 2011) ja teine, mis tutvustab Eesti võid laiemalt (Astel 1998). Kolmas raamat on küll pühendatud Muhu rahvuslikule tekstiilile (Kabur, Pink, Meriste 2010), kuid pakub sisuka peatüki (*ibid.*, lk 278–282) saarerahva kõlapaeltest. Ilusate piltide ja asjakohase õpetuse toel on selle raamatu juhiste järgi võimalik tõepoolest ka Muhu moodi kõlapaela kuduma õppida.

Mahukaid, õpikuna tarvitatavaid ja põhjalikke väljaandeid, mis jagaks õpetust erinevate tehnikate ja -mustrite kohta või liigitaks neid tehnoloogiliselt, nagu näiteks teeb seda ingliskeelne Peter Collingwoodi raamat (Collingwood 1982), mida Eesti kõlakudujad mõnikord „kõla-piiblik“ kutsuvad, eestikeelseina ilmunud ei ole. Käsitööõpikute ja rahvarõivaraamatute kõlatehnikat puudutav osa kasutab allikatena enamasti H. Kurriku ja E. Asteli kirjatöid.

Muinas-käsitöö valdkonnas on püütud seda puudujääki korvata elektroonilise õppematerjaliga: „Muistne käsitöö. Õpik-käsiraamat kutsekoolidele“ (Keskküla, Truuväli 2013). Vaatamata kõlavatele programminimedele, mille raames õpik on koostatud, pole kõlatehnika uurijale ega kõlakudujale neilt viielt leheküljelt, mis muinasaja rikkalikku kõlatehnika pärandit võiks tutvustada, suurt midagi leida.

Vanim mulle teadaolev eestikeelne teaduslik artikkel Eesti kõlavöödest ulatub aastasse 1932 (Kurrik 1932). Kirjutis pakub ülevaadet kõlatehnikast esemeuuri ja vaatenurgast lähtuvalt, mistõttu on loomulik, et H e l m i K u r r i k u kirjelduste järgi ei ole algajal võimalik kõladega kuduma õppida. Sõnavara ja oskussõnavara loomise allikana on aga tema sõnavarakal tekstil suur väärtus. Seda enam, et iga hilisem kõlatehnika uurija viitab kõnesolevale artiklile. Seega pean H. Kurriku kõlatehnika keelt tänapäeva oskuskeele üheks mõjusamaks kujundajaks.

Viis aastat varem, 1927 ilmus küll I l m a r i M a n n i s e „Eesti rahvariiede ajalugu“, kus ta kirjutab muu hulgas ka Eesti kõlapaeltest peatükis Võöd ja paelad (Manninen 1927, lk 361–391; Manninen 2009, lk 309–321), kuid uurimus tervikuna pole pühendatud otseselt kõlatehnikale, vaid puudutab seda teemat riivamisi. Eestiga tihedalt seotud soomlane hindas kõrgelt kaasmaalase A. O. Heikeli eelmise sajandi vahetusel kirjutatud eesti, läti, liivi ja setu rahvakultuuri ainekst käsitlevaid töid (Manninen 1927, lk 5), mis tähendab, et I. Manninen polnud esimene mitte-eestlasest uurija, kes võis kirjutada kõlatehnikast Eestis. Mitte-eestlaste tööd ei ole käesoleva uurimuse otsese huvi all, kuna neid ei kirjutatud eesti keeles. Erandina pakub aga huvi I. Mannise enda kõnesolev töö ja seda mitmel põhjusel. Esiteks oli ta rahvarõivaste ajaloo kirjutamise ajal juba viis aastat Eesti Rahva Muuseumis (edaspidi ERM) töötanud (*ibid.*, lk 6) ja põhjendab raamatu kirjutamist järgmiselt: „...olen tundnud olevat kohustatud oma käesoleva tööga suurendada veel kehva eestikeelset etnograafilist kirjandust, olgugi et teaduse üldkasu silmas pidades mõne laiemalt tuntud võõra keele tarvitamine oleks olnud soovitatavam.“ (*ibid.*, lk 7). Teiseks on tema uurimistööga tutvumise mõju tunda hilisemate Eesti uurijate töödes ja kolmandaks on tema „Eesti rahvariiede ajalugu“ kahel korral avaldatud (Manninen 1927 ja Manninen 2009) – s.t tunnustatud ka tänapäeval – ning neljandaks uurija vahetu kontakt veel traditsioonis elava pärimusega: „...olen ise mõnel pool rahva suust teinud ülestähendusi.“ (Manninen 1927, lk 6).

Teise mitte-eestlasena pakub huvitavat ainekst M a r g a r e t e L e h m a n n – F i l h é s, kelle artiklile „Über Brettchenweberei“ (Lehmann-Filhés 1899, lk 24–33) H. Kurrik korduvalt viitab. Eestikeelse oskussõnavara uurimise seisukohast pole artiklil eraldiseisvana olulist väärtust, kuid Eesti uurija mõjutajana küll. M. Lehmann-Filhés’ kirjutamise viis on mõnus ja vaba: ta otsekui jalutaks kõlapaelte maailmas ringi ja kirjeldaks lugejaile oma kogemust. Samas püüab ta edasi anda kudumise üksikasju, küsides tegijailt selgitusi ja nimetusi, mida M. Lehmann-Filhés ka mitme keele vahendusel analüüsib. Lisatud on joonised. Paikapanevat kõlatehnika teooriat ega ühegi kõlapaela täpset tehnilist kirjeldust, mille järgi kududa, selles artiklis ei ole (kui mitte just artikli juurde kuuluvatel värvitahvlitel, mida mul näha ei õnnestunud). Teine põhjus kirjutisel pikemalt peatumiseks on asjaolu, et seda artiklit ja M. Lehmann-Filhés’t peetakse kõlatehnika taasäratajaks Euroopas (Ratas 2015).

1938. aastal ilmus H. K u r r i k u l t lisaks kõlatehnika artiklile (Kurrik 1932) ka põhjalik raamat „Eesti rahvarõivad“ (Kurrik 1938), mis sisaldab rahvarõivaste valmistamisel kasutatavate tehnikate kirjeldusi ja üksikasjalikke jooniseid, mida täpselt sellistena võib kohata nii mõneski hilisemas, eriti nõukogudeaegses, kirjutises või raamatus. Paar lehekülge võõde peatükist on

pühendatud ka kõlavööle (Kurrik 1938, lk 7–9). Üldiselt on raamatu alapeatükk Kõlavöö sisuliselt varasema artikli kärbetega lühikokkuvõtte. Oskussõnavara osas aga erinev. Näiteks on artiklis *koelõng*, raamatus samas tähenduses *kudelõng*; *kudumise skeemi* asemel *kirja skeem*. Kadunud on *nukk* ehk *nukuke*, millest on saanud *viht* ('lõngaviht'); samuti on kadunud *äärekeerd* ('kõlapaela äärmine pikirida') ja *pinnapool*. Ju on keeleteoimetaja käsi mängus olnud. Tehnilise uuendusena soovitab autor kõlalaua nurki nummerdada (Kurrik 1938, lk 8). Raamatu tekst on kõlatehnilisest seisukohast artikli tekstist sedavõrd selgemini aru saadav, et raamatu juhiste järgi on võimalik kõlapaela kuduma õppida.

Järgmine, I. Mannise ja H. Kurriku oma järel kolmas rahvarõivaraamat ilmus eestikeelsena 1957 ja venekeelse sõsarana 1960 (*Эстонская народная одежда...* 1960). Sellel raamatul puudub üks autor – kirja- ja uurimistöõ on teinud tolele ajale omaselt autorite kollektiiv Riiklikust Etnograafiamuuseumist, mis enne ja praegu jälle kannab nime Eesti Rahva Muuseum. Raamatusse peatüki Kõlavööd (Laigo 1957, lk 225–226) kirjutas *A n i t a L a i g o* (Oeste), kes eraelus oli osav kangur, seega tundis tekstiilikäsitööd ka praktikuna. Samuti oli ta Kunsti-kombinaadi Tartu haru kauaaegne juht, kangakudumise osakonnas (pojatütre Anni Laigo e- kirjast). Nii kirjutise sisu kui joonised viitavad sellele, et ta oli tuttav eelmiste (I. Mannise ja H. Kurriku) rahvarõivaraamatutega, kuid arvatavasti mitte H. Kurriku 1932. aasta artikliga. Raamatu lõpus on küll Tamara Habichti koostatud oskussõnavara register (Eesti rahvarõivad... 1957, lk 245–253), kuid kasutatud kirjandusest pole kõlavööde artikli juures märkigi. Teksti lugedes oli tunda keeleteoimetaja kindlat kätt.

Tähelepanuväärne pole mitte ainult see, millest ja millal kirjutatakse, vaid ka see, miks ja millal on kirjutamata jäetud. Neljas, arvatavasti tuntuim rahvarõivaraamat on *M e l a n i e K a a r m a* ja *A i n o V o o l m a a* neljakeelne „Eesti rahvarõivad“ (Kaarma, Voolmaa 1981), mis ilmus koos kahe põhjaliku lisaga: „Rahvarõivaste valmistamisjuhendi“ (kaasautoriks põhiautoritele lisaks Mari Sumera) ja muustrilehtedega. Kõladega kudumisest ega vööde valmistamisest jm sarnasest ei kirjutata üldse. Põhiraamatu tekstidest leidsin mõned üksikud laused. Võib-olla oli põhjuseks kunstikäsitöömeistrite koda Uku, kes pakkus oma uhkes Tallinna vanalinnakaupluses kõike vajalikku, või polnud ajale kohaselt saada materjali, millest kõlapaelu kududa; või siis puudus lihtsalt huvi. Siinmaal jääb ka sõnavara soiku ning muutub kesiseks.

A i n o V o o l m a a brošüür sõbadest rahvariiete juurde (Voolmaa 1990), kust samuti saab pisut kõlakudumise kohta lugeda, on kõlatehnika sõnavaralt vaene. Kuigi samalt autorilt ilmus juba varemgi, 1984. aastal artikkel „Õlakatted ehk ülevisked eesti naiste rõivastuses“, mis

avaldati ERM-i aastaraamatus XXXV, lk 70–81, ei ole ma sellega tutvunud ega tea, kas autor oma kirjutises ka kõlatehnikat puudutab. Brošüüri ja rahvarõivaste raamatu tekst ei andnud põhjust kõnesolevat artiklit kõlatehnika sõnavara oluliseks allikaks pidada ning seetõttu jätsin 1984. aasta kirjutise kõrvale.

Tõsist värskendust tööb nii vöökudumisse kui selle valdkonna sõnavarasse E e v i A s t e l i vööderaamat, kus peatükk kõlavöödelegi pühendatud (Astel 1998, lk 31–53). Autor on tuttav nii varasemate kõlatehnika-alaste uurimuste kui muuseumikogude materjaliga. Kõik hilisemad kõlapaelte uurijad on omakorda tuttavad E. Asteli raamatuga „Eesti vööd“, kus on rikkalikult kõlapaelte fotosid, ülevaade etnograafilistest kõlapaeltest ja kokkuvõtte arheoloogilistest kõlapaeltest. Puuduvad aga kõlakudujale olulised tehnilised skeemid ja joonised. Teatavas mõttes on E. Astel Eesti kõlakudujate taasärataja, eriti etnograafiliste kõlapaelte osas.

2002. aastal kirjutas A v e M a t s i n magistritöö „Tekstiiltehnilised vahendid Eestis muinas- ja keskajal“ (juhendaja Jüri Peets), kus on kõlatehnikale pühendatud alapeatükk (Matsin 2002, lk 40–47). Autor läheneb tekstiilikäsitööle, sealhulgas kõlakudumisele pisut erinevast vaatenurgast, asetades tehnika globaalsesse konteksti ning tuues sisse ka ajaliselt laiaulatuslikuma mõõtme. I. Manninen, H. Kurrik ja E. Astel küll mainivad vanemaid kõlakudumise viise ning sedagi, et tehnika on tuntud ka väljaspool Eestit, kuid nende suundumus jääb siiski etnograafilise ainese ja Eesti-keskseks. Teise tavatu lähenemisviisina vaatleb A. Matsin tekstiilikäsitöö protsessi tervikuna – päris esimestest sammudest lõpptulemuseni. Loomulikult ei saa pidada magistritöö ühte alapeatükki kõlakudumise tutvustusega selle tehnika põhjalikuks uurimuseks, kuid A. Matsini lähenemisviis on uue suundumuse (eriti arheoloogilise ainese uurimise suunal) alguseks, mis jätkub tema hilisemateski kirjutistes (Matsin 2010; Matsin 2012)

Rahvusliku tekstiili eriala arenedes Viljandis hakkasid ka üliõpilased järjest enam tekstiilikäsitöö-alaseid uurimistöid kirjutama. Muu hulgas kirjutati ka sellistest valdkondadest, mis veeripidi kõlatehnikatki puudutavad. Enamasti küll etnograafilisi kõlapaelu.

Üheks esimeseks lõputööks oli 2004. aastal L a g l e R u u s m a a „Koopia vanematüübilisest Helme sõbast“ (juhendaja A. Matsin), mis puudutas kõlatehnikat ootamatust küljest. Nimelt analüüsib autor siin H. Kurriku artiklile (Kurrik 1932) ja valminud tööproovidele tuginedes, miks ta Helme sõba koopia tegemiseks kõlatehnikat ei kasuta. See-eest leiab lugeja põhjaliku kirjelduse pookvooliku (vt ka lisa 3, nr 51) kudumisest, kuigi autor ise nimetab tehnikat *voolikuna kudumiseks* ja saadud kõlapaela *õõnespaelaks*.

M a l l e V a l l i lõputöö „Rekonstruktsioon Parisselja rabast leitud tekstiiliesemetest“ (juhendaja A. Matsin) valmis 2006. Selleski töös on paari lehekülje jagu teoreetilist ja paari-kolme jagu praktilist kirjeldust kõlatehnika kohta. Autori keelekasutus on selge, töö kergesti loetav. Kõlatehnika sõnavarast on noppida üksikuid tavapäraseid näiteid, mis sõltuvad kasutatud allikate keelest. Näiteks on M. Valli kirjutanud arheoloogilistest kõlapaeltest (Valli 2006, lk 15), mille kontekst lubab arvata, et *kõlapaelad* on kõladega kootud esemete üldises tähenduses nagu A. Matsini kirjutistes; järgmisel leheküljel kirjutab autor *kõlavööst*, mis võis olla *pook* – kontekst laseb aimata, et siin on *kõlavöö* 'kõladega kootud esemete' üldises tähenduses, nagu H. Kurrik ja I. Manninen kirjutavad. Samas ei sega see tekstist arusaamist ja kõlatehnika osakaal lõputöös on nii väike, et isegi terminit *kõlatehnika* pole tarvis läinud.

A g e R a u d s e p p kirjutas diplomitöö 2007: „*Viielõngaline* tekk ja viis sõba“ (juhendaja Christi Kütt), milles pühendas peatüki kõlatehnikale (Raudsepp 2007, lk 11–21). Eesti ala kõlatehnikat iseloomustava etnograafilise ainese tutvustamise kõrval on A. Raudsepa töös rikkalikult tehnilist informatsiooni: fotomaterjali, kõlapaelte mustrijooniseid ning rakendusskeeme. Praktilise tööna valminud viiele sõbale kodus ta ka kõlapoogad. Sellestki, kuidas ta neid tegi, saab lugeda diplomitööst.

R i t a K ä ä r kirjutas oma diplomitöö (Käär 2008) Reet Piiri ja Ave Matsini juhendamisel juba järgmisel aastal. Pealkirjaks „Kahe vanematüübilise üleviske rekonstruktsioon“ ja praktiliseks tööks kaks vanematüübilist üleviset kõlapookadega ääres. Autori keel on konarlik ja kohati on raske mõista, millest ta kirjutab või mida öelda tahab. Erinevaid oskussõnu kasutab ta läbisegi ja mõistete definitsioonid on pigemini märksõnadest juhujadad kui selgitused. R. Kääri kirjatöö annab tunnistust kõlatehnika oskussõnavara korrastamise hädavajalikkusest – kõik käsitöömeistrid ei peagi sõnaosavad olema, kui neil on kasutada oskussõnastik, kust vajalik termin koos definitsiooniga välja valida.

Samasse aastasse jääb ka A s t r i K a l j u s e lõputöö (Kaljus 2008), mis uurib varasemasse aega ulatuvat rõivastust ja ei tugine üksnes etnograafilisele materjalile, vaid kasutab ka arheoloogilist ainet. „Rekonstruktsioon Paistu vaipseelikust“ (juhendajad Ave Matsin ja Riina Rammo) puudutab põgusalt muuhulgas kõlatehnika vanemat pärandit nii teoreetilisest kui praktilisest küljest. A. Kaljuse kõlatehnika sõnavara on küll napp – kõlatehnikat puudutab vaid väike osa tema tööst – kuid selge ja korrektne. Paistu vaipseeliku rekonstruktsioonist ilmus 2009. aastal ERM-i aastaraamatus ka A. Kaljuse artikkel, mille sisu ja keelekasutus on sarnased

lõputööle. Artikli tekst on vaid lakoonilisem ja sisutihedam, erilisi sõnavaralisi muutuseid ei ole, nagu seda võis täheldada H. Kurriku kahe kirjutise (Kurrik 1932; Kurrik 1938) võrdlemisel.

Teine rekonstruktsioon, millest teadusajakirjas artikkel ilmus, on A. Matsini varakeskaegse naise sõba rekonstruktsioon Siksali (Siksälä) kalmistu leiu põhjal (Matsin 2010). Artikkel on kõlatehnika sõnavaralt rikas, paljud väljendid, mida hilisemates nii kirjalikes kui suulistes allikates ette tulevad, on arvatavasti pärit sellest ja paar aastat hilisemast käsikirjalisest artiklist (Matsin 2012). On keelendeid, mille kasutamises ei olda järjekindel, kuid see paistab olevat enamuse kõlatehnikast kirjutajate häda, olen isegi sellega kimpus, ka käesolevat tööd kirjutades. Kõige segasemad lood on serva-, ääre-, otsa- ning muude veerte -kõlade ja -paeltega. Kuna puudub kindel kokkulepe ja ühtne terminoloogia, on sedasorti ebaühtlus kergesti siginev.

Üliõpilaste töödest järgmisena väärib esiletõstmist L i i s i – L y V i i t k i n i seminaritöö (Viitkin 2011), mille teemaks on Eesti etnograafilised kõlapaelad, juhendajaks A. Matsin. L. Viitkin on H. Kurriku järel teine autor, kelle uurimus keskendub üksnes kõlatehnikale. Kahe kirjutise ajaliseks vaheks on 79 aastat. L. Viitkini töö pakub põhjalikku ülevaadet Eesti etnograafilistest kõlapaeltest ja nende paikkondlikest eripäradest. Töö on põhjalik ja lisades rikkalikult pildimaterjali ning tehnilist informatsiooni – rakendusskeeme (ehk „mustriskeeme“ nagu ta ise neid nimetab).

Huvi kõladega kudumise vastu näib siiski järjest kasvavat. 2012. aastast pärineb A. Matsini artikli „*The 13th–16th Century Tablet-Woven Bands from Estonia*“ eestikeelne käsikiri, mis on taas heaks kõlatehnika sõnavara ja oskussõnavara allikaks. Kui L. Viitkin keskendus Eesti etnograafilistele kõlapaeltele, siis uuris A. Matsin arheoloogilisi kõlapaelu. Seegi artikkel keskendub kõlatehnikale.

Arheoloogiliste kõlapaelte teemal kirjutas bakalaureusetöö ka ajaloo ja arheoloogia üliõpilane S u s a n n a K i i t s a k (Kiitsak 2013), kelle juhendajaks oli R. Rammo. Bakalaureusetöö keskendub kõlapaeltele Eesti arheoloogilises materjalis ning pakub välja ka oma kõlatehnika teooria, jagades kõlapaelte kudumise tehnikad kaheks: kaks-lõnga-kõlas ja neli-lõnga-kõlas tehnikateks (Kiitsak 2013, lk 18). See sarnaneb H. Kurriku Setu vööde tehnikapõhisele jaotusele, kus ta jagab Setu kõlavööd paksudeks ja õhukesteks (Kurrik 1932, lk 111). Setu vööde (kõrikute pookasid arvestamata) puhul on sarnane üldistus asjakohane, kõlatehnika mitmekesisust arvestades on aga kõikide kõlakudumise viiside säärane jagamine eksitav. Sõnavaraliselt on S. Kiitsaku töö julge ja varustatud terminoloogia lisaga. Terminite definitsioonid on kohati

raskesti mõistetavad ja mõnel puhul pikad. Ajaloo ja arheoloogia kontekstis pole ma pädev kõnesolevast bakalaureusetööst midagi arvama, kuid see polegi käesolevas uurimuses oluline.

Kõlatehnikat puudutavate kirjatööde ühe osa moodustavadki naabervaldkonna uurijate kirjutatud tööd: a r h e o l o o g i l i s e d u u r i m u s e d. Tekstiilidest ajaloolises ja arheoloogilises kontekstis on kirjutanud Silvia Laul, Jüri Peets, Riina Rammo jt. Kõlatehnika seisukohast pakuvad huvi R. Rammo artikkel Eesti arheoloogilistest põlleleidudest (Rammo 2006) ja Lõhavere peitleiust kirjutatud raamat (Laul, Tamla 2014)

R i i n a R a m m o artikkel on hea ülevaade vanematest põlleleidudest ja kõigest sellega seonduvast (leiukontekst, põlled kandmine, kaunistamine, valmistamine jne). Eriti väärtuslikuks pean kõlatehnika uurija jaoks Kaberla CLVI luustiku kolju alt leitud põlle rekonstruktsiooni joonist (Rammo 2006, lk 257) ning põlle kaunistuste tegemise selgitusi. Valisin R. Rammo artikli üheks kirjaliku keele allikaks.

Teise sama valdkonna uurimusest valisin kirjaliku sõnavara allikaks S i l v i a L a u l u, Ü l l e T a m l a raamatu „Peitleid Lõhavere linnamäelt“, kuna peitleiuks osutus 13. sajandist pärit käsitöö- ja ehtevakk, mis sisaldas nii kõlalaudu kui kõlapaela katkeid vähemalt viiest eri paelast (Laul, Tamla 2014, lk 52). Raamatus on hulgaliselt fotosid jt illustratsioone. Nende hulgas kõrvuti fotod leidudest ja leidude põhjal kootud kõlapaeltest (*ibid.*, lk 52–55). Kõlapaelte rekonstruktsioonide autoriteks on Jaana Ratas ja Julia Amor. Raamatu keelekasutust vaadeldes, on täpsuse huvides vaja lisada, et R. Rammo vaatas üle tekstiilileide ja käsitöötarbid puudutavad peatükid (*ibid.*, lk 7), seega on tegemist kolme sõnakasutust vorminud isikuga.

Ei saa märkimata jätta, et arheoloogide terminoloogia on selge ja korrektne, sõnakasutus läbimõeldud ja järjekindel (pean silmas kahte viimast kirjatööd). Vahest on siin põhjuseks arheoloogia kui teaduse pikem iga käsitööteadusega võrreldes või asjaolu, et arheoloogia kümnekeelne terminibaas (*Arheovik*) 2238 terminiga on Termekis kasutatav.

2. METOODIKA

Oskussõnavara korrastamise ja arendamise eelduseks pean esmajärjekorras olukorra väljaselgitamist ja juba kasutuses oleva vastava valdkonna oskuskeelega tutvumist ning oskussõnavara kaardistamist. Selleks kasutasin nii suulisi kui ka kirjalikke allikaid (vt lisa 1).

Oskussõnavara suulisest keelest saadud keelendid on esitatud seminaritöös (Jaanus 2015, lk 8–26) ja kirjalikest allikatest kogutud sõnavara käesoleva töö lisa 2. Mõlemad keelendite loendid, üks kommentaaridega ja teine vaid viidetega kirjalikele allikatele, on jagatud omakorda kitsamatesse valdkondadesse ning valdkonnasiseselt esitatud tähestikulises järjekorras.

2.1. Suulised oskuskeele allikad

Suulise sõnavara allikatena kasutasin seminaritöö (Jaanus 2015) jaoks tehtud intervjuusid kõlakudujatega. Kõlatehnika sõnavara tänapäeva olukorraga tutvumise meetodiks valisin intervjuu seetõttu, et intervjuu võimaldab koguda värskemaid andmeid. Lisaks on intervjuu süstemaatiline, paindlik ja suhteliselt lihtsalt rakendatav. Kuid meetodil on ka puudused – intervjuu on alati vestlus, kahepoolne liikumine, mis peegeldab koostöös sündinud keelelist teavet (Praakli 2009, 220). Selles veendusin käesoleva töö jaoks intervjuudest näitelauseid otsides, kui märkasin oma küsimustes sagedast oskussõnade kasutamist. Kogemuse võrra rikkamana, toimiksin nüüd teisiti: esitaksin vähem küsimusi ja laseksin jutuajamisel vabamalt kulgeda.

Intervjuu küsimused olid osaliselt ettevalmistatud. Küsisin kõlakudujatelt: Mida sa kõladega kood? Milliseid tehnilisi võtteid kasutad? Kuidas sa neid nimetad? jne. Küsimuste sõnastus varieerus vastavalt olukorrale. Intervjuud lindistasin, kuid tegin ka märkmeid. Näiteks oli paberit tarvis küsimuse juures: Kuidas sa kõlaskeemi või rakendust märgid? Selle joonistas intervjuueeritav paberile. Hiljem kirjutasin jutu lindilt maha. (Jaanus 2015, lk 5–6)

Intervjuude kestus on erinev. Lindistatud materjali sai kokku kaheksa tundi ja 37 minutit. Oma sõnavara jagasid minuga: vöökuduja Maare Adamson; tekstiilikäsitöö harrastaja ja kõlatehnika tutvustaja internetis Julia Christie Amor; rahvusliku tekstiili õppetöökoja meister Astri Kaljus; rõiva-ajaloolane ja moekunstnik Katrin Koch-Maasing; rahvusliku käsitöö õppejõud Ave Matsin; käsitööpoe juhataja, kõlatehnika koolituste tegija Maiken Mündi; ajalooliste rõivaste rekonstruktsioone ja arheoloogiliste esemete koopiaid valmistanud, vabakutseline kunstnik Jaana Ratas (vt lisa 1).

Kõlatehnika suulise sõnavara uurimine näitas, et nii kõlakudujatel kui ka kõlatehnika uurijatel napib sõnavara, millega ennast erialaselt väljendada. Intervjuudest saadud sõnavara on süstematiseeritult esitatud seminaritöös (Jaanus 2015, lk 8–26) ning selle osa, mis terminiettepanekutesse näitelausetena välja valisin, kandsin terminikaartidele.

2.2. Kirjalikud oskuskeelee allikad

Käesolevat tööd alustades lugesin läbi mulle teadaolevad kõlatehnikasse puutuvad eestikeelsed tekstid ning valisin neist välja lähemaks uurimiseks 20, eelistades üliõpilaste kirjalikke töid. Varaseim kirjatöö ulatub aastasse 1927 ja hiliseim on pärit 2014. aastast. Pikemad tekstid hõlmavad uurimust (Viitkin 2011; Kiitsak 2013) või väikest raamatut (Paltser 2011), lühemad paari-kolme lehekülge. Kirjalik oskussõnavara on sama kesises olukorras kui suuline.

Kirjaliku keele oskussõnavara allikatena kasutasin 13 autori ja kolme autorite kollektiivi töid. Neljalt autorilt valisin mitu teksti, millest ühel juhul oli autor teise kirjatöö kaasautoriks. Eelistasin seminari-, bakalaureuse-, lõpu- ja magistritöid, kuna nende autorite erialaõpingud ja erialane keelekeskkond olid töö kirjutamise ajal aktiivsed ning uurimustel on juhendaja, kes muuhulgas hindab töö stiili teaduslikkust ja keelt (Õunapuu 2015, lk 7).

Kuna eesti keeles on kõlatehnikast vähe ja pisteliselt kirjutatud, ning pea iga autor viitab H. Kurrikule (Kurrik 1932) ja seejärel E. Astelile (Astel 1998), siis noppisin allikate nimekirja ka neid kirjutisi, mis riivamisi puudutavad kõlatehnikat. Üksnes kõlatehnikale keskenduvate kirjatööde nimekiri saanuks lühike – viis uurimust. Kirjalike oskuskeelee allikate täpne nimekiri on töö lõpus (vt lisa 1).

Kirjalike oskuskeelee allikate põhjal koostasın oskussõnavara loendi (vt lisa 2), kuhu märkisin kõlatehnikaga seotult esinevad keelendid, mida autor paistis olevat kasutanud oskuskeelendina

(mitte üldkeelee keelendina). Panin kirja kõik esinenud variandid (nn sünonüümid). Jagasin leitud keelendid kitsamatesse valdkondadesse, esitasin need tähestikulises järjekorras ja lisasin viite allikale. Kui mõni autor on kasutanud loendis olevaid keelendeid mujal kui viidatud tekstis (nt sama kirjatöö teistes peatükkides), siis pole seda loendisse kantud. Samuti esineb tekstides olukordi, kus autor küll kasutab sarnast keelelist väljendust, mis on loendis esindatud, kuid teeb seda lausesse laiali puistatult, nii et loendit koostades pole ma osanud seda tervikuks pidada. Kui ma pole aru saanud, mida autor öelda tahab, olen keelendit eiranud. Võib ka juhtuda, et olen keelendi tähendust kontekstist lähtuvalt valesti tõlgendanud.

Kirjalikest allikatest pärit oskuskeelendite loend (vt lisa 2) on jagatud seitsmesse temaatilisse gruppi. Loend sisaldab kokku 389 keelendit, mis valdkonniti jagunevad: kõlatehnikaga seotud tekstiilikäsitöö oskussõnavara (150 keelendit); kõlatehnika üldine oskussõnavara (95 keelendit); kõlatehnika tehnilisi võtteid väljendav oskussõnavara (46 keelendit); kõlatehnika tehnikate ja muustrite nimetused (54 keelendit); töövahendite nimetused (32 keelendit); kõlatehnikaga seotud muu oskussõnavara (13 keelendit). Lisaks on loendis kõlatehnikas kasutatavad tingmärgid (kahe paarismõiste tähistamiseks kokku kuus märgivarianti).

2.3. Terminikaardid

Võrdlesin kirjalikest allikatest pärit oskuskeelendeid suulise keele allikatest kogutud keelenditega (Jaanus 2015, lk 8–26), süstematiseerisin ja grupeerisin need ning koostasid saadud informatsiooni põhjal selle esitamiseks vormi – terminikaardi.

Ühtse vormiga terminikaartidele kandsin informatsiooni vastava keelendi kohta. Esialgu vormistasin 68-le termini ettepanekule kaardi, kuid töö käigus ilmes vajadus keelendeid lisada. Kokku moodustasin 75 terminikaarti.

Alljärgnevalt näide ühest terminikaardist. Selle nummerdatud infoväljad, mille sinine tekst kirjeldab infovälja sisu, on juba täidetud. Must tekst iga infovälja juures kuulub termini juurde ja väljendab terminiga seotud informatsiooni. Lilla tekst tähistab EKSS-i tsitaate.

Tühjad väljad on tähistatud x-ga, mis tähendab: x (1) *pole teada*, x (2) *puudub või* x (3) *pole veel leidnud*. Märksõnade juures võivad esineda sulgudes numbrid – (1) või (2) jne – need tähistavad sõna esimest, teist jne tähendust või kommentaaride, selgituste vms järjekorranumbrit. Viited kuupäevadele (29.04.16) ja (13.05.16) märgivad käsitööteaduse terminite komisjoni koosolekuid, kus vastav tekstiosa sõnastati.

4. kõlad

1. *termin:* kõlad (*mitm.*) (vt ka kõlalaud, nr 5; kõlatehnika, nr 16; kõlasid rakendama, nr 26)
2. *muutevormid (omast., osast.):* kõlade, kõlasid
3. *definiitsioon:* Kõlad on kõlapaelte kudumiseks mõeldud, hulknurksed (enamasti ruudukujulised) õhukesed plaadikesed, mille nurkades ja/või külgede keskel on augud lõimelõngade rakendamiseks.
4. *selgitus:* mitmus, kuna kõladega kudumiseks läheb vaja minimaalselt kahte kõlalauda – ühe kõlalauga kududa ei saa; ainsuses kõlalaud, eeskujuks „käärid“–„kääritera“
5. *sünonüümid jm keelendid:* kõlalaud (13.05.16)
6. *võõrkeelsed vasted:* lautaiset, laudat *pl.* (soome); Brettchen *n. pl.* (saksa); дощечки *f. pl.*, карточки *f. pl.* (J. C. Amor; 13.05.16) (vene); (weaving) tablets *pl.* (inglise)
7. *murdekeelsed vasted:* kloppniied (Kodavere), laosed (Muhu), lavvagu', lavva', lavvakid (Setu), lauad (Lääne-Eesti)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus:* kõlatehnika; töövahend
9. *näitelauseid suulistest allikatest:* Mul on isegi siiaaani alles minu esimesed **kõlad** õhukesest papist, mis on kohutavalt imelikuks kulunud. (Amor 2015) Kõlad võivad olla **lavvagu'** ka: ma olen natuke setu. (Adamson 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest:* **Kõlad** on õhukesed nelinurksed lauakesed saare-, lepa-, vahtra-, või sarapuust, harilikult ühe ümmarguse auguga igas nurgas. (Kurrik 1932, lk 93)
11. *märkused:* (1) Eesti rahvakultuuri leksikon, lk 108, Etnograafiasõnaraamat lk 80–81.
(2) Ei pea ju pihku mahtuma, kui on 100 kõla reas, pole see ka võimalik (A. Kaljus; 13.05.16)
12. *terminoloogiakomisjoni otsus:* definiitsioon parandada, termin kinnitada (13.05.16)
13. *joonis või foto:*



puidust kõlad



papist kõlad

EKSS: kõla (2) *etn nelinurksetest lauakestest koosnev vöökudumisriist. Kõladega kootud vöö.*

Lisas 3 on kõlatehnikaga seotud terminid ja terminite ettepanekud esitatud sisulist järgnevust ja omavahelist seotust silmas pidades: seepärast ei ole need tähestikulisel järjekorras. Terminoloogiakomisjon tegi ettekirjutusi ka terminite järjekorra muutmiseks, et nende esitamise järjestus toetaks selgemalt terminite omavahelist seost terviklikus süsteemis.

Täidetud terminikaardid saatsin koos kõlatehnika teooriapeatüki (vt ka ptk 4) tekstiga käsitööteaduste terminite komisjoni liikmetele, keelekonsultandile ja kõlakudujatele. Tagasisidena sain kokku seitse kirjalikku vastust ja ühe suulise tagasiside ettepanekute, täpsustuste ja kommentaaridega. Kandsin saadud informatsiooni terminikaartidele.

Seejärel esitasin terminite ettepanekud terminoloogiakomisjoni põhikoosseisu koosolekul 29.04.2016 ja laiendatud koosseisuga koosolekul 13.05.2016, millest võtsid osa ka erialaspetsialistid. Esimesel käsitööteaduste terminite komisjoni koosolekul jõuti kõlatehnikaga seotud terminite ettepanekuist läbi vaadata vaid kolm käsitöö valdkonda kuuluvat, millest üks – *tekstiilikäsitöö* (vt lisa 3, nr 1) – terminina kinnitati. Teisel koosolekul lükati osa ettepanekutest tagasi kahe põhjendusega: kõike ei ole vaja ülima peensuseni terminitena defineerida ja osa keelendeist võivad jääda üldkeele sõnavarasse. Kolmas grupp terminite ettepanekutest, mida vastu ei võetud, suunati üldkoosolekule otsustamiseks, sest need oskuskeelendid puudutavad laiemat kasutajaskonda kui kõlakudujad. Seega jätkub töö terminiettepanekutega ka pärast lõputöö kaitsmist.

Püüan käesolevas töös nii palju kui võimalik kasutada terminikaartidel olevaid termineid ja neile ka tekstis viidata. Kinnitatud terminid märkisin kursiivkirjas, kinnitamata või tagasilükatud terminite ettepanekud on nii tekstis kui kaartidel püstkirjas. Neljandas peatükis tähistasin erandlikult kõiki kinnitatud termineid, millega saab lähemalt tutvuda lisa 3.

3. TERMINOLOOGIA

Kõlatehnika suulise sõnavara uurimine (Jaanus 2015) näitas, et nii kõlakudujatel kui ka kõlatehnika uurijatel napib sõnavara, millega ennast erialaselt väljendada. Leksikonide ja seletava sõnaraamatu märksõnade uurimine (Eesti etnograafia sõnaraamat 1995; EKSS; Eesti rahvakultuurileksikon 2007) ja nende võrdlemine tähistamist vajavate mõistetega, süvendas seda tõdemust veelgi. Käesolevat tööd alustades lugesin läbi kõik mulle teadaolevad kõlatehnikasse puutuvad eestikeelsed tekstid ning valisin neist välja lähemaks uurimiseks 20: eri ajal ja erinevate autorite või autorikollektiivide kirjutatud teksti. Varaseim neist ulatub aastas 1927 ja hiliseim 2014. Pikemad tekstid hõlmavad uurimust (Viitkin 2011; Kiitsak 2013) või väikest raamatut (Paltser 2011), lühemad paari-kolme lehekülge. Kirjalik oskussõnavara on sama kesises olukorras kui suuline.

Oskussõnavara korrastamise ja arendamisega tegelevad erialaspetsialistid. Kõlatehnika oskussõnavara probleemide lahendamine on eelkõige kõlakudujate ja kõlatehnika uurijate tööpõld. Eri valdkondade oskuskeeke omavaheliste suhete ühtlustamise ning oskuskeeke valdkonda puutuvate küsimustega tegeleb oskuskeekeõpetus ehk terminoloogia. Oma erialase oskuskeeke korrastamine algab terminoloogia põhimõtetega tutvumisest. Käesolev referatiivse loomuga peatükk tutvustabki terminoloogia põhimõtteid T. Erelti „Terminiõpetusele“ (Erelt 2007) tuginedes. Näiteid valisin terminiettepanekute nimekirjast (lisa 3) ja kirjalikest allikatest.

3.1. Terminoloogia struktuur

T e r m i n o l o o g i a (sünonüümiks oskussõnavara) on mingi eriala mõistesüsteemile vastav terminite kogum; kõigi erialade termineid hõlmav kirjakeele leksika ehk sõnavara (EKSS, *sub* terminoloogia). Terminoloogial on teinegi tähendus: õpetus oskuskeelest, eriti termineist ja neile esitatavaist nõudeist (EKSS, *sub* terminoloogia), sünonüümiks oskuskeekeõpetus.

O s k u s k e e l omakorda on kirjakeele allkeel, mida vajatakse erialaseks suhtlemiseks ja mis on seotud kindla eriala ja valdkonnaga. Oskuskeel on abstraheritud tervik, mis jaguneb eri alade oskuskeelteks, mida nimetatakse e r i a l a k e e l t e k s (Erelt 2007, lk 13). Näiteks meditsiinkeel, õiguskeel või käesoleva töö kontekstis – k ä s i t ö ö k e e l.

Oskussõnavaraõpetus ja oskuskeeleõpetus on samuti tihedalt seotud erialaga. O s k u s s õ n a - õ p e t u s (sünonüümiks terminiõpetus) on erialamõistete keeleliseks tähistamiseks tarvilike põhimõtete väljaselgitamine ja juhataste andmine. O s k u s k e e l e õ p e t u s peab aga olemasolevat oskuskeelt uurides andma põhimõtteid, kuidas valida väljendusvõimaluste hulgast sobivaim, kuidas rääkida ja kirjutada erialaprobleemidest selges ja ladusas keeles. (*Ibid.*, lk 13)

Et erialaspetsialistid saaksid erialasest keelest ühtviisi aru ja võiksid oma väljendustes tugineda keelelisele süsteemile, on vaja ka oskuskeelekorraldust. O s k u s k e e l e k o r r a l d u s on oskuskeele teadlik arendamine. Kuna oskuskeel on kirjakeele allkeel, on ka oskuskeelekorraldus üldise keelekorralduse osa, millel on sama eesmärk, kuid alkeele eripärast johtuvad jooned. Eestis on terminoloogiatöös keeleline külg alati esiplaanil olnud. (*Ibid.*, lk 14)

Nii ka tänapäeval. Seepärast on käsitööhuvilisel keeleuurijal teatud eelised käsitöolisest keelehuvilise käsitöoaurija ees. Käsitöolisest käsitöoaurija teab, mida ta öelda tahab, ja keeleteadlane teab, kuidas käsitöoaurija või käsitööline seda teha võiks, saaks ja peaks. Viimati mainitud asjaolu tõttu on maailma keeleteadlased jagunenud terminoloogia koolkondadesse, kuid see pole käesoleva uurimuse seisukohast eriti oluline. Ülemaailmsete terminoloogiakoolkondade eri põhimõtetes orienteerumine muutub oluliseks siis, kui on vaja oskussõnavara võrrelda teiste keeltega, termineid laenates või tõlkides.

Eesti terminoloogiatöös on mõistest (mitte sõnast) lähtumine olnud loomulik nõue juba algaegadest saadik, sest kohalikku terminoloogi huvitavad ennekõike eriala mõisted kui sisuüksused, nende piiritlemine ja nimetamine. Nimetusüksuseks on seejuures oskussõna, mida kunagi ei saa paika panna mõistet tundmata. (*Ibid.*, lk 25)

Terminoloogia on piiriteadus, mis juhindub keeleteadusest ja on seotud ennekõike erialateadusega, kuid oma loomu poolest – terminid on märgid – seotud tihedalt ka semiootikaga, mis uurib kõiki märgisüsteeme, ning teistegi teadustega (*ibid.*, lk 16–17). Seetõttu võiks iga tõhusa terminoloogiakomisjoni töös osaleda erialaspetsialistide kõrval ka terminoloog ja semiootik.

Käsitöökeele korraldamise vastutus lasub k ä s i t ö ö t e a d u s e l, mis on küll iseseisva teadusharuna noor, kuid seda enam vajab ladusaks toimimiseks oskussõnavara. Käsitöö

uurimisel on palju spetsiifilist, mida teised teaduslad ei suuda katta (käelise teadmuse edasiandmine, praktika ja teooria lahutamatus). Senini on olnud etnograafia peamine teadusharu, mis selle valdkonna vastu üldse huvi on tundnud, kuid seda esemelisest, mitte k  sit   tehnoloogilisest küljest vaadatuna. See kajastub ka oskuskeeles, mis etnograafia piirialalt toetust pakub.

3.2. Terminoloogiakomisjon

Terminoloogiakomisjon on teatud eriala terminoloogia korraldamisega tegelev komisjon (EKSS, *sub* terminoloogiakomisjon). Selle ülesandeks on terminoloogia korrastamine, arendamine ja oma töötulemuste avalikustamine. K  sit   keelega, sealhulgas tekstilik  sit   ja kõlatehnika oskussõnavaraga tegeleb Tartu   likooli Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku k  sit   osakonna juurde loodud k  sit  teaduse terminite komisjon, kes vaatab läbi terminite ettepanekud, kinnitab termini (oskussõna ja selle definitsiooni), lisab vajadusel selgituse, olemasolul võõrkeelsed vasted, vajadusel foto või joonise. Foto või joonise lisamine mõne termini juurde johtub eriala iseärasustest ja on vajalik vaid teatud tüüpi oskussõnade juurde täpsustava teabena (nt kuidas vahet teha *rakendusskeemil*, *mustrijoonisel*, *mustriskeemil* või mustri alusskeemil ja kuidas neid vormistada; vt lisa 3, nr 38–41).

K  sit  keele ja k  sit  teaduse üldiseid termineid arutab komisjoni p  hikoosseis, kitsama valdkonna oskussõnavara suunatakse laiendatud koosseisuga komisjoni koosolekule, kuhu kaasatakse vastava ala spetsialiste. K  sit  teaduste terminite komisjoni p  hikoosseisu kuuluvad nii k  sit  teadlased, k  sit  meistrid kui ka keelekorraldaja ja semiootik.

K  sit  teaduste terminite komisjon avalikustab oma töö tulemused terminite andmebaasina, mis saab olema elektroonilisel kujul kättesaadav Eesti Keele Instituudi internetileheküljel www.eki.ee eesti keelt sisaldavate terminibaaide (*Termeki*, term.eki.ee) seas.

3.3. Oskussõnavara

Kitsa valdkonna oskussõnavara praktiliselt korrastama asudes on „Termini  petus“ (Erelt 2007) heaks juhatajaks, selgitades terminoloogia põhimõtteid ja tuues hulgaliselt näiteid erinevatet valdkondadest. Esimene p  hit  de, mille raamatu lugemine mulle meelde tuletas, on see, et alustada tuleb algusest – ja ma mõtlen seda täie tõsidusega. Oskussõnavara korrastamine algab oskussõnast ja küsimusest, mis on oskussõna ehk termin.

3.3.1. Termin

„Termin on oskuskeeleõpetuse põhimõisteid,“ ütleb T. Erelt. „Põhimõisted tuleb alati täpselt defineerida, et neile üles ehitada ülejäänud mõistestik.“ (2007, lk 60) *Termini* määratlusi on palju ning neid tehakse aeg-ajalt ümber. Sõna ise on pärit ladina keelest, kus *terminus* tähendab 'piir', 'raja' (*ibid.*, lk 60). EKSS andmetel on termin erialast mõistet tähistav, täpselt piiritletud tähendusega sõna või sõnaühend, oskussõna. (EKSS *sub termin*).

Põhimõistete määratlemine on enamasti kõige raskem, sest neile ehitatakse üles kogu ülejäänud mõistestik. Näiteks arutleti lennunduse terminoloogiakomisjonis kuus tundi selle üle, kes on *piloot*. *Käsitöögi* (vt ka lisa 3, nr 1) kuulub nende põhimõistete hulka, millele ühest määratlust pole leitud, näiteks ei saa ma tänini aru, mis on *käsitööõlu* või kuidas see on seotud *käsitööga*.

Kõlatehnika, mille oskussõnavaraga käesolev töö tegeleb, on tekstiilikäsitöö (vt lisa 3, nr 1) üks valdkondi, mis omakorda on käsitöö üheks valdkonnaks. Lõputööd kirjutama asudes oli küll kasutusele võetud oskussõna *kõlatehnika* (sünonüümid *kõlavöö*, mis on eksitav või *kõladega kudumine*, millel on omakorda veel keelendikujusid), kuid puudus termin *tekstiilikäsitöö*, mida käsitöövälistes ringkondades nimetakse sageli *naiskäsitööks* või *näputööks* – mõlemad sügavalt eksitavad terminid, kuna maailmas on kultuure, kus põhimõtteliselt ei lubata naisi kangakudumise juurde või kus just mehed koovad tehniliselt kõige keerukamaid võid; ning näppudest jääb enamasti väheks tekstiilitehnikate viljelemisel, nt horisontaaltelgedel kangast kududes on kangrul vaja jalaga tallalauale vajutada, muidu teljed ei töötaks.

Põhimõistete juurest *termini* juurde tagasi tulles, on vaja märkida, et vaatamata määratluse nüanssidele või definitsiooni detailidele, kuulub termin mõistevälja ja sõnast saab termin oma mõisteväljas (Erelt 2007, lk 64). Selles mõisteväljas tähistab termin (tähistaja) mingit mõistet ja see mõiste on tähistatav. Oskussõna loomus tingib, et tähistaja ja tähistatav oleksid üksüheses vastavuses: üks märk – üks tähistatav (*ibid.*, lk 63). Alati see küll ei õnnestu, kuid taotlus peaks olema ühetähendusliku termini loomine. Termin on üks märk ka siis, kui koosneb mitmest osas. Terminiga tähistatav mõiste peab olema defineeritav. Samuti tuleks terminit luues esitada oluline küsimus: kas seda on ikka iga kord üldse vaja? Nagu peaks küsima: kellele? – kes on teksti vastuvõtja: kes peaks sellest terminist aru saama?

3.3.2. Definitatsioon

Igapäevase keele kasutajale pakub EKSS selgituseks, et definitatsioon on mõiste (esemete või nähtuste klassi) oluliste tunnuste lühike täpne esitus, määratlus (EKSS *sub* definitatsioon). Kuid selleks, et definitatsiooni luua (konstrueerida, sõnastada), on vaja enamat teada ning mõista. „(...) põhimõtteliselt ei ole mõistete defineerimine oskuskeele asi, see kuulub iga eriala pädevusse. Semiootika seisukohalt vaadatuna kuuluvad terminid märgitasandile, mõisted ja nende definitatsioonid aga peegeldustasandile,“ kirjutab T. Erelt (2007, lk 51) Seega pole siin kellegagi vastutust jagada ega võimalust vastutusrikast tööd naabritele veeretada. Selleks aga, et terminist ja selle definitatsioonist keegi teine peale koostaja enda ka aru saaks, on vaja mõnda asja silmas pidada. Alustades kasvõi sellest, et mõiste definitatsioonil peab olema kindel a d r e s s a a t (*ibid.*, lk 51), kellele mõistet terminit defineerides lahti mõtestatakse.

Ehk antud uurimuse kontekstis – kellele näiteks on mõeldud selgitus: *karsas* (vt lisa 3, nr 36) on keerusuuna (vt lisa 3, nr 30) muutusest põhjustatud koelõnga (vt ka lisa 3, nr 70) nähtavale ilmumise jõnksuga koht *kõlapaelas* (vt lisa 3, nr 19). Muhi murdekeele kõnelejad arvatavasti mäletavad sõna tähendust ega vaja selgitusi; need aga, kes ei mäleta või pole kunagi teadnud, saavad vaevalt targemaks keerusuuna muutmise või koelõnga nähtavale ilmumise mainimisest. Tekstiilikäsitöölisele aga ütleb ainuüksi „koelõng“ paljutki: tegemist on kudumisega; kui on koelõng, järelikult on ka lõimelõng; kus lõim (vt lisa 3, nr 69), seal vahelik (vt lisa 3, nr 71); vahelikku saab moodustada niite, tihva või *kõladega* (vt lisa 3, nr 4), st tegemist on kangakudumise või mõne vöö kudumise tehnikaga; kui koelõng ühel *pinnapoolel* (vt lisa 3, nr 46) välja ilmub on teisel pool pikad lõngajooksud jne. *Karsase* sünonüümina on kasutatud ka keelendit „keeramiskoht“ (vt lisa 3, nr 36), mille märkinis infokaardile sünonüümina. Selle peale esitas keelekorraldaja õigustatud küsimuse, mis kaalutlustel on valitud terminiks murdekeelne sõna. Kõlakuduja vastus oleks umbes selline: „Seda keeramist on kõlatehnikas niigi palju – *keerd* (vt lisa 3, nr 35), *kõlasid keerama* (vt lisa 3, nr 31), *lõngakeerud* (vt lisa 3, nr 33), keerusuund (vt lisa 3, nr 30) – tahaks mõnda teist sõna ka kasutada!“. Lugesin ette tosinale autoremondi lukksepal (samuti kätega töötavad inimesed) *karsase* definitatsiooni, aga see ei öelnud neile suurt midagi: äratundmise silmisse tõid vaid sõnad „suund“, „jõnks“ ja „pael“.

Lisaks sellele, et definitatsioonil on adressaat, esitab definitatsioon mõistet oluliste t u n n u s t e kaudu. Tunnuseid kasutatakse mõistete kirjeldamiseks. Mõiste tunnused on olulised nii mõiste enda kui ka tema suhete kindlaksmääramisel. Mõiste moodustavate tunnuste hulk moodustab mõiste sisu, mõiste maht aga on kõigi mõistetele vastavate objektide hulk, mis ka kõik peavad

vastama mõiste tunnustele. Terminis kui nimetuses saab keeleliselt realiseerida üksnes üks-kaks, vahel ka kolm mõiste tunnust, rohkem oleks juba liiast. (*Ibid.*, lk 71–72)

Siinkohal on võtta näide 1932. aastast, mida ka hiljem sageli tsiteeritakse (Kurrik 1932, lk 93): „Kõlad on õhukesed nelinurksed lauakesed saare-, lepa-, vahtra-, või sarapuust, harilikult ühe ümmarguse auguga igas nurgas. Augud läbimõõduga 0,5 sm lõigatakse või põletatakse laua sisse.“ Ma ise kasutan kasepuust kõlasid ja kuusnurksed kõlad tegin papist. Definitsioon on küll üle 80 aasta vana, kuid nii mõneski üliõpilastöös tervenisti tsiteeritud või osaliselt äratuntav. Samas mõistan suurepäraselt H. Kurriku kimbatust *kõlade* (vt lisa 3, nr 4) defineerimisel. Esimese definitsioonivariandina kirjutasin ülekujutatud tunnustega lohelause: „Kõlad on kõlapaelte kudumiseks mõeldud pihku mahtuvad, hulknurksed (enamasti ruudukujulised) tugevast materjalist õhukesed lauakesed, mille nurkades ja/või külgede keskel on augud lõimelõngade rakendamiseks.“ ja ei näinud sellel midagi häda olevat, kuni tuli esimene kõlakuduja kommentaar: „Ei pea ju pihku mahtuma, kui on 100 kõla reas pole see ka võimalik!“ (A. Kaljus; 13.05.16).

Samas on vaja silmas pidada, et definitsiooni ehk määratlust ei asenda ükski termin ning vastupidi – terminit ei asenda ükski definitsioon (Erelt 2007, lk 91) Definitsioon ei ole ka lühijutustus mõiste sisust ega mõiste kirjeldus, olgu need nii head ja tabavad kui tahes.

3.4. Terminile esitatavad nõuded

Terminite s i s u l e esitatavad nõuded on selle ala uurijad klassikalise semiootika skeemi järgi jaganud: a) semantilisteks, mis käsitlevad termini ja tähistatava suhteid; b) süntaktilisteks, mis käsitlevad terminite omavahelisi suhteid (nt süsteemsus, moodustusvõimalused); c) pragmaatilisteks, mis käsitlevad terminite ja nende kasutajate suhteid (nt lühidus, kordumatus, kerghääldatavus). (Erelt 2007, lk 16)

Vastutus iga eriala keele sisulise korrastamise ja arendamise eest lasub aga erialaspetsialistidel ning nemad on ka vastava valdkonna terminoloogia kasutajad. Eriala keel sünnib ja kasvab ka terminoloogideta, kuid nende töö tulemustega arvestamine toetab ja tõhustab oskuskeele arengut.

Sisulise poolele lisaks on terminitel ka v o r m i l i n e külge. Kuna oskuskeel on allkeel, siis kehtivad oskuskeeltele vastava keele nõuded. Termin vastavus keelenormile tähendab seda, et termin peab olema kooskõlas nüüdiskeele ortograafia-, ortoepia-, morfoloogia-, sõna-moodustus-, semantika- ja stiilinõuetega (*ibid.*, lk 228).

Terminitele esitatavates nõuetes puudub ülemaailmne ühtne lähenemisviis – terminoloogias on eristatavad koolkonnad. Sellest johtuvalt on mõned ülemaailmselt terminitele esitatavad nõudmised vastuolulised, teised selgemad ja kergemini rakendatavad.

Kokkuvõtvalt sõnastades olgu termin parajalt lühike (Erelt 2007, lk 279–292), selge, õigesti orienteeriv, ühetähenduslik, meelde jääv, kerghääldatav, sobiv tuletiste saamiseks, ajakohane jne (*ibid.*, lk 293–307).

3.4.1. Ühetähenduslikkus

Esiteks peaks termin olema ü h e t ä h e n d u s l i k – st tähistama vaid ühte mõistet ja üks mõiste peaks tähistatud olema ainsa terminiga. Situatsioonid „üks termin – mitu mõistet“ ja „üks mõiste – mitu terminit“ küll rikastavad allkeelt ja pakuvad erialainimestele laiemat väljendusvabadust, kuid põhjustavad infoedastamise häireid ja kõigutavad süsteemsust. Kuna aga ka kõige süstemaatilisemad ja puristlikumad teadlased jt erialaspetsialistid on inimesed igaüks oma mõistmisega, pole ideaalne terminitesüsteem inimestevahelise suhtlusena toimiv. Terminoloogia allkeelena talub teatud piires raputamist ning mitut terminivarianti ühe mõiste juures ja mitut mõistet ühe termini taga, kuid kuskil on nähtamatu piir süsteemi püsijäämise ja inimliku mõistmise eripalgelisuse vahel, millest ühele või teisele poole kaldudes lakkab allkeel toimimast.

Terminoloogias on sobiv öelda, et sama mõistet esitavad mitu terminit – v a r i a n t i e h k t e i - s e n d i t (Erelt 2007, lk 108). Terminite ettepanekute nimekirjas (lisa 3) tarvitasin selle mõiste tähistamiseks keelendit *sünonüüm*, mis terminiettepanekute kohta käiva info esitluse kontekstis pole päris täpne, sest infokaardi vastava välja sisu all pidasin silmas: „märgin sinna need keelendid, mida on suulistes ja kirjalikes allikates sama mõiste tähistamiseks kasutatud“. Kõik need variandid, mis sünonüümi väljal esitatud on, ei sobi kaugeltki mitte terminiteks ega termini variantideks. Kõlatehnika oskussõnavara on variantiderohke ja see vajab korrastamist.

Variantide rohkus iseloomustab eelkõige uute, alles kujunemisjärgus erialade või suundade terminivara. (Erelt 2007, lk 126) Kuigi kõlatehnika on üks vanemaid tekstiilitehnikate seas, on kõlatehnika oskussõnavara noor. Terminivariantide rohkuse taunimise põhjuseid toob T. Erelt välja kaks: need koormavad mälu ja on oht, et kasutajad hakkavad terminivariantide sisu erinevalt tõlgendama (*ibid.*, lk 117–118). On aga ka soovimatuid termini variante, mis tuleks oskussõnavara korrastamise käigus kõrvale jätta – desorienteerivaid (eksitavaid), mitme-

tähenduslikke, kohmakaid, tarbetuid, grammatiliselt vääraid ja ortograafilisi (terminid tähistavad küll sama mõistet, kuid neil on erinev kirjpilt) (Erelt 2007, lk 122–126).

Samas pole vaja variantidest täielikult loobuda, näiteks saab terminivariantidel olla stiililine väärtus (*ibid.*, lk 120). Oskuskeeleski võivad variandid esile tõsta mõiste mitmepalgelisust. Neid tuleb tarvitada niivõrd, kuivõrd see on vajalik tõhusaks suhtluseks. (*Ibid.*, lk 126)

3.4.2. Terminite omavahelised suhted

Terminid on omavahel hierarhiliselt suhtes, seetõttu on praktikas tähtsam väljendada suhet teiste mõistetega, osutada mõiste kohale süsteemis (*ibid.*, lk 74). Et terminid oleksid võimalised süsteemselt omavahel haakuma, peaksid neil olema teatavad omadused.

Mida täpsem keelend leitakse mõiste määratlemiseks terminina, seda suurem on termini väljendus ehk täpsusvõime. Hästi valitud sobiliku keelendiga termini ümber saab moodustada mõistevõrke, mida omakorda tähistavad tuletuspeesad (ühest sõnatüvest tuletiste abil moodustatavate, keske mõiste ümber koonduvate oskussõnade hulk) või liitsõnasarjad. Samas peaksid terminid sulanduma ka süsteemi, seepärast on süsteemivõime moodustusvõime kõrval teine terminoloogias oluline omadus. (*Ibid.*, lk 139–141)

Kõlatehnika oskussõnavara on veel nõnda noor, et tuletuspesi pole tekkinud ega loodud, kuid liitsõnasarjad on esindatud kesket mõistet määratleva sõnatüve kasutamise jadas. Kõige selgemini väljendub see näites *kõlad* ('töövahend tervikuna'): *kõlapakk* ('ühe kõlapaela kudumiseks vajaminevad kõlad'), *kõlaplokk* ('osa kõlapakist'), *kõlalaud* ('osa kõlaplokist') (vt lisa 3, nr 4, 6, 7 ja 5). Samast terminist hargneb teinegi jada: *kõlad* ('kudumise töövahend'), *mustrikõla* ('osa kõladest, mustri kudumise töövahend'; vt lisa 3, nr 9), *äärekõla* ('teine osa kõladest, ääre kudumise töövahend'; vt lisa 3, nr 10).

3.4.3. Termin ja kasutaja

Oskussõnavaral on kasutaja sõn. Kui termin ei kõneta erialakeele kasutajat, jäetakse see kõrvale; kui termin on aga kasutaja meelest hea, võetakse see oskussõnana tarvitusele. Hea termini omadusteks on nt lühidus, kordumatus, kerghääldatavus, sobivus tuletiste saamiseks jne, kuid alati pole võimalik kindlaks teha, miks mõni oskussõna levib või siis kasutusest kõrvale

heidetakse. Kõlatehnika oskussõnavara uurimisel ilmnes sellinegi võimalus, et mõni termin võidakse pikaks ajaks kõrvale heita, kuid hiljem taas kasutusele võtta.

Näiteks *karsas* (vt lisa 3, nr 36), mida kasutas H. Kurrik 1932. aastal, siis kadus kõlatehnikaga seotud tekstidest kuni ilmus taas 2010 Muhu mustrite raamatusse (Kabur, Pink, Meriste 2010). Tõsi, mõlemas kirjalikus allikas mainitakse *karsast* Muhu kontekstis, kuid suulistes allikates (2015. aasta intervjuudes kõlakudujatega) esineb termin iseseisvalt kõlatehnika oskussõnana.

Oskussõnavarale nagu üldkeeles sõnavaralegi on omane muutumine ajas. Tegelikult ei muuda aeg sõnavara, vaid seda teeb keele või antud juhul allkeeles kasutajaskond kas organiseeritult (terminoloogiakomisjonide oskuskeeles korrastamise ja arendamise töö kaudu) või iseeneslikult (oskuskeeles kasutajaskonna eelistuste mõjul) ja kehtivate keelenormide muutuste tõttu. Terminoloogiakomisjonide sihipärane tegevus on oskuskeeles korrastamise ja arendamise kiirem, sageli ka täpsem ja tõhusam viis, kuid viimane sõna jääb siiski kasutajale.

3.4.4. Terminivormiline külg

Terminite vormiline külg saab olla küllalt mitmekesine. Terminiks võib olla üksiksõna, mis on lihttüveline, nt *karsas*, *pook*, *pöörel* (vt lisa 3, nr 36, 53 ja 64). Termin võib olla tuletis (liite abil moodustatud sõna), nt kõlatamine (vt ka lisa 3, nr 15) või liitsõna, mis on kõlatehnika oskussõnavaras väga levinud, nt *kõlapael*, *süsteemimustrid*, *rakendusskeem* (vt lisa 3, nr 19, 24 ja 38). Samuti võib termin vormiliselt olla sõnaühend (grammatiliselt seostuvate iseseisvate sõnade ühendus), nt *arheoloogilised kõlapaelad*, *vahelikku kinni lööma*, *külge kudumise võte* (vt lisa 3, nr 20, 37 ja 58). Nagu sünonüümidegi puhul (vt p 3.4.1.), mida terminoloogias on sobilikum nimetada terminivariantideks, ei pea osad terminoloogid sõnaühendit terminiks, vaid terminirühmadeks.

Nii üksiksõnalised, liitsõnalised kui ka sõnaühendeist koosnevad oskussõnad peavad sobima vastava keele sõnamoodustamise reeglitega. Termineid tõlkima asudes ei tõlgita mitte nende vormi (nt seda sõnaühendit, mis on terminiks), vaid sisu – st termini tõlge teises keeles on selle terminiga määratletud mõiste määratlus teises keeles. Näiteks on *kõlalaud* vene keeles *доуечка* või *карточка*, inglise keeles *tablet* või *card* (vt lisa 3, nr 5). Ühes keeles saadakse hakkama ühesõnalise terminiga, teises keeles koosneb oskussõna mitmest osast, näiteks on *kõlatama* eesti keeles ühesõnaline, saksa või vene keeles aga mitmest kõnast koosnev sõnaühend: *mit Brettchen*

weben (saksa) ja *ткать на дощечках* (vene) (vt lisa 3, nr 15). Võib ka juhtuda, et terminil puudub vaste teises keeles.

Terminite vastavus *k e e l e n o r m i l e* tähendab vastavust oma allkeele, s.o oskuskeele normile: ortograafia (häälikute õigekirjutus), ortoepia (õigehääldusnorm), morfoloogia (vormiõpetus), on samad, mis eesti üldkeeles. Erinevusi esineb kokku-lahkukirjutuses nagu suure ja väikese algustähe puhulgi (Erelt 2007, lk 228–278). Terminoloogia arendamisel ja uute terminite loomisel on kõige enam abi vormiõpetusest.

4. KÄSITÖÖ JA KÕLATEHNIKA STRUKTUUR

Kuna selle uurimuse teemaks on kõlatehnika oskussõnavara korrastamine ja arendamine, siis tähistan erandlikult käesolevas peatükis kursiivkirjaga kõiki ja viitan kohati (iga kord viidates muutuks tekst raskesti jälgitavaks) käsitööteaduste terminite komisjonis vastuvõetud terminitele ning tagasilükatud terminiettepanekutele. Rõhutamata ja tähistamata jätan need terminiettepanekud, mis üldterminitena (vt lisa 3, nr 66–75) suunati arutamiseks komisjoni järgmistele koosolekutele. Edasiseks arutluseks suunatud terminite ettepanekuist (need pole tekstiilikäsitöö üldterminid, vaid kõlatehnika oskussõnad) viitan erandina kõlasuunale (lisa 3, nr 29) ja keerusuunale (lisa 3, nr 30) – nende mõistete määratlemist peab terminikomisjon vajalikuks, kuid nii termin kui definitsioon vajavad täpsustamist – ja taasloodud oskusele (käsitöökeele üldterminile; vt lisa 3, nr 2 p 12.3.1.).

Terminite tähistamine erialases tekstis näitab ilmekalt nende suurt osakaalu teksti mahus. Samuti on see võimalus praktiliselt katsetada, kuidas toimib korrastatud oskuskeel oma valdkonna süsteemis: kas terminoloogia ja teooria toetavad üksteist või on vaja ühes neist või ka mõlemas midagi muuta.

Selles peatükis on tähistatud peamiselt kõlatehnika terminid. Kui ka *tekstiilikäsitöö* üldterminid oleksid ära märgitud, oleks tekstis palju rohkem tähistatud keelendeid. Kuna aga *tekstiilikäsitöö* üldised terminid ootavad alles korrastamist ja arendamist, saab sarnase katse läbi viia hiljem.

4.1. Kõlatehnika käsitöösüsteemis

Käsitöös (vt lisa 3, nr 1 p 12.2.1.) saab eristada valdkondi materjaliliikide kasutamise põhjal, nagu seda tehakse näiteks kunstis (metallikunst, klaasikunst, tekstiilikunst jne). Sel meetodil eristuks käsitöös metallikäsitöö, puidukäsitöö, *tekstiilikäsitöö* (vt lisa 3, nr 1), klaasikäsitöö ja miks ka mitte näiteks savikäsitöö (savist pisiplastika voolimine, savinõude vormimine potikedral jms käsitöötehnikate kogum) või paberikäsitöö (paberi valmistamine, origami, papjeemašee jt

tehnikate kogum). Kõikide nende käsitöötehnikate harrastajad oleksid üldistavalt nimetades käsitöölised, kuid vastavalt materjalipõhisele valdkonnale võib neid vajadusel eristada kui metallikäsitöölisi, puidukäsitöölisi või tekstiilikäsitöölisi.

Kuna m a t e r j a l i p õ h i n e valdkond on lai, siis vaevalt saaks praktikas mõnest käsitöömeistrist kõiki materjalipõhiseid tehnikaid valdav „ülikäsitööline“. Seepärast on oma koht ka materjalipõhiste valdkondade kitsamatel spetsialiseerumise aladel ja nende meistritel: raudsepal, pottsepal, puusepal, kangrul, parkalil jt.

Tekstiilikäsitöö saab omakorda eristada väiksemaid üksuseid t e k s t i i l i t e h n i k a t e alusel. *Tekstiilikäsitöö* liigid on muu hulgas: kangakudumine, silmuskudumine, tikkimine, viltimine, õmblemine, heegeldamine, niplamine, nõeltehnika, *kõlatehnika* jt.

Nagu loetelust paistab, pole nõeltehnikal ja *kõlatehnikal* teistega sarnast nimetust ning neid väljendatakse abistavat sõna „tehnika“ kasutades. Eriti täbar olukord on nõeltehnikas, kuna selle ala oskussõnavarast puudub keelend, millega tehnika tegemist väljendada. Nõelumiseks (mõiste õmblemisest) või nõelamiseks, mis on putukate tegevus, nõeltehnikat nimetada ei sobi, kuna nende keelendite tähendus on juba muudes valdkondades üldtuntult hõivatud. *Kõlatehnika* (vt lisa 3, nr 16) olukord on selles osas seoses terminoloogiakomisjoni otsustega 13.05.16 paranenud (vt lisa 3, nr 15–17).

4.2. Kõlatehnika struktuur

K õ l a t e h n i k a on tekstiilitehnika, mille abil moodustatud tekstiilipinna struktuuril on reeglina iseloomulikud jooned: lõimelõngad moodustavad päri- või vastupäeva keerduvaid pikiridu ja koeservas paistavad väikesed täpikesed koelõnga väljumis- ja sisenemispunktide vahel. Erandina saab *kõladega kududa* (vt lisa 3, nr 15) ka sellist pinda, kus lõimed ei moodusta keeruridu. Niisugust pinda on raske, mõnikord võimatu, eristada telgedel kootust. Tehnoloogia iseärasuse tõttu on *kõladega kootud* esemed suhteliselt kitsad, liigitudes enamasti peentest paeltest laiade vöödeni. On kootud ka suuremaid esemeid, kuid teadaolevalt mitte Eestis. *Kõlatehnika* tehnoloogiliseks põhitunnuseks on *kõlade* (vt lisa 3, nr 4) kasutamine vaheliku moodustamiseks.

4.2.1. Kõlatehnika

Kõlatehnika tehniline töökoos jaguneb kolmeks etapiks: lõime käärimine, *kõlade rakendamine* (vt lisa 3, nr 26) ja kudumine. Tehnilistele etappidele eelneb vaimne töö – *kõlapaela* (vt lisa 3, nr 19) kavandamine. Selle käigus otsustatakse

- 1) *kõlapaela* laius – mitut ja mitme auguga *kõlalauda* (vt lisa 3, nr 5) on vaja kasutada, millise jämedusega koe- ja lõimelõng valida ning kui tihedalt kududa;
- 2) *kõlapaela* pikkus – kui pikad ja kui jämedad lõimelõngad käärida, millise jämedusega koelõng valida ja kui tihedalt kududa;
- 3) *kõlapaela* jämedus – mitme augu ja tahuga *kõlalaud* valida, mitmesse kõlaauku lõimelõngad rakendada, kui jämedad lõimelõngad käärida, millise jämedusega koelõng valida ja kui tihedalt kududa;
- 4) *kõlapaela muster* (vt lisa 3, nr 42) – milline tehnika valida ja kui tihedalt kududa;
- 5) *kõlapaela* värv või värvid – värvivalik ei mõjuta *kõlapaela* valmistamist tehnoloogiliselt, küll aga esteetiliselt. Samuti on *kõlatehnikas* tehnikaid, mille kasutamisel muster ei tule hästi esile, kui kasutada vaid ühevärvilisi lõngu. Tehniliselt on see teostatav, kuid visuaalseks tulemuseks saab arvatavasti pildi, mida daltonist võiks näha sama küllastatuse ja heledus- ning tumedus-astmega punast ja rohelist värvi lõngadega kootud mustrit vaadates.

Lõime käärimine toimub tavaliselt käärpudel või kahe stabiilselt fikseeritud punkti vahel. Lõimeks võetavad lõngad on võimalik ka käevahel välja mõõta: tõmmata lõngakerast vajaliku pikkusega lõng, see katkestada ning võtta samal meetodil uus lõimelõng, kuni vajalik kogus koos.

Kõlade rakendamine (vt lisa 3, nr 26) võib toimuda juba käärimisel, kuid seda saab teha ka hiljem. Nagu käärimiseks, on ka rakendamiseks ehk lõimelõngade metoodiliseks läbipistmiseks kõlalaudade aukudest mitu erinevat moodust. Enamasti seatakse kõlasuund (vt lisa 3, nr 29) paika juba rakendamise käigus, kuid seda võib teha ka kuduma asudes enne esimese vaheliku ettekeeramist või kudumise käigus, kui tehnika seda nõuab.

Kudumiseks sirutatakse *kõladesse rakendatud* (vt lisa 3, nr 25) lõimelõngad sobivasse pingesse kahe punkti vahel, millest üheks võib olla kuduja ise. Siingi on erinevaid võimalusi ja abivahendeid (*kõlapink* ehk kõlajalad (vt lisa 3, nr 62), vööteljed, raskusteljed, vööluuk, hark, konks, radiaatori toru või lauajalg jm). Kudumisel keeratakse esmalt ette vahelik, mis moodustub tavaliselt kahest kihist: ülemistest ja alumistest lõimelõngadest. On olemas ka mitme vahelikuga kõlatehnikaid. Näiteks pookvoolik (Paltser 2011, lk 8; vt lisa 3, nr 54) ehk *õõnespaela* (vt lisa 3,

nr 55) tehnika, mis põhineb õõskanga kudumise tehnikal (Matsin 2002, lk 46) ja moodustab kaks vahelikku, millest koelõng kindla liikumisskeemi järgi läbi käib.

Vahelik moodustatud, pistetakse sealt läbi koelõng, moodustatakse vastavalt valitud tehnikale *kõlasid keerates* või *pöörates* (vt lisa 3, nr 31–32) ette uus vahelik, *lüüakse vahelik kinni* (vt lisa 3, nr 37) sõrme, vöömõõga vm vahendiga, pingutatakse eelmise rea kõelõng, pannakse see tekkinud vahelikust taas läbi, keeratakse uus vahelik jne. Koelõng liigub vahelikke pidi põigiti rida-realt enamasti edasi-tagasi. Kuid on ka teisi mooduseid ning tehnikaid. Selliseidki, kus kasutatakse mitut koelõnga. Kudumine toimub *kõlapaki* (vt lisa 3, nr 6) ja valmis *kõlapaela* (vt lisa 3, nr 19) vahelisel alal.

4.2.2. Kõlatehnika tehnoloogia

T e h n o l o o g i l i s e l t jaotatakse *kõlatehnika*: *rakendatud mustriteks*, *rakendatud süsteemimustriteks* ja *süsteemimustriteks* (vt lisa 3, nr 22–24). *Kõlatehnika* jagamine ülespandud mustriteks (vt lisa 3, nr 22 p 5) (ka sisse rakendatud muster – intervjuu M. Adamsoniga 20.03.15), süsteemimustriteks (vt lisa 3, nr 23 p 5) ja vabakäe mustriteks (vt lisa 3, nr 24 p 5) on Julia Christie Amori liigitus (intervjuu J. C. Amoriga 26.03.15), kus ülespandud mustrid koondavad kõlakudumise lihtsaimaid viise; süsteemimustrid on rakenduselt nagu ülespandud mustrid, kuid nende kudumisel muudetakse teatud rütmis kindla süsteemi järgi kas kogu *kõlapaki* või osade *kõlaplokkide* (vt lisa 3, nr 7) keeramise suunda; vabakäe mustreid aga kootakse rida-realt kõla kõla haaval mustrit ette keerates (intervjuu J. C. Amoriga 26.03.15; Jaanus 2015, lk 15–16).

Kohandasin J. C. Amori tehnoloogilise jaotuse sõnastust nii, et see ülejäänud piiritlustega paremini passiks, ja sain tulemuseks ülespandud mustrid ('ülespandud mustrite' tähenduses), ülespandud süsteemimustrid ('süsteemimustrite' tähenduses) ja süsteemimustrid ('vabakäe mustrite' tähenduses). Käsitööteaduste terminite komisjon kohendas nende mõistete määratlusi veelgi, mille tulemusel sündis kolm uut ning *kõlatehnikas* väga olulist terminit: *rakendatud mustrid*, *rakendatud süsteemimustrid* ja *süsteemimustrid*.

Rakendatud mustrid on kõige lihtsamate tehnikate grupp. Arvatavasti on seepärast sarnast liigitust senini ebamääraselt nimetatud: „lihtsamad kõlapaelad“ (Raudsepp 2007; Matsin 2010).

Rakendatud mustritega kõlapaelte muster sõltub ainult *kõlade rakendusest* (vt lisa 3, nr 26). Siia rühma kuuluvaid kõlatehnikaid saab jagada omakorda kaheks: mitmevärvilisteks ja ühevärvilisteks *rakendatud mustriteks* (vt lisa 3, nr 22).

Mitmevärviliste *rakendatud mustrite* kudumiseks rakendatakse vastavatesse kõlaaukudesse soovitud värvi ja suunaga lõimelõngad. *Kõlapakki* keeratakse ühtsena: kogu töö vältel kõiki koos ning ainult ühes suunas. Enamus Eesti *etnograafilistest kõlapaeltest* (vt lisa 3, nr 21) kuulub just siia rühma, v.a Muhu anesilm ja ark (vt lisa 3, nr 52 p 7), osad Mulgi *kõlapaelad* ning *õõnespael* (vt lisa 3, nr 55) ja *poolõõnespael* (vt lisa 3, nr 56). Mitmevärvilised *rakendatud mustrid* on näiteks jutiline vöökirj (Kurrik 1932, lk 105), *kalasabakiri* (vt lisa 3, nr 51) või Setu paks ja Setu õhuke (Kurrik 1938, lk 111) *kõlapael* ning hulk nimetuid tehnikaid ja *kõlakirju* (vt lisa 3, nr 47).

Ühevärviliste *rakendatud mustrite pinnamustri* (vt lisa 3, nr 43) variandid on veel enam piiratud kui mitmevärviliste omad. *Pinnamuster* sõltub siin lõimelõnga arvust, suunast ja augupositsioonist *kõlades*. Kõiki *kõlasid* keeratakse (vt lisa 3, nr 31) sellele mustrigrupile omaselt vaid üheskoos ning alati samas suunas. Ühevärviliste *rakendatud mustrite* hulgas on niisuguseid *kõlapaelu*, mille funktsioon on pigem praktiline ja kasutusvaldkond märkamatuksjäämist eeldav. Näiteks kangalõpetuseks kootud *tellissein* (vt lisa 3, nr 50) või ühevärviliselt kootud *kalasabakiri* ehk kalarookiri (vt lisa 3, nr 50 p 7), mis tehnika omaduste tõttu annab jämedama *kõlapaela* kui *tellissein*.

Rakendatud süsteemimustrite hulka kuuluvad tehnikad on kudumisviisilt eelmise rühma omadest pisut keerukamad. Siingi rakendatakse muster vastavat värvi lõimelõngu kindlatest kõlaaukudest läbi vedades, kuid *kõlapaki* või *kõlaplokkide* keeramine toimub *mustriskeemi* (vt lisa 3, nr 40) alusel või ettearvestatud ridade tagant. Kui *rakendatud süsteemimustreid* kududa *kõlade* keeramissuunda muutmata, on tulemuseks *rakendatud mustrite* variant.

Eesti ainesest sobib siia näiteks rombide ja ristide kudumine (Kurrik 1932, lk 97) (*kalasabakirja* rakendusega *kõlapaela* kududes muudetakse *kõlapaki* keeramise suunda iga nelja rea järel). J. C. Amori veebilehel Yrmegardi töötoas on tehnikanäiteid kogu maailmast. Tänapäeva kõlakudujate üks lemmikuid on Türgi aladelt pärit *kivrim*'i mustritüübi alaliik, mida eestlased tunnevad jooksva koera nime all (intervjuu J. C. Amoriga 26.03.15; Jaanus 2015, lk 19).

Süsteemimustrid moodustavad kõige keerukamate tehnikatega rühma, kuhu kuulub palju neid mustreid, mida on kootud muinas- ja keskajal ning mida on üsna hiljuti uuesti kuduma hakatud.

Muinas- ja keskajal Eesti aladel tuntud tehnikaid ja mustreid on uuritud ning nende kudumine taas selgeks õpitud. Unustatud, kuid taas kasutusele võetud tehnikat kasutavad kõlakudujad on omandanud taasloodud oskuse (vt Kristi Jõeste tehtud terminiettepanek 29.04.16 – lisa 3, nr 2 p 12.3.1.). Selline suundumus algas aastatuhande vahetusel ning hoogustub aiva.

Kõlade rakendamine (vt lisa 3, nr 26) toimub *kõlaplokkide* (vt lisa 3, nr 7) kaupa. Tavaliselt on keskmised, *mustrikõlad* (vt lisa 3, nr 9), rakendatud *äärekõladest* (vt lisa 3, nr 10) erinevalt. Ka *äärekõlad* võivad rakenduselt omavahel erineda (servmised ja seesmised äärekõlad – vt lisa 3, nr 11–12) nii *kõladesse rakendatud* (vt lisa 3, nr 25) lõimelõngade arvult kui värvilt. Nii nagu *kõlasid rakendatakse*, nõnda neid ka *keeratakse* – *kõlaplokkide* kaupa või üksikshaaval mustrit ette keerates. Tehnikast sõltuvalt ei pruugi sarnaselt keeratavad *kõlaplokkid* olla kudumise jooksul *kõlalaudade* arvult püsivad. Vastavalt mustrile *keeratakse kõlasid* (vt lisa 3, nr 31) üksikshaaval või plokis ning neid saab keerata või keeramata jätta. *Kõlade keeramine* toimub mõlemas suunas nii veerandi, poole kui täisringi jagu. On tehnikaid, mis kasutavad ka *kõlalaudade pööramist* (vt lisa 3, nr 32) – liigutamist põikisuunal; *kõlade keeramine* seevastu toimub *kõlapaela* (vt lisa 3, nr 19) pikisuunal. *Kõlalauda* saab kudumisel pöörata kas ühte või teist pidi: pööramine muudab kõlasuunda (vt lisa 3, nr 29), mis omakorda muudab keerusuunda (vt lisa 3, nr 30).

Selle grupi tehnikanäited Eesti aladelt on pärit üksnes arheoloogilisest materjalist. 18.–19. sajandiks, kust pärineb etnograafiline aines, ja juba varemgi, olid need tehnikad hääbunud. Taasloodud oskusena (vt lisa 3, nr 2 p 12.3.1.) õpitud tehnikatest on tänapäeva kõlakudujate seas üheks levinumaks *Balti tehnika* (vt lisa 3, nr 59).

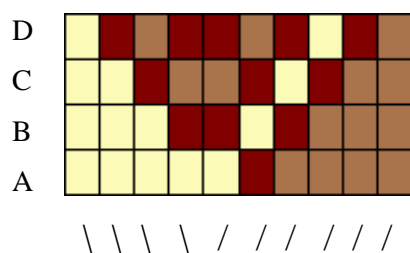
Süsteemimustrite hulka kuuluvad ka sellised tehnikad, mis annavad ü h e v ä r v i l i s i reljeefseid *pinnamustreid* (vt lisa 3, nr 43). Enamasti rakendatakse reljeefse pinna kudumiseks ühevärviline lõim ning *pööratakse* ja *keeratakse kõlasid* viisil, mis tagab huvitava tulemuse. Samu tehnikaid erivärviliste lõimedega kududes saab *pinnamustrit* kombineerida *kõlakirjaga* (vt lisa 3, nr 47).

4.2.3. Kõlapaela muster ja selle märkimine

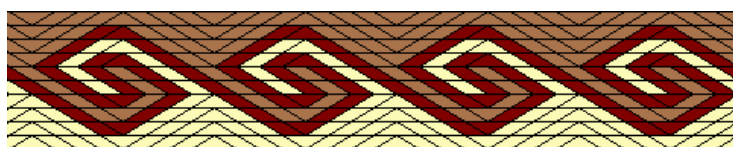
Nii *rakendatud mustrid*, *rakendatud süsteemimustrid* kui ka *süsteemimustrid* on tehnoloogia-grupid, mis omakorda jagunevad erinevateks tehnikateks. Tehnikad koosnevad v õ t e t e s t, näiteks tuntakse *külge kudumise võtet* (vt lisa 3, nr 58), mille tulemuseks on kanga lõimesse kootud *kõlapael*, või toru võte (vt lisa 3, nr 57) ja kitsamas tähenduses mustritest ehk *k õ l a -*

k i r j a d e s t (vt lisa 3, nr 47). Näiteks võiks teha sõba otstes *külge kudumise võttega ussikirjas* (vt lisa 3, nr 49) narmastega *pooga* (vt lisa 3, nr 53) ja lisada külge õmmeldud *poolõõnespaelad* (vt lisa 3, nr 56) sõba pikiservadesse. Ajalooliselt pole sellist kombinatsiooni arvatavasti kasutatud, kuid tänapäeva kõlakudujat (vrd lisa 3, nr 17, vt ka ptk 6.3.) ei seo enam nii tugevalt traditsioonid ja piirkondlikud eripärad, mis ühest küljest laseb vabamalt luua, kuid teisest küljest jätab ilma kitsama päritolu identiteedist.

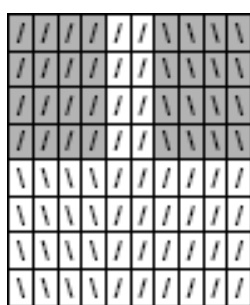
Kõlatöö (vt lisa 3, nr 18) juurde asudes vajab kuduja ka tehnilist informatsiooni, mida on kergem märkide, jooniste jm sarnaste vahenditega graafiliselt üles märkida, kui kirjeldada. Seda tehnilist teavet pakuvadki *mustrijoonis*, *mustriskeem* ja *rakendusskeem* (vt lisa 3, nr 38–40). Joonised-skeemid ja materjaliarvestus on kõlakuduja jaoks enamasti piisav, et teada, kuidas *kõlapaela* kududa. Ometi on vaja sellessegi süsteemilõiku sõnalist struktuuri, kirjeldamaks joonistesse kätketud informatsiooni ning sel teemal rääkimiseks ja kirjutamiseks.



rakendusskeem



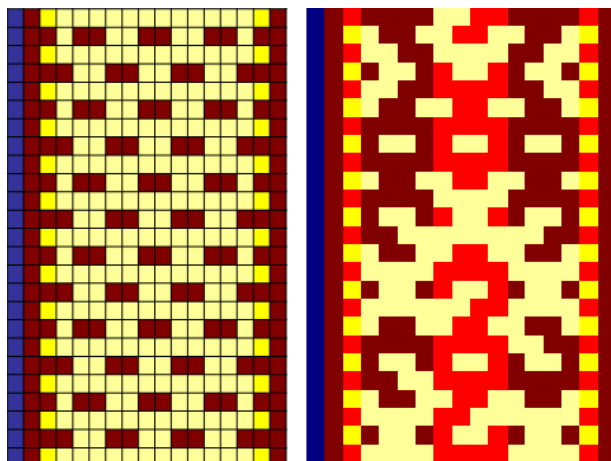
mustrijoonis



mustriskeem



Joonis 1: J. C. Amori joonised, foto ja tema kootud sukapael. Türgi aladelt pärit *kivrim*'i mustritüübi alaliik, mida eestlased tunnevad *j o o k s v a k o e r a* nime all (intervjuu J. C. Amoriga 26.03.15; Jaanus 2015, lk 19; 24)



mustri alusskeem

mustrijoonis

Joonis 2: A. Matsini joonised

(Matsin 2012, lk 6)



kõlapaelad sõba servas

A. Matsini rekonstruktsioon ja foto

(Matsin 2010, lk 12)

Nii joonisel kujutatud mustri alusskeem (vt lisa 3, nr 41), *mustrijoonis* (vt lisa 3, nr 39) kui fotol paistev sõba pikiserva *kõlapael* esitavad kõik mingit osa informatsioonist, mis käib *Balti tehnika* (vt lisa 3, nr 59) kohta.

Selle, milliseks kujuneb plaanitav *kõlapael* (vt lisa 3, nr 19), määrab *kõlapaela muster* (vt lisa 3, nr 42) ja kuduja tahe ning osavus. Oluline on ka materjal ja t õ ö v a h e n d. *Kõlatamise* (vt lisa 3, nr 15) töövahendiks on *kõlad* (vt lisa 3, nr 4), mis koosnevad *kõlalaudadest* (vt lisa 3, nr 5). *Kõlalaude* rakendus sõltub *kõlapaela mustrist* – milliste võtete ja *kõlakirjade* kasutamist see eeldab. Enamasti rakendatakse *mustrikõlad* (vt lisa 3, nr 9) *äärekõladest* (vt lisa 3, nr 10) erinevalt, nagu *kõlapaela* või ükskõik millise mustrilise vöö kompositsioon jaguneb tavaliselt *äärekirjaks* (vt lisa 3, nr 45) ja keskseks mustriosaks ehk *keskkirjaks* (vt lisa 3, nr 44). *Äärekirja* koovad *äärekõlad* ja *keskkirja mustrikõlad*.

Eestis tuntud *kõlapaelte ä ä r e k i r j a d* on tavaliselt lihtsad: mõne pikirea jagu ühevärvilist triipu, mida Kurrik nimetab „äärejooneks“ (1932, lk 104) või siis paar pikirida ülilihtsas *kõlakirjas*. On ka teisi võimalusi: *äärekõladega* kootav serv puudub hoopis või on see tõmmatud toru (vt lisa 3, nr 57) võttega peenesse rulli. On ka selline tehnika *kõlapaela* ääre moodustamisel, kus servmised *äärekõlad* (vt lisa 3, nr 11) on *neljalõngalised* (vt lisa 3, nr 14), seesmised *äärekõlad* (vt lisa 3, nr 12) *kolmelõngalised kõlad*. Näiteks on see nii *Balti tehnikas*. Selles

tehnikas *kõlapaelte mustrikõlad* on tavaliselt *kahelõngalised*. Seesmistesse *äärekõladesse* rakendatud kolme lõimelõnga funktsioon paela pikireas on tehnoloogilist laadi: tasandada paela jämedust põikisuunal paksemat pinnakudet andvatelt neljalõngalistelt pikiridadelt üleminekul kahelõngalistele.

Kõlapaelte mustriosa ehk *keskkirja* kudumiseks on senitundmatul hulgal erinevaid võtteid, võtete kombinatsioone ja *kõlakirju* (vt lisa 3, nr 47). Mõni kudumistehnikaist võib olla nii keeruline ja aeganõudev, et sentimeetri *kõlapaela* kudumiseks võib kuluda tunde ja paela rakendamiseks sadu *kõlalaudu*. Eesti traditsioon selliseid *kõlapaelu* ei tunne, kuid tänapäeva Eestist võib leida oma ala entusiaste, kes ülikeerukaid *kõlatehnika* võtteid siiski kasutavad.

4.2.4. Kõlapaelte liigitamine saamisviisi järgi

Üldlevinud on *kõlatehnikas* tehtud esemete ehk *kõlapaelte* liigitamine nende saamisviisi järgi. Pikka aega jagati *kõlapaelu* nagu teisi rahvarõivaste juurde kuuluvaid ja muid etnograafilisi esemeid 18.–19. sajandi kihelkondade järgi. *E t n o g r a a f i l i s t e kõlapaelte* (vt lisa 3, nr 21) puhul on see igati õigustatud, kuid nii varasemal kui ka hilisemal ajal kootud *kõlapaelte* jaoks ei ole see meetod enam tõhus. *Etnograafilised kõlapaelad* on saadud kogumisretkedelt, enamasti kingituste või annetustena ning need on hoiul muuseumi- vms kogudes. Nendel esemetel on kogumise ajal olnud omanik, kelle kohta on tehtud märkmeid ja keda on sageli ka küsitletud. Esemega kaasnev sõnaline metainfo (vt ka lisa 3, nr 21 p 11), on üks osa etnograafilise eseme kultuurilisest pärandist. Tänapäeval kootud samasugused või sarnased *kõlapaelad* on enamasti koopiad või etnograafilisest ainesest inspireeritud *kõlapaelad*, seetõttu saab nende puhul vaid viidata kihelkondlikule päritolule, kuid mitte seda kinnistada (kuduja võis olla hoopis mujalt pärit).

Varasemasse aega jääv *kõlatehnika* pärand on tänapäeva uurijateni jõudnud valdavalt arheoloogilise leiumaterjalina. Seepärast nimetavad muinas- ja keskaja tekstiili uurijad 18.–19. sajandist varasemasse aega jäävat *kõlatehnilist* materjali *a r h e o l o o g i l i s t e k s kõ l a - p a e l t e k s* (vt lisa 3, nr 20). *Arheoloogilised kõlapaelad* on saadud arheoloogiliste väljakaevamiste käigus, enamasti halvasti säilinud katketena. Arheoloogilist leiumaterjali hoitakse samuti kogudes, kuid nende kogudesse saamise viis on teistsugune kui *etnograafilistel kõlapaeltel*. Arheoloogilistel kaevamistel päevavalgele tulnud esemed on leitud ja nende viimased omanikud surnud. Tihtipeale leitakse esemed koos viimase omaniku jäänustega (nt

haualeiud). Neid omanikke ei saa enam küsitleda, seega hangitakse teavet eseme kohta muul viisil. Näiteks tekstiilileidude puhul käsitööteadlastega koostöös tekstiilitehnikaid uurides.

Kui *etnograafilisi kõlapaelu* määratleti ja nimetati 18.–19 sajandi kihelkondadest ja tollest ajast säilinud pärimuse abil, siis *arheoloogilisi kõlapaelu* hakati sageli nimetama arheoloogia traditsioonide kohaselt leiukohtade järgi. Käsitööteaduse seisukohast sobiks selline lähenemisviis juhul, kui igast leiukohast kaevataks välja vaid ühes tehnikas kootud ja sama mustriuga *kõlapaelu* ning mõnest teisest paigast sellesama tehnika näidet ei leitaks. Kuna *kõlatehniliselt* mitmekesisest materjali leitakse samast paigast ja sarnast materjali eri paikadest, on *tekstiilikäsitöö* uurimiseks vaja teistel alustel eristust või liigitust ning oskussõnavara sarnase süsteemi rajamiseks.

Käsitööteaduse ja teiste eri teadusharude (nt etnograafia, arheoloogia jne) koostöös on kindlasti võimalik korrastada ja arendada nii uurimismeetodeid kui ka oskussõnavara, mida *kõlatehnika* põhjalikumaks tundmaõppimiseks ja tutvustamiseks vaja läheb.

5. OSKUSKEELE KORRASTAMINE JA ARENDAMINE

5.1. Oskuskeel ja üldkeel

Oskuskeel ja oskussõnavara on tihedalt seotud eriala ja vastava valdkonna struktuuri ning ülesehitusega. Kõige laiemas tähenduses on kõlatehnika oskussõnavara *k ä s i t ö ö k e e l e* (vt ka ptk 3.1.) osa ja kasutab *k ä s i t ö ö o s k u s s õ n a v a r a*. Tekstiilikäsitöö on käsitöö valdkond, seega on ka *t e k s t i i l i k ä s i t ö ö o s k u s s õ n a v a r a* osa käsitöökeelest, kuid üldisem ja suurem osa kui *k õ l a t e h n i k a o s k u s s õ n a v a r a*. Kõlatehnika on omakorda tekstiilikäsitöö valdkond, mis kasutab tekstiilikäsitöö oskussõnavara, kusjuures kõlatehnika enda oskussõnavara on tekstiilikäsitöö oskussõnavara osa. Seega on kõlatehnikat puudutav oskussõnavara kolme astmeline – kitsamalt spetsialiseerumiselt laiemale loetledes on need – kõlatehnika oskussõnavara, tekstiilikäsitöö oskussõnavara ning käsitöö ja käsitööteaduse oskussõnavara. Oskuskeelest üksi jääb erialaseks keeleliseks väljendamiseks väheseks – iga erialakeel vajab ka *ü l d k e e l e s õ n a v a r a*. Oskus- ja üldkeele sõnavara vahetusest saab aru erialast teksti jälgides (vt ptk 4).

Üldkeel on kirjakeele tuumosa, mida vajab kogu rahvuskeele kasutajaskond. (EKSS *sub* üldkeel). Iga eriala oskuskeel on üldkeele *a l l k e e l*, mis on keele kui suhtlemisvahendi suhteliselt iseseisev allsüsteem (oskuskeel, ilukirjanduskeel jne; EKSS *sub* allkeel), seega allub allkeel kõigile üldkeele reeglitele ja kasutab teatud mööndustega üldkeele sõnavara. Oskuskeeles ja allkeeles võivad olla samasugused sõnad, kuid neil on teine tähendus. Näiteks *keha* üldkeeles või *keha* füüsikakeeles; *kõla*- üldkeeles või *kõla*- käsitöökeeles pole sama tähendusega (vrd *kõlakoda* või *kõlapael*; vt ka lisa 3, nr 19), sest oskuskeel on selle defineerinud teisiti ning teinud keelendist oskussõna ehk oskuskeelendi.

Kuna oskuskeelel on allkeelena kasutada üldkeele rikkalik sõnavara, pole alati vaja kõikidest oskuskeeles kasutatavatest keelenditest teha oskussõnu. Teiseks põhjuseks oskussõnast ehk terminist loobumiseks on liigne määratlemine.

Alati pole otstarbekas kõiki erialaseid mõisteid terminiga määratleda. Selle kogemuse andis ka käesolev uurimus (vt lisa 3, nr 11, 12, 18, 41, 61). Komisjonis terminina kinnitamata jäetud oskussõnad on liiga detailsed ja puudutavad väga kitsast kõlatehnika valdkonda, enamasti vaid ühte tehnikat.

Näiteks rakendatakse teatud kõlatehnikate puhul äärekõlad ja mustrikõlad erinevalt. *Äärekõla* ja *mustrikõla* on terminid (vt lisa 3, nr 10 ja 9). Äärekõlasid saab vastavalt tehnikale rakendada omakorda erineval viisil, tekitades nii servmised ja seesmised äärekõlad. „Servmine äärekõla“ ja „seesmine äärekõla“ (vt lisa 3, nr 11–12) ei ole kõlatehnika oskussõnad, kuna terminoloogia-komisjon lükkas nende terminite ettepanekud tagasi just nimelt liigse detailsuse põhjendusega – servmised ja seesmised äärekõlad ei ole nii sage nähtus, et neid terminiga määratleda. Pealegi tooks nende mõistete määratlemine kaasa ka teiste sama tasandi mõistete määratlemise ehk teisisõnu peaks saama oskussõnaks ka „ääremustrikõla“, mis on veelgi harvemini esinev nähtus. Seepärast pole ka „ääremustrikõla“ termin.

Nagu eespool mainitud, kehtivad oskuskeelele eesti keele reeglid. Küll valdkonniti (nt botaanika, zoologia) teatud mööndustega, kuid enamasti sama moodi kui üldkeelele. Keelereeglid on kirjas „Eesti keele käsiraamatus“ (Erelt, M., Erelt, T., Ross, K. 2006) ja kättesaadavad internetis.

5.2. Oskuskeele korrastamine

Oskuskeele korrastamine on juba olemas oleva oskussõnavara ülevaatamine ja kaasajastamine. Selle käigus vaadatakse üle, kas terminid on vastavuses eriala struktuuri ja süsteemidega – struktuurimuudatused peaksid kajastuma ka terminites ja nende definitsioonides. Vananenud vormid ja arusaamad eemaldatakse terminoloogiast.

Näiteks kirjutab I. Manninen 1927. aastal: „Vööde kasutamine oli mitmekesine. Kõige levinumad olid need vööd, mida kanti kere ümber ja mida nimetati lihtsalt vöödeks, harvemini paelteks, mõnikord vööpaelteks.“ (Manninen 2009, lk 309). Kusjuures vööristust ei tekita mitte „kere ümber“ kandmine, vaid „vööpaelteks“ nimetamine.

Korrastamist võivad vajada ka need oskussõnad, mille vorm ei ole kehtivate keelereeglitega kooskõlas. Keelekorralduse muudatused peaksid kajastuma ka terminite keelises vormis. Vananenud keelereeglite järgi vormistatud oskuskeelenditest loobutakse või kohandatakse nende vorm kehtivatele keelenormidele vastavalt.

Oskuskeeles võib esineda selliseid keelendeid, mida keegi ei kasuta, sõltumata nende vormilisest ja sisulisest laimatuselt. Selle oskussõnavara osaga tegelemiseks on mitu võimalust. Esimene võimalus on eiramine, kuid see ei tule kasuks ei erialale ega oskuskeelele. Teiseks võimaluseks on põhjuse väljaselgitamine – probleem võib peituda mõistes ehk termini erialases sisus, mille määratlemine vajab korrigeerimist, või vormis – st keelend ei kõneta kasutajat. Selline termin vajaks korrastamise käigus väljavahetamist. Kuid põhjus võib olla ka oskussõna väheses tutvustamises – keegi lihtsalt ei tea, et vastav keelend on olemas (nt vt lisa 3, nr 13 p 11).

Tähelepanu vajavad ka sellised terminid, millel on mõnes teises oskuskeeles või selle valdkonnas homonüüm (sama keelend, erinev tähendus). Kõlatehnika oskussõnavara korrastamisel ilmnes üks selline näide. Terminite ettepanekute seas esitasin oskuskeelendi *keerukord* (vt lisa 3, nr 35: *keerukord on erisuunaliste kõlalaudade paari ehk kõlapaari keeramisel moodustunud erisuunaliste põikireal kõrvuti asetsevate keeruträpsude paar kõlatöö pinnakoes*). Sama ettepanek tehti silmuskudumise termini kinnitamiseks (*Keerukord on kahe lõngaga kootud pahempidirida, lõngu keeratakse töö ees*). Käsitööteaduste terminite komisjon lahendas olukorra järgmiselt: kõlatehnika terminiks sai *keerd*, silmuskudumise terminiks *keerukord*, kusjuures silmuskudumise termini definitsioon jäi muutmata, kuid kõlatehnika termini definitsiooni korrastamine ei sõltunud mitte kõnesolevast terminist, vaid teistest komisjonis kinnitatud terminitest. Kõlatehnika uue termini *keerd* definitsiooniks kujunes: *keerd on erisuunalise kõlapaari* (vt lisa 3, nr 13) *keeramisel moodustunud kõrvuti asetsevate erisuunaliste lõnga-keerdude* (vt lisa 3, nr 33) *paar kõlapaela* (vt lisa 3, nr 19) *põikireas*.

Homonüümseid keelendeid võib leida ka üldkeelest, kuid see ei ole tavaliselt probleemiks üldlevinud oskussõnade puhul (vt *keha* näide eespool), mõnel juhul võib aga tekitada segadust, nt *kõlapind* (vt lisa 2). Viimati mainitu vältimiseks tuleks valida teine termin või väljenduda teisi keelendeid kasutades, nt *kõlapaela pind*.

Igal juhul on arukas nii vanu termineid üle vaadates kui ka uusi luues, moodustada valitud keelendiga mõni erialane lause – vaadata selle kirjpilti ja kuulata keelendi kõla moodustatud lauset valjusti ette lugedes. Käesolevas töös kasutasin äsja vastuvõetud termineid erialapeatüki kirjutamisel ja märkisin need erandkorras kõik ka tekstis ära (vt ptk 4), et kontrollida, kuidas oskussõnavara erialast kirjutamiseks sobib. Ilmnes puuduseid ja muutuste tegemise vajadus. Näiteks *kõla*- kasutamisel (vt lisa 3, nr 17), mis uue definitsiooni kohaselt sobib kõlatehnikas valmistatud esemeid tähistavate liitsõnade esimeseks pooleks, kuid tähistada oleks vaja ka kõlatehnikaga seotud isikuid (nt kõlakuduja) ja tööriistu (nt kõlapink). Antud juhul aitab

definiitsiooni korrigeerimine, sest liitsõna esimese poolena esineb *kõla*- juba ka tööriista osi tähistavates terminites, mis on seotud *kõlalaudadega* (vt lisa 3, nr 5–10). Definiitsioon sellisel kujul juba ei olegi täpne. Kõik see selgus oskussõnadega lauseid moodustades.

5.3. Oskuskeeke arendamine

Oskussõnavara arendamine on laiaulatuslikum tegevus kui korrastamine. Arendamine käib käsikäes erialas toimuvate muudatustega, erialase haardeulatuse laienemise ning uute avastustega. Näiteks uuritakse uut valdkonda, millest varem pole räägitud ega kirjutatud. Kui uus valdkond on seni käsitlemata ühes rahvuskeeles, kuid on keeli, mille sõnavara või oskussõnavara sisaldab vastavat valdkonda või teemat, siis saab teistkeelset kogemust eeskujuks võtta. Tihti peale tehakse seda lihtsustatult, võttes kasutusele võõrkeelne termin. Paremalt juhul arvestatakse eesti keele reegleid ja kirjutatakse ülevõetud termin tekstis tsitaatsõna kombel kursiivis. Siit peaks aga algama oskuskeeke arendamine terminoloogia põhimõtteid silmas pidades ja eriala struktuuriga arvestades.

Näide kõlatehnikast. Eesti kõlatehnika ajaloo on olnud väga erinevaid perioode. Arheoloogiline leiumaterjal näitab, et muinas- ja keskajal kooti oluliselt keerukama tehnikaga kõlapaelu kui 18.–19. sajandil, millest annab aimu etnograafilise aines. Kui kõlapaelte uurimine laienes etnograafilise ainese uurimisest kaugemale, oli vaja eristada etnograafilist ja sellest vanemat ainet. Isetekkelised keelendid olid: *arhailine kõla* varasemate kõlapaelte kohta ning *lihtsamad mustrid* ja *keerulisemad mustrid* hilisemate ja varasemate kohta. Oskussõnavara arendamise töö tulemusena on nüüd saamisviisi järgi eristatavad *arheoloogilised kõlapaelad* ja *etnograafilised kõlapaelad* (vt lisa 3, nr 20–21; vt ka ptk 4.2.4.). Huvi kõlatehnika vastu suurenes kõlakudujate seas järsult käesoleva sajandi alguses ning kuduma hakati selliseid kõlapaelu, mida ei anna paigutada ei arheoloogiliste ega etnograafiliste kõlapaelte alla. Uuest olukorrast lähtuvalt kujunes kõlatehnikate jagamise süsteem *rakendatud mustriteks*, *rakendatud süsteemimustriteks* ja *süsteemimustriteks* (vt lisa 3, nr 22–24; vt ka ptk 4.2.2.). Nimetused sellisele jagamise süsteemile kujunesid samuti oskussõnavara arendamisel tehtud koostöös. Uusi tehnikaid, mis kuuluvad vastloodud süsteemi, õpiti raamatutest ja vastavateemalistelt veebilehtedelt, enamasti ingliskeelsetelt. Nii ka tehnikaid nimetama asuti – ingliskeelseina, nt *doubleface* (Jaanus 2015, lk 18), *missedhole* (*ibid.*, lk 21). Selles valdkonnas seisab kõlatehnika oskuskeeke arendamise töö alles ees. Samuti nagu uute tehnikate süstematiseeriminegi.

Kui aga eriala laieneb valdkondadesse, kus pole üheski keeles analooge võtta, tuleb oskussõnavara luua. Oskussõnavara loomine on üks osa oskussõnavara arendamisest. Terminite allikaid ja saamise viise on rikkalikult (vt Erelt 2007, lk 177–227). Uusi oskussõnu saab sõnade ühendamisel püsivaiks sõnaühendeiks (nt *rakendatud süsteemimustrid*; vt lisa 3, nr 23), sõnamoodustusviiside abil (nt *kõlatamine*; vt lisa 3, nr 15), kirjakeelsetele sõnadele uue tähenduse andmisega (nt *pöörel*; vt lisa 3, nr 64), murdesõna oskuskeelde toomisega (nt *laikord*; vt lisa 3, nr 34), tehiskeelendite loomine (nt *kõlataja*; Jaanus 2015, lk 13), teistest keeltest laenamine (nt *kahepoolne tehnika*; vt lisa 3, nr 61) ning ladina ja vanakreeka morfeemide kasutamine (kõlatehnika oskussõnavaras puudub selline näide), kuigi terminile *pinnamuster* (vt lisa 3, nr 43) pakuti sünonüümiks „fraktuur“.

6. KÄSITÖÖKEELE OSKUSSÕNAVARA KORRASTAMINE JA ARENDAMINE

Oskuskeeles sõnavara korrastamine ja arendamine on paljude inimeste koostöö, nagu keelt suhtlusvahendina pole ainuüksi enda tarvis vaja ega kududa saa ainsa kõlalauaga. Käsitöö oskuskeeles korraldamiseks on vaja nii käsitööliste, käsitööteadlaste, terminoloogide kui ka teiste asjassepuutuvate erialaspetsialistide koostööd.

Mida kitsamaks muutub eriala valdkond, seda kitsama ala spetsialiste on vaja kaasata oskussõnavara arendustöösse. Teisalt on aga oskuskeeles üldist oskussõnavara, mis vajab erinevate kitsalt spetsialiseerunud valdkondade asjatundjate koostööd, näiteks tarvitavad teatud tekstiilikäsitöö valdkonnad sama oskussõnavara, mis kõlatehnika, ja selle kasutamine on vaja omavahel kokku leppida. Selline vajadus tekkis kümne terminiettepaneku juures (vt lisa 3, nr 66–75), mille arutamiseks kutsutakse kokku käsitööteaduse terminite komisjoni laiendatud koosolek erinevate alade spetsialistide osavõtul.

Mida enam mõni valdkond kaldub teise piirimaile, seda enam on vaja teha koostööd terminoloogia ühtlustamisel naaberteadustega. Näiteks puutub arheoloogiliste kõlapaelte uurimine väga tihedalt kokku arheoloogiaga nagu etnograafiliste kõlapaelte uurimine etnograafiaga. Osa oskuskeeles sõnavarast kattub ja selle ühtlustamine on teadusharudevahelise koostöö küsimus.

6.1. Käsitöökeele oskussõnavara

Käsitööteaduse toimimiseks on vaja käsitöökeele oskussõnavara. Käsitöö uurimisel on palju spetsiifilist, mida teised teadusalad ei suuda katta (käelise teadmuse edasiandmine, praktika ja teooria lahutamatus). Etnograafia on olnud senini peamine teadusharu, mis käsitöö valdkonnale vastu üldse huvi on tundnud, kuid etnograafia keskendub peamiselt esemele. Nii on ka uurimused ja oskussõnavara esemikesksed. Näiteks eristatakse etnograafias esemeid sageli

kasutuse järgi (nt ohjad, vööd, sukapaelad, äärispaelad jne) või materjalipõhiselt (nt nahkpaelad), käsitööteadust huvitab see küll, et sukapaeltega seotakse sukki ja äärispaelu kasutatakse kanga servade ja rõivaesemete ääristamiseks nii praktilisel kui esteetilisel eesmärgil, kuid siitmaalt võtab käsitööteadus teise fookuse ning hakkab uurima mismoodi kõik need paelad tehtud on. Nahkpaelte saamisenesse süüvib nahakäsitöö, tekstiilpaelte uurimisega tegelevad tekstiilikäsitöö erinevad valdkonnad vastavalt sellele, mis tehnikas need paelad on tehtud. Käsitöökeele oskussõnavara on aga suuresti välja kasvanud just etnograafiakeelest. Siia sobib näide Eesti etnograafiateaduse ja selle oskuskeele algusajast:

„Kuidas vööd määratella, et seda oleks võimalik eraldada paelast? Üldiselt on vöö laiem, pael kitsam. Täpseks vahetegemiseks on niisugune alus siiski liiga relatiivne. Ka tehnika põhjal ei või küllalt teravat vahet teha. Naiste vööd on alati kudelõngaga kootud. Meeste vööd aga soetatakse õige mitmesuguse tehnika abil. Mõned nendest on lihtsalt pikad riideribad, teised on kõladega kootud, kolmandad varrastatud, neljandad heegeldatud ja viiendad punutud.“
(Manninen 1927, lk 361)

Nagu eespool kirjutasin (vt ptk 5.1.) eristub käsitöökeelest kui allkeelest omakorda väiksemate valdkondade oskussõnavara, kuid osa üldisemast sõnavarast on kasutatav kõikides käsitöövaldkondades. Selle oskussõnavara korrastamine ja arendamine on kõigi käsitööteadusharude koostöö valdkond.

Termini ettepanekutes on vaid kolm käsitöö üldisesse sõnavarasse kuuluvat terminit: *tekstiilikäsitöö* (vt lisa 3, nr 1), *päritud oskus* (vt lisa 3, nr 2) ja *õpitud oskus* (vt lisa 3, nr 3). Viimase kahe termini arutamine käsitööteaduse terminite komisjonis tõstatas küsimuse ka *taasloodud oskuse* (Kristi Jõeste ettepanek) lisamisest terminina (vt lisa 3, nr 2), millega koosolek põhimõtteliselt nõustus. Samuti tekkis küsimus kumba terminivarianti eelistada, kas *päritud oskus* või *pärandoskus*, mida juba kasutatakse. Süsteemsuse ja termini motiveerituse seisukohast sobib terminisarja paremini *päritud oskus*.

6.1.1. Käsitöö töövahendite nimetused

Käsitöö töövahendite nimetused on kõige enam etnograafiaga seotud, sest 20. sajandile omane põlgus käsitöö vastu hakkas leebuma alles sajandi lõpus. Töövahendid jäeti unarusse ja nende vastu tundsid huvi pigem teadlased kui kasutajad. Seepärast taandus käsitööriistadega seotud sõnavara ajapikku üldkeeles ja siirdus pigem etnograafia ja ajaloo erialasesse keelde.

Käsitöö maine paranedes hakkas tööriistu puudutav sõnavara taas laiemat kasutajaskonda hõivama. Nii mõnigi unarusse jäetud tekstiilikäsitöö tööriist võeti uuesti kasutusele, näiteks kangasteljed. Käsitööharrastuse kasvades tulid üha uued riistad kasutusele ning neid hakati ka tööstuslikult tootma (nt süstikpitsi süstik; vt lisa 3, nr 67). Taas kasutusele võetud vanad tehnikad ja töövahendid kaasajastati ning muutuse tegi läbi ka sõnavara. Kuna selles valdkonnas ei ole oskussõnavara korrastamisega tegeletud, on töövahendite nimetusi kujundanud pigem tootjad ja tarbijad kui uurijad. Seetõttu on ka terminite ettepanekute seas kõladele lisaks seitsme töövahendi nimetused (vt lisa 3, nr 62–68), millest terminitena kinnitas komisjon neli (kõlapink, raskused, pöörel ja kõlavurr. Edasiseks arutluseks laiendatud koosseisuga koosolekule suunatud tööriistade nimetused – (vöö)piirits, (vöö)süstik ja vööluuk – on seotud nii tootjate kui eri valdkondade kasutajate antud nimetustega, mis vajavad täpsustamist ja süstematiseerimist. Piiritsaid ja süstikuid ning nende sarnaseid tööriistu kasutatakse laialdaselt eri valdkondades ning neid valmistatakse eri materjalist, isesuguse suuruse ja kujuga. Pealegi pole otstarbekas defineerida vöö-süstikut, kui põhimõiste „süstik“ on määratlemata ja süstikute teised liigid välja selgitamata.

Kõlapink ehk kõlajalad sellisel kujul, nagu see tänapäeval Eestis levib, on uus nähtus. Pakkusin kõlakudumise seadeldise nimetuseks „kõlajalad“, tuginedes eeskujule „kangasjalad“. See on varasem nimetus arvatavasti raskustega püsttelgedele. Muhus on kasutatud seda nimetust kangastelgede juures (Eesti rahvarõivad... 1957, lk 203–204; Matsin 2002, lk 47). „Kõlajalad“ sobib kõlatehnika töövahendi nimetuseks tehnikate (kõlatehnika ja püsttelgedel kudumise) mõningase sarnasuse tõttu. Seda enam, et mõlemad seadeldised – kangasjalad (püstteljed) ja kõlajalad (ehk kõlapink) – kasutavad lõime pingutamiseks enamasti raskuseid. Komisjon otsustas *kõlpapingi* kasuks, kuna see assotsieerub tänapäevaste seadeldistega (eeskujuks „tööpink“).

6.1.2. Käsitööga seotud muu valdkonna oskussõnavara

Käsitööga seotud muu valdkonna all pean silmas teisi käsitööliike peale tekstiilikäsitöö. Kõlatehnikat puudutab see riivamisi, peamiselt töövahendite kaudu (kõlad, süstik, vöömõõk jne), kuid üks kõlatehnika valdkond on tihedalt seotud metallikäsitööga – kõlatehnika kasutamine pronksspiraalkaunistuste valmistamisel. Terminite ettepanekud puudutavad seda valdkonda väga põgusalt toru võtte kirjeldamise juures (vt lisa 3, nr 57), kuid käsitöövaldkondade kokkupuude on oluliselt laiaulatuslikum.

Terminikaartides on eri käsitöövaldkondades kasutatav oskussõna „säie“ (vt lisa 3, nr 73), mille lisasin terminite ettepanekutesse selle oskussõna tutvustamise eesmärgil, et vähendada „keeru“-tüve kasutamist. Terminoloogiakomisjon suunas selle arutamise koos teiste üldmõistetega edasi, laiendatud koosseisule arutamiseks.

6.2. Tekstiilikäsitöö oskussõnavara

Kirjalike keeleallikate põhjal koostatud sõnavarakasutuse loend näitab ilmekalt, et tekstiilikäsitöö oskussõnavara osakaal kõlatehnikaga seotud tekstides on suur (150 keelendit; vt lisa 2). Otseselt kõlatehnikat puudutavate keelendite hulk on küll suurem (195 keelendit; vt lisa 2), kuid siin esineb palju sama mõiste määratlusi. Seevastu on tekstiilikäsitöö oskussõnade loendis suhteliselt vähe sünonüüme (paralleelmääratlusi). Tekstiilikäsitöö üldine oskussõnavara on korrastatum kui kõlatehnika oskussõnavara. Samas on üldmõistete korrastatus kitsama valdkonna mõistete korrastamise eelduseks, nagu näitasid ka töö tulemused (osa termineid jäi kinnitamata, kuna üldmõistete määrtlused ei ole paigas).

Kõik tekstiilikäsitöö üldisemasse oskussõnavarasse kuuluvad terminite ettepanekud suunas terminoloogiakomisjon edasiseks arutluseks laiendatud koosseisuga koosolekule. Neid on kokku kuus: lõim, kude, vahelik, käärima, täisvillane ja poolvillane (vt lisa 3, nr 69–72 ja 74–75).

6.3. Kõlatehnika oskussõnavara

Kõlatehnika oskussõnavara olukorraga tutvudes nii interjuusid tehes, kui kirjalikke tekste lugedes, märkasin erisusi teatud keelekasutajate gruppide vahel. Üliõpilaste tööde keel on sarnane, eriti sama õppeasutuse piires; Tallinna ja Tartu-Viljandi kõlakudujate keelekasutus erineb pisut, kuigi kõik kõlakudujad on omavahel tuttavad. Jagasin nendega oma tähelepanekuid ning sain vastuseks, et Viljandi kultuuriakadeemias õpetas algusaastatel kõlakudumist Leili Viinapuu, kes oli seda omakorda õppinud kergetööstustehnikumis. Ta kasutas õppematerjale, kust on pärit osa kõlatehnika oskussõnavarast, mida üliõpilased oma töödes kasutasid (A. Matsin; 13.05.2016).

Kergetööstustehnikumis kasutati Ülle Pressi diplomi- ja kursusetööd, mis oli pedagoogika-ülikoolis tehtud. Nendest töödest saadud oskuseid ja sõnavara kasutab Tartu vöökuduja (M. Adamson 13.05.2016). Üliõpilastöös on tunda ka juhendaja mõju – sama õppejõu juhendatud

tööd on sarnase oskussõnavaraga. Mainimata ei saa jätta ka H. Kurriku ja E. Asteli mõju, kelle kirjutistele viitavab valdav enamus 1998. aastast hilisemate tekstide autoritest.

Kõlatehnika põhimõisteks on *kõlad* – töövahend, milleta kõlatehnikat poleks. Seega on keskseks terminiks kõlad, millest hargneb kaks peasuunda: töövahendiga seotud terminid ja töö tulemusena seotud terminid. Töövahendit ja selle osi (kõlalaudu ja selle rühmi) tähistavaid termineid on terminikaartide seas üheksa, kõladega tehtavaid operatsioone määratlevaid oskussõnu viis, kõladega valmistatud eseme kohta kümme. Kahe peasuuna vahel kulgeb kõlatehnikat määratlevate mõistete võrgustik (16 oskussõna), mis omakorda hargneb mustrit määratlevate terminite kaudu (neid on üheksa) kõlakirjade ja tehniliste võtete nimetuste suunas. Omaette, kuid teiste terminiharudega tihedalt seotult, on tehniliste andmetega seostuvat määratlev oskussõnade rühm (neid on kuus). Kõlatehnika võtete ja mustrite määratlemiseks on terminikaare 16 oskussõna kohta. Alati pole päris täpselt võimalik määratleda, millise võrgustiku osa üks või teine oskussõna on, sest need on omavahel seotud ja mõisted põimunud.

Terminikaarte oli keerukas koostada, vormistada ja süstematiseerida, kuna minu sõnavara süstematiseerimise ja esitamise kogemus piirdub seminaritöös esitatuga. Käesolev uurimus aga liigub sõnavara esitamisel sõnastiku vormi poole. Seepärast on terminoloogiakomisjoni keelekorraldajast liikme kommentaarid ja soovitused tarvilikeks juhisteks edaspidigi:

„Kui kõla ja kõlalaud on sünonüümid (nagu on kirjas sünonüümiväljadel), siis peaks olema üks sõnaartikkel kahe märksõnaga (saab seletada, et enamasti kasutatakse terviku kohta üht ja osa kohta teist sõna). Kui on täiesti välistatud, et terviku kohta saaks öelda kõlalaudu ja üksiku laua kohta kõla, siis ei ole nad ka päris sünonüümid (eeskujuna mainitud kääritera ja püksisääre saab ka panna mitmusse, aga nad ei ole siis ikkagi kääride ja pükste sünonüümid). Aga tagapool võib liitsõnade (nt äärekõla) põhjal järeldada, et saab küll. Valdkonna põhimõiste ongi alati kõige keerulisem.“ (T. Leemets; 13.05.16)

Võtsin arvesse kõiki soovitusi ja osa neist rakendasin ka terminikaartide korrastamisel, kuid kõikide asjaolude arvessevõtmine käis praegu üle jõu. Pealegi pole terminikaartide kogu veel kõlatehnika sõnastik, mis tuleks alles koostada ja selle sõnavara esitamisel järgita täpsemalt sõnastike koostamise põhimõtteid (ka vormilisi).

Vormiliste kitsaskohtade kõrval ilmnes ka sisulisi. Näiteks lubab *kõla*- (vt lisa 3, nr 17) definitsioon kasutada seda sõnatüve üksnes kõlatehnikas valmistatud esemete kohta käivate liitsõnade esiosana, kuid vaja on määratleda ka kõladega kudukat (kõlakuduka) ja töövahendeid

(kõlapink). Sisuline vastuolu tekib ka *kõla*- definitsiooni ja nt *kõlapaki* (töövahend) vahel, millega alles kootakse kõlatehnikas eset. Kui viimane valmis, on ka kõlapakk kõlapaelast lahutatud.

Terminikaartidele kantud kõlatehnika oskussõnade seas oli ka neid (vt lisa 3, nr 29–30 ja 57), mida terminitena ei kinnitatud, ja seda mitte mõiste määratlemise vajaduse puudumisest, vaid täpsustamise kaalutlustest lähtuvalt. Need ja teised, veel ilmnevad puudujäägid kõlatehnika oskussõnavara korrastamisel ja arendamisel lahendatakse edasise terminoloogiatoe käigus.

6.3.1. Kõlatehnika tehnikate ja muustrite nimetused

Kõlatehnika tehnikate ja muustrite nimetuste osakaal on kõlatehnika oskussõnavaras märkimisväärne. Tehnika võtete ja kõlakirjade nimetamine ühe keelendi abil on ka väga praktiline, sest eriala spetsiifikast lähtuvalt võib ühe mõiste määratlemise taha koonduda pikk sõnaline kirjeldus paari-kolme joonise ja fotoga (vt nt lisa 3, nr 48). See on tehnikate ja muustrite määratlemise sisuline külg.

Vormiline külg peaks arvestama kehtivate keelereeglitega, kuid mõnikord on raske ühitada keelelisi mõisteid kõlatehnilistega ja aru saada, millise reegli alla üks või teine oskussõna liigitub. Palusin Tuuli Rehemaalt täpsemat selgitust, kuidas kõlatehnika vastavat oskussõnavara grupeerida nii, et need ühtiksid keelereeglite vastavate mallidega.

„Nimetused on läbiva väiketähega ja jutumärke ei ole, nimed on läbiva suurtähega ning pealkirjad on jutumärkides ja suure algustähega. Muustrite puhul tulevad kõne alla pealkirjamall ja nimetusemall. Nimemalli selle teema puhul eriti vaja ei lähe (v.a koha- ja isikunimed).“ (T. Rehema e-kirjast mais 2016)

Kõik **kõlatehnika tehniliste võtete nimetused** kirjutatakse nimetusemalli järgi: külge kudumise võte, toru (v. toru võte), õõnespael, poolõõnespael (vt lisa 3, nr 55–58). Metafoorseid termineid ei ole vaja jutumärkidesse panna – mingit põhjust pole torule jutumärke ümber panna, kui kõneall on kõlatehniline võte (toru võte vrd torukübar).

Kõlatehnika **tehnikate nimetused** kirjutatakse samuti nimetusemalli järgi: kahepoolne tehnika (vt lisa 3, nr 61), kaks lõnga kõlas tehnika, kõik kisub kiiva tehnika jne. Pole vaja ei jutumärke, sidekriipse ega suuri algustähti, v.a juhul, kui tehnika nimetus sisaldab koha või isiku nime.

Kõlatehnika tehniliste võtete ja tehnikate nimetustes sisalduvad koha- või inimeste nimed tuleb kirjutada suure algustähega: Balti tehnika (vt lisa 3, nr 59) Setu paks, Setu õhuke. Kui mõni tehnika või tehniline võte nimetataks isiku järgi, oletame näiteks: Hunt Kriimsilma silmuseline tehnika või Muhvi võte, tuleb isikunimi kirjutada läbivalt suure algustähega, teised keelendi osad läbiva väiketähega.

Kõlatehnika mustrid ehk **kõlakirjad** kirjutatakse samuti nimetusemalli järgi: tellissein, hark ja hanesilm, (vt lisa 3, nr 50, 52), ark ja anesilm, rombid ja ristid, jutiline, diagonaalsed triibud jne. Kui kõlakirja nimetus sisaldab osist „kiri“, siis kirjutatakse see eelnevaga kokku, näiteks: ussikiri, kalasabakiri (vt lisa 3, nr 49 ja 52), kalarookiri, hundihambakiri, hanesilmakiri. Sidekriipsu ei ole tarvis kasutada (vrd elgu-kiri, aknaruudu-kiri; Manninen 1927, lk 369).

„Mustri „nimi“ ei saa olla „ark ja anesilm“. Saab olla pealkirjamalli järgi „Ark ja anesilm“ või nimetusemalli järgi ark ja anesilm. Nimemalli (Ark ja Anesilm) ma ei soovita.“ (T. Rehema e-kirjast mais 2016)

Osad mustrid võib kirjutada nii nimetusemalli järgi kui pealkirjamalli järgi: jooksev koer („Jooksev koer“), jumala silm („Jumala silm“). Need mustrid, mida võib kirjutada kahel moel, märksõnaväljal esitada nimetusena ja kuhugi lisada jutumärkidega variant (T. Rehema; e-kirjast mai 2016). Vastavalt sellele peaks ka lauseid moodustama. *Kudusin kõlapaela mustrisse Balti tehnikas neli jumala silma ja kuus harkis jalgadega surnud varest. Seejärel muutsin taas kõlakirja ja kudusin neli siksakki. Vrd Kudusin kõlapaela mustrisse Balti tehnikas neli motiivi kõlakirjast „Jumala silm“ ja kuus motiivi kõlakirjast „Harkis jalgadega surnud varesed“. Seejärel muutsin taas kõlakirja ja kudusin nelja saki jagu siksakmustrit.*

Pikemate nimetustega kõlakirju ja kõlapaela kui kunstiteost peaks vormistama pealkirjamalli järgi: kõlakiri „Vihma sajab taevast alla“ (*kudusin kõlakirja „Vihma sajab taevast alla“, vrd lugesin raamatut „Kalevipoeg“*), kõlapael „Täpik“ või kõlapael „Linnud lendavad öösel metsas salaja“. *Kõlapaela „Täpik“ pikkus on kolm meetrit ja selle kudumiseks rakendasin viis meetrit lõime, aga sama pika kõlapaela „Linnud lendavad öösel metsas salaja“ kudumiseks rakendasin ainult neli ja pool meetrit lõime.*

Teistest keeltest otselaenu ülevõetud kõlatehnika tehnikate, mustrite või võtete nimetused vormistatakse tsitaatsõnana, mis tuleb panna kursiivi ja käänata ülakomaga: nt *kivrim*’i. Kui laensõna on keeles niivõrd kohanenud, et seda kirjutatakse võõrsõnana, siis on käändelõpp samas kirjas, mis ülejäänudki sõna: *kivrimi*.

6.3.2. Kõlatehnikas kasutatavad joonised ja tingmärgid

Eriala iseärasuste tõttu kasutatakse kõlatehnika selgitamisel illustreeriva materjalina või tehniliste andmete märkimiseks jooniseid ja skeeme, mis on varustatud tingmärkidega. Näiteks on tavaks tähistada rakendusskeemil (vt lisa 3, nr 38) kõlasuunda (vt lisa 3, nr 29) märkidega \ ja /. Selles on kasutajad ühel nõul. Ühtne kokkulepe puudub kõlalaudade järjekorra tähistamisel rakenduses ja kõlaaukude positsiooni märkimisel. Samuti on vaja väljendada kõlasuunda ja keerusuunda ka skeemivälises kontekstis, näiteks tekstisiseselt. Levinuim on S-i ja Z-i kui piktogrammi kasutamine.

See teema tuleb teiste terminoloogiliste küsimustega koos edaspidi käsitööteaduste terminite komisjoni koosolekutel arutamisele. Ühtse süsteemi loomine nii nimetamisel kui ka tähistamisel on plaanis välja arendada lähitulevikus.

KOKKUVÕTE

Kõlatehnika oskussõnavara on osa käsitöökeele kui kirjakeele ühest allkeelest, mida vajatakse erialaseks suhtlemiseks. Kõlatehnikat puudutavate suuliste ja kirjalike keeleallikate uurimine näitas, et oskussõnavara olukord selles valdkonnas on kesine ning vajab korrastamist ja arendamist. Oskussõnavara korrastamine, arendamine ja loomine on eelkõige vastava eriala spetsialistide ülesanne – kõlatehnika oskussõnavara eest kannavad hoolt kõlatehnika uurijad, õpetajad ja kõlatehnikat harrastavad käsitöömeistrid koostöös teiste valdkondade esindajatega.

Olukorra kaardistamiseks koostas 20 kirjaliku teksti põhjal kõlatehnika oskuskeelendite loendi, kuhu kandsin 389 erialast keelendit ja kuus märki, mida kasutasid kokku 19 autorit kõlatehnikast kirjutamisel (lisa 2). Seejärel kõrvutasin saadud informatsiooni suulise erialase keele allikatest (intervjuudest seitsme kõlakudujaga) saadud informatsiooniga ning koostas saadud andmete põhjal 75 terminiettepanekut (lisa 3). Igale terminile moodustasin ühtse vormiga 13-st infoväljast koosneva terminikaardi, kuhu kandsin oskuskeelendi kohta teadaolevad andmed: termin, muutevormid, sünonüümid, võõr- ja murdekeelsed vasted ja valdkonna. Koostas terminitele definitsiooni, lisasin vajadusel selgituse ja olemasolul näitelauseid suulistest ja kirjalikest allikatest. Hiljem lisandusid kõlakudujate ja käsitööteaduste terminite komisjoni liikmete märkused ning komisjoni otsus. 75-st ettepanekust kinnitati 55, viis terminiettepanekut lükati tagasi ja 15 suunati komisjoni järmisele koosolekule arutamiseks.

Oskuskeele sõnavara korrastamine seisneb olukorra väljaselgitamises ning vananenud, keelenormidele mittevastavate ja muul põhjusel sobimatute oskuskeelendite asendamises või nõuetekohases vormistamises. Oskuskeele arendamine seisneb oskussõnavaraliste tühimike väljaselgitamises ja nende täitmiseks uute terminite väljatöötamises.

Kõlatehnika oskussõnavara korrastamise ja arendamise protsess on koostöö erialaspetsialistide (kõlakudujate ja kõlatehnika uurijate), käsitööteadlaste, terminoloogide jt valdkonda puutuvate naabervaldkondade esindajate vahel. Terminoloogiakomisjoni liikmed ja kaasatud spetsialistid tutvusid terminite ettepanekutega, saatsid oma kommentaarid ja täiendused kirjalikult või

esitasid suuliselt terminoloogiakomisjoni koosolekul. Nii termin, definitsiooni sõnastus, lisatavad selgitused kui ka termini sünonüümid arutati koos läbi ning tehti otsus. Kinnitatud terminid avaldatakse elektroonilises andmebaasis *Termeki* koos teiste käsitöökeele oskussõnadega.

Lisaks praktilisele terminoloogia korrastamise ja arendamise tööle, mille tulemusena valmis 75-st oskussõnast koosnev minisõnastikulaadne andmebaas (lisa 3), uurisin ka terminoloogia põhimõtteid, mida tutvustasin kolmandas peatükis ja kirjutasin lühiülevaate kõlatehnika struktuurist ning seostest teiste valdkondadega (ptk 4). Kõlatehnikale pühendatud peatüki tekstis märkisin ära ka kõik need oskuskeelendid, mis on terminikaartidele kantud ning viitasin neile. Nii sain kontrollida, kuidas vastloodud terminid erialases keeles mõjuvad ja kas need leiavad erialasel väljendamisel kasutust. Tulemus oli rahuldav.

Täpsem analüüs kõlatehnika oskussõnavara korrastamisest ja arendamisest (ptk 5–6) näitas, et terminoloogia tööd on vaja alustada üld- ja põhimõistete määratlemisest ja seejärel suunduda järk-järgult kitsamate valdkondade poole süvitsi. Samuti on oluline mõistete ja terminite omavaheline seotus, süsteemsus ja loogika ning arusaadav suhe teiste valdkondadega – see väldib eksitavate terminivariantide tekkimist. Tugevale erialasisesele struktuurile tuginedes on võimalik üles ehitada toimiv ja tõhus oskussõnavaravõrgustik.

Lisaks sisutäpsusele on oluline ka oskuskeelendi vormi korrektsus nii terminoloogiliste kui ka keeleliste põhimõtete kohaselt. Kõlatehnika oskussõnavara vormiliselt nõrgaks valdkonnaks on tehnikate, võtete ja kõlakirjade nimetuste vormistamine ja õigekiri. Ka kõiki keelereegleid järgides, jääb grupp oskuskeelendeid, mille kirjutamisel saab kasutada mitut erinevat võimalust.

Oskuskeele korrastamise ja arendamise protsess on pidev, sest erialakeel on seotud valdkonna arenguga. Nii ka kõlatehnika oskussõnavara, mis vajab kohe uut keelendit, kui näiteks kõlakudujad on selgeks õppinud uue tehnika või käsitööteadlased arheoloogia leiu põhjal tuvastanud senitundmatu kõlatehnika liigi.

Kõlatehnika oskussõnavara avaldatakse käsitööteaduste terminikomisjonis vastuvõetud otsuste alusel elektroonilises andmebaasis koos teiste käsitööteaduse valdkondade oskussõnavaraga Eesti Keele Instituudi internetilehel *Termeki* terminibaasis.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Intervjuud

Intervjuu Katrin Koch-Maasinguga 27.02.2015 Tallinnas.

Intervjuu Jaana Ratasega 27.02.2015 Tallinnas ja 14.03.2015 Viljandis.

Intervjuu Maare Adamsoniga 20.03.2015 Tartus.

Intervjuu Maiken Mündiga 23.03.2015 Tallinnas.

Intervjuu Julia Christie Amoriga 26.03.2015 Tartus.

Intervjuu Ave Matsiniga 30.04.2015 Viljandis.

Intervjuu Astri Kaljusega 04.05.2015 Viljandis.

Käsikirjad

Jaanus, M. 2015. Kõlatehnika sõnavara tänapäeva eesti keeles. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. [Seminaritöö].

Kaljus, A. 2008. Rekonstruktsioon Paistu vaipseelikust. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. [Lõputöö].

Kiitsak, S. 2013. Kõlapaelad Eesti arheoloogilises materjalis. Tartu: Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond. [Bakalaureusetöö].

- Käär, R. 2008. Kahe vanematüübilise üleviske rekonstruktsioon. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. [Diplomitöö].
- Könninge, R. 2015. Kihnu naiste käsitöö ja rõivastuse sõnavara. Tartu: Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond. [Bakalaureusetöö].
- Matsin, A. 2002. Tekstiiltehnilised vahendid Eestis muinas- ja keskajal. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia. [Magistritöö].
- Matsin, A. 2012. The 13th–16th Century Tablet-Woven Bands from Estonia. 30.05.2012 valminud eestikeelne käsikiri autori valduses. [Käsikiri].
- Raudsepp, A. 2007. *Viielõngaline* tekk ja viis sõba. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. [Diplomitöö].
- Ruusmaa, L. 2004. Koopia vanematüübilisest Helme sõbast. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. [Diplomitöö].
- Tiislär, K. 2010. Silmuskudumise sõnavara soome, ungari ja eesti keeles. Tartu: Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond. [Magistritöö].
- Valli, M. 2006. Rekonstruktsioon Parisselja rabast leitud tekstiiliesemetest. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. [Lõputöö].
- Viitkin, L. 2011. Eesti etnograafiliste kõlapaelte paikkondlikud eripärad ja tehnika 18.–19. sajandil. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. [Seminaritöö].
- Õunapuu, L. 2015. Bakalaureuse-/seminari- ja lõputööde statuudid. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. [Dokument]

Kirjandus

- Astel, E. 1998. Eesti vööd. Tartu: Ilmamaa.
- Collingwood, P. 1982. The Techniques of Tablet Weaving. London.
- Eesti etnograafia sõnaraamat. 1995. Koost Ränk, A. Tallinn.

- Eesti keele seletav sõnaraamat (EKSS). <http://www.eki.ee/dict/ekss> (vaadatud 22.05.16).
- Eesti rahvakultuurileksikon. 2007. Toim Viires, A. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult. 1957. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Eesti õigekeelsussõnaraamat (ÕS 2013) <http://www.eki.ee/dict/qs2013>
- Erelt, M., Erelt, T., Ross, K. 2006. Eesti keele käsiraamat. <http://www.eki.ee/books/ekk09/> (vaadatud 17.05.16).
- Erelt, T. 2007. Terminiopetus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Эстонская народная одежда XIX и XX века. 1960. Таллин: Эстонское Государственное Издательство.
- Kaarma, M., Voolmaa, A. 1981. Eesti rahvarõivad. Tallinn: Eesti Raamat.
- Kabur, A., Pink A., Meriste, M. 2010. Meite Muhu mustrid. Tallinn: Saara.
- Kaljus, A. 2009. Rekonstruktsiooni valmistamine Paistu vaipseelikust. Tartu: *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat* nr 52, lk 82–97.
- Keskküla, K., Truuväart, R. 2013. Muistne käsitöö. Õpik-käsiraamat kutsekoolidele. http://www.innove.ee/UserFiles/Kutseharidus/Liina/%C3%95ppekavakeskus/Muistse_kasitoo_opik.pdf (vaadatud 05.05.2016).
- Kurrik, H. 1932. Kõlavöö Eestis. Tartu: *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat* VII, lk 93–124.
- Kurrik, H. 1938. Eesti rahvarõivad. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Laigo, A. 1957. Kõlavöö. Raamatust Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus. Lk 225–226.
- Laul, S., Tamla, Ü. 2014. Peitleid Lõhavere linnamäelt. Tartu-Tallinn: *Õpetatud Eesti Seltsi Kirjad* 10.
- Manninen, I. 1927 Eesti rahvariiete ajalugu. Tartu: *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat* III.
- Manninen, I. 2009. Eesti rahvariiete ajalugu. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Matsin, A. 2010. Varakeskaegse naise sõba rekonstruktsioon Siksali (Siksälä) kalmistu leiu põhjal. Ilusad asjad. Tähelepanuväärseid leide Eesti arheoloogiakogudest. Tallinn: *Muinasaja teadus* 21. Toim Ü. Tamla, lk 171–190.

Paltser, Ü. 2011. Seto kõlavööd. Tartu.

Praakli, K. 2009. Intervjuu keeleandmete kogumise meetodina. *Eesti Rakendus-lingvistika Ühingu Aastaraamat* 5, lk 209–223.

Rammo, R. 2006. Eesti arheoloogilistest põlleleidudest. Tartu-Tallinn: *Muinasaja teadus* 18. Toim. H. Valk, lk 249–266.

Voolmaa, A. 1990. Õlakatted – sõbad, õlalinikud, surrätid. – Sari: Lisandeid rahvarõivaste juurse. Tallinn: Eesti Üldlaulupeo Büroo rahvarõivaste sektsioon.

SUMMARY

“The arrangement and further development of the specialized vocabulary of tablet weaving” by Marja-Leena Jaanus 2016

Specialized vocabulary, particularly the terminology, plays an important role in the development of handicraft technology, primarily in teaching and studying the techniques as well as introducing them. The thesis “The arrangement and further development of the specialized vocabulary of tablet weaving” is development of the seminar paper “Tablet weaving vocabulary in contemporary Estonian” (Jaanus 2015).

The objective of this thesis is to introduce and analyze the process of determining, arranging, creating, developing and approving the terminology, and offering thereby an opportunity to develop specialized vocabulary. The model being formed can then also be used for developing other handicraft fields’ specialized vocabulary.

The practical objective of this thesis is to compose a register that determines the main concepts of tablet weaving as informational term cards (appendix 3) and to submit the proposals of the terms to the Committee for Specialized Terms in Craft Research for approval. On the cards there are also terms to which I added the counterpart in a foreign language or dialects, however only if these appeared in the literature used. The objective of this thesis is not to compose a multilingual dictionary: the counterparts in foreign languages and dialects are submitted only to specify the origin or early development of the technical terms. Composing a multilingual specialized dictionary about tablet weaving could be the topic for the next research.

Research questions. What is specialized vocabulary? What are the possibilities of creating and developing it? Which linguistic terms are used when talking and writing about tablet weaving in Estonian? How to arrange the existing specialized vocabulary and which technical terms can be created on the basis of tablet weaving technology or in some other ways? How to endorse and introduce the new specialized vocabulary?

The thesis consists of six chapters and three appendixes. The first chapter provides an overview of writings and studies about tablet weaving, in particular of students' works. In the second chapter I introduce the methodology I used for dealing with the tablet weaving vocabulary. The third chapter is referring from its nature – I introduce specialized vocabulary as terminology science, which guidelines assist in arranging and further developing the specialized language.

Since the vocabulary of tablet weaving is a part of specialized handicraft language as a sublanguage, the fourth chapter addresses the relationship between tablet weaving and handicraft as well as the structure of tablet weaving as a field of textile arts. I mark all the technical terms approved by the Committee for Specialized Terms in Craft Research in italic exceptionally only in this chapter. The fifth chapter examines the differences between the specialized vocabulary and general language as well as the process of arranging and further developing the specialized language in general. The sixth chapter analyzes the results of arranging and further developing the specialized vocabulary of tablet weaving.

As the practical part of the thesis, register (appendix 2) of the linguistic terms of tablet weaving used in written sources, which I used as the source for arranging the terminology, was made, as well as informational term cards for proposing linguistic terms, which I presented to the Committee for Specialized Terms in Craft Research, and supplemented the cards with the decisions of the committee (appendix 3).

Methodology. I find the ascertainment of the circumstance and mapping the terminology to be the prerequisite for arranging and further developing the specialized vocabulary. For that, I used both written and oral sources (see appendix 1). The linguistic terms of the specialized vocabulary from oral language are represented in the seminar paper (Jaanus 2015, pages 8-26) and the written ones in the appendix 2 of this thesis. Both registers of the linguistic terms are divided into narrower categories and presented in alphabetical order within the categories.

On the basis of both oral and written sources, I composed a register consisting of 75 linguistic terms and proposals for terms. Thereupon I created a term card for each of them with according information fields – term, definition, declination and conjugation forms, explanation, synonyms, counterparts in foreign languages and dialects, classification of handicraft technique or field, example sentences from oral sources, example sentences from written sources, remarks, the decision of the Committee for Specialized Terms in Craft Research, a scheme or a photo – and filed the information about the terms accordingly. I presented the proposals for specialized terms to the Committee for Specialized Terms in Craft Research who made a decision about each

proposal in two meetings: one at the presence of the core staff and one with extended composition at the presence of specialty experts. References to dates (29.04.16) and (13.05.16) mark the meetings of the Committee for Specialized Terms in Craft Research where the according part of text was verbalized.

By studying both oral and written sources of specialized language, the research showed that the terminology of tablet weaving is in a poor condition. To arrange the specialized vocabulary, I determined which linguistic terms are being used to talk and write about tablet weaving; divided them into categories, and chose the ones suitable for developing the specialized vocabulary.

Developing the terminology is a process of cooperation which ran productively with the participation of both the specialty experts and the Committee for Specialized Terms in Craft Research, while based on the terminology and craft research. The new specialized vocabulary was approved by the Committee for Specialized Terms in Craft Research which was created as an addition to Viljandi Culture Academy's Department of Estonian Native Crafts and shall be published in the electronical term databases in Estonian (Termeki; term.eki.ee).

As a result of this thesis, a considerable amount of informational term cards was made which provide information gathered about the specialized terms along with comments from specialists and the decision of the Committee for Specialized Terms in Craft Research. Among those there are 55 approved terms, five declined proposals and 15 proposals forwarded to the extended composition of the Committee for Specialized Terms in Craft Research.

The work for arranging and further developing the specialized vocabulary will continue on the basis of the data collected for the research even after the thesis has been submitted.

LISA 1. Suuliste ja kirjalike oskuskeeale allikate nimekiri

Intervjuud kõlakudujatega

Intervjuu K a t r i n K o c h – M a a s i n g u g a, MA. Kestus lindistusaja järgi 39 minutit. Jutuajamine toimus 27.02.2015 Tallinnas.

K. Koch-Maasing on rõiva-ajaloolane ja moekunstnik. Tegeleb taaskehastamise ja käsitööga.

Intervjuu J a a n a R a t a s e g a, MA. Esimese osa kestus lindistusaja järgi 26 minutit, jutuajamine toimus 27.02.2015 Tallinnas. Teise osa kestus 45 minutit lindistusaja järgi ning toimumisajaks 14.03.2015 ja -kohaks Viljandi.

J. Ratas on vabakutseline kunstnik, valmistanud rõivaste rekonstruktsioone ja arheoloogiliste esemete koopiaid, õpetab Viljandi kultuuriakadeemias muinas- ja keskaegset tekstiili ning rõivast.

Intervjuu M a a r e A d a m s o n i g a. Kestus lindistusaja järgi tund ja 34 minutit. Jutuajamine toimus 20.03.2015 Tartus.

M. Adamson on vöökuduja.

Intervjuu M a i k e n M ü n d i g a. Kestus lindistusaja järgi tund ja üheksa minutit. Jutuajamine toimus 23.03.2015 Tallinnas.

M. Mündi on käsitööpoe juhataja, teinud kõlatehnika koolitusi, osalenud oma kõlapaeltega rahvusvahelistel näitustel.

Intervjuu J u l i a C h r i s t i e A m o r i g a. Kestus lindistusaja järgi kaks tundi ja viis minutit. Jutuajamine toimus 26.03.2015 Tartus.

J. C. Amor töötab Vabaõhumuuseumis, tegeleb käsitöö ja taaskehastamisega.

Intervjuu A v e M a t s i n i g a, MA. Kestus lindistusaja järgi 54 minutit. Jutuajamine toimus 30.04.2015 Viljandis.

A. Matsin on tekstiilikunstnik ja käsitöö õppejõud kultuuriakadeemias, Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku käsitöö osakonna juhataja.

Intervjuu A s t r i K a l j u s e g a. Kestus lindistusaja järgi tund ja viis minutit. Jutuajamine toimus 04.05.2015 Viljandis.

A. Kaljus on käsitöömeister ja Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku tekstiili õppetöökoja meister

Oskuskeelee allikatena kasutatud kirjalikud tekstid

I l m a r i M a n n i s e kirjutatud peatükk Võöd ja paelad tema raamatust „Eesti rahvariiete ajalugu“, lk 361–391 (Manninen 1927).

H e l m i K u r r i k u artikkel „Kõlavöö Eestis“ (Kurrik 1932) ja alapeatükk Kõlavöö tema raamatust „Eesti rahvarõivad“, lk 7–9 (Kurrik 1938).

A n i t a L a i g o kirjutas Kõlavöö raamatust „Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult“, lk 225–226 (Laigo 1957).

M e l a n i e K a a r m a, A i n o V o o l m a a „Eesti rahvarõivad“ (Kaarma, Voolmaa 1981).

A i n o V o o l m a a brošüür „Õlakatted – sõbad, õlalinikud, surrätid“ (Voolmaa 1990).

E e v i A s t e l i peatükk Kõlavöö tema raamatust „Eesti võöd“, lk 31–53 (Astel 1998).

A v e M a t s i n i magistritöö „Tekstiiltehnilised vahendid Eestis muinas- ja keskajal“ alapeatükk Kõladega kudumine, lk 40–47 (Matsin 2002) ja tema artikkel „Varakeskaegse naise sõba rekonstruktsioon Siksali (Siksälä) kalmistu leiu põhjal“ (Matsin 2010) ning artikli *The 13th–16th Century Tablet-Woven Bands from Estonia* 30.05.2012 valminud eestikeelne käsikiri (Matsin 2012).

R i i n a R a m m o artikkel „Eesti arheoloogilistest põlleleidudest“ (Rammo 2006).

A g e R a u d s e p a diplomitöö „Viielõngaline tekk ja viis sõba“, lk 11–17 (Raudsepp 2007).

R i t a K ä ä r i diplomitöö „Kahe vanematüübilise üleviske rekonstruktsioon“, lk 15–16 (Käär 2008).

A s t r i K a l j u s e lõputöö „Rekonstruktsioon Paistu vaipseelikust“, lk 11–12 ja lk 21–22 (Kaljus 2008) ja tema hilisem artikkel „Rekonstruktsiooni valmistamine Paistu vaipseelikust“ (Kaljus 2009).

A n u K a b u r, A n u P i n k, M a i M e r i s t e peatükk Paelad ja vööd raamatust „Meite Muhu mustrid“, lk 279–292 (Kabur, Pink, Meriste 2010).

Ü l l e P a l t s e r i raamat „Seto kõlavööd“ (Paltser 2011).

L i i s i – L y V i i t k i n i seminaritöö „Eesti etnograafiliste kõlapaelte paikkondlikud eripärad ja tehnika 18.–19. sajandil“ (Viitkin 2011).

S u s a n n a K i i t s a k u bakalaureusetöö „Kõlapaelad Eesti arheoloogilises materjalis“ (Kiitsak 2013).

S i l v i a L a u l u ja Ü l l e T a m l a raamat „Peitleid Lõhavere linnamäelt“, lk 41–55 (Laul, Tamla 2014).

LISA 2. Kirjalikest allikatest pärit oskuskeelendite loend

Kuna suulise keele allikatest (vt ptk 2.1), s.t intervjuudest (vt ka lisa 1) pärit keelenditega saab tutvuda seminaritöös (Jaanus 2015), siis on loendisse kantud 20-st kirjalikust allikast pärit kõlatehnikaga seotud 389 keelendid ja kuus märki.

Keelendite loend on koostatud kirjalike oskuskeele allikate (vt ptk 2.2 ja lisa 1) põhjal. Kui mõni autor on kasutanud loendis olevaid keelendeid mujal kui viidatud tekstis (nt sama kirjatöö teistes peatükkides), siis pole seda siia loendisse kantud. Samuti esineb tekstides olukordi, kus autor küll kasutab sarnast keelelist väljendust, mis on loendis esindatud, kuid teeb seda lausesse laiali puistatult, nii et loendit koostades pole ma osanud seda tervikuks pidada. Kui ma pole aru saanud, mida autor öelda tahab, olen keelendit eiranud. Võib ka juhtuda, et olen keelendi tähendust kontekstist lähtuvalt valesti tõlgendanud.

Kõlatehnikaga seotud tekstiilikäsitöö oskussõnavara

(kanga) **alustusserv** (Rammo 2006)

arheoloogiline tekstiil (Matsin 2012)

brokaatkõlapael (Laul, Tamla 2014)

brokaatlõng (Matsin 2002; Laul, Tamla 2014)

brokaatniit (Matsin 2002)

brokaatpael (Matsin 2002; Laul, Tamla 2014)

etnograafiline tekstiil (Matsin 2012)

etnograafilised vööd ja poogad (Kurrik 1932)

geomeetriline kiri (Astel 1998)

geomeetriline ornament (Astel 1998)

helmes, helmed (Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010)

hobusesabasõlm (Laigo 1957)

kahekordne lõng (Laigo 1957; Kaljus 2008; Käär 2008; Kaljus 2009; Matsin 2010)

kangaalustus (Matsin 2010; Matsin 2012)

kangakudumine (Matsin 2012)

kangas (Kurrik 1932; Voolmaa 1990; Astel 1998; Matsin 2002; Rammo 2006; Raudsepp 2007; Kaljus 2008; Käär 2008; Kaljus 2009; Matsin 2010; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

kangaserv (Matsin 2002)

kangaäär (Astel 1998)

kedruse tihedus (Kiitsak 2013)

(väga) **keerdus** (lõng) *tiheda keeruga lõng* (Kurrik 1932; Kaljus 2008)

keskkiri, keskmine kiri (vöö) (Manninen 1927; Laigo 1957)

ketraja (Kiitsak 2013)

ketrama (Laigo 1957; Matsin 2002; Matsin 2010; Kiitsak 2013)

kiri 'muster' (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Kaarma, Voolmaa 1981; Astel 1998; Kabur, Pink, Meriste 2010; Viitkin 2011)

kirjalõng (Laigo 1957; Laul, Tamla 2014)

kirjaosa *vöö või pooga keskmine kirjatud osa* (Kurrik 1932; Viitkin 2011)

kirjatud 'muustriline' (Kurrik 1932)

kirjavärv *ühte värvi lõimed (vöö)mustris* (Laigo 1957)

koelõng (Kurrik 1932; Laigo 1957; Astel 1998; Matsin 2002; Rammo 2006; Raudsepp 2007; Kaljus 2008; Kaljus 2009; Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

koemuster (Raudsepp 2007; Kiitsak 2013)

koepind (Matsin 2002; Kaljus 2008; Viitkin 2011)

koepinda kinni tõmbama 'vahelikku kinni lööma' (Kaljus 2008)

kolmekordne lõng (Käär 2008)

korjama, korjamine *kudumise võte* (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Laul, Tamla 2014)

korjatud kirjadega (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Matsin 2010; Laul, Tamla 2014)

(lõnga) **korrutama** (Laigo 1957; Kaljus 2008; Kaljus 2009; Kabur, Pink, Meriste 2010; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

kude *'koelõng'* (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Matsin 2002; Rammo 2006; Raudsepp 2007; Kaljus 2008; Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

kude *'kootud tekstiili pind'* (Kurrik 1932; Matsin 2002; Kiitsak 2013)

kudelõng (Manninen 1927; Kurrik 1938)

kudelõngaga kootud tekstiilitehnikate grupp (Manninen 1927)

kudet kinni lööma *'vahelikku kinni lööma'* (Paltser 2011)

kuduja (Kurrik 1932; Laigo 1957)

kuduma (Kurrik 1932; Laigo 1957; Kaarma, Voolmaa 1981; Voolmaa 1990; Astel 1998; Matsin 2010; Matsin 2012; Raudsepp 2007; Käär 2008; Kaljus 2008; Kaljus 2009; Kabur, Pink, Meriste 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

kudumine (Kurrik 1932; Laigo 1957; Astel 1998; Matsin 2002; Raudsepp 2007; Kaljus 2008; Käär 2008; Kaljus 2009; Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

kudumistehnika (Kiitsak 2013)

kudumistöö (Laul, Tamla 2014)

kudumisviis *'tehnika'* (Kurrik 1932)

kuldbrokaadist paelad (Matsin 2002)

kuldbrokaatlõng (Matsin 2002)

kõnne, kõnded (*omast. kõnde; osast. kõnnet*) (Manninen 1927; Kurrik 1932) *'rõivaese'*

kõrik (Manninen 1927; Kurrik 1932; Käär 2008; Paltser 2011)

käärima (Laigo 1957; Matsin 2002; Viitkin 2011)

küljepook (Kiitsak 2013)

lisalõng (Matsin 2002)

losud *tropid* (mitm. omast. loskude) (Kurrik 1932) (*mitm. osast. losusid*) (Käär 2008) (soome keelest)

lõim 'lõimelõng' (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Voolmaa 1990; Matsin 2002; Rammo 2006; Raudsepp 2007; Kaljus 2008; Käär 2008; Kaljus 2009; Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

lõim 'lõnga' või 'niidi' tähenduses (Kaljus 2008)

lõimelõng (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Astel 1998; Matsin 2002; Rammo 2006; Raudsepp 2007; Kaljus 2008; Kaljus 2009; Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

lõimenarmad (Raudsepp 2007)

lõimeniit (Laul, Tamla 2014)

lõime ringselt (üles) **vedama** (Matsin 2002; Viitkin 2011)

lõime (või lõnga) (üles) **vedama** (Matsin 2002; Kaljus 2008; Kaljus 2009; Paltser 2011)

lõng (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Kaarma, Voolmaa 1981; Voolmaa 1990; Astel 1998; Matsin 2002; Rammo 2006; Raudsepp 2007; Kaljus 2008; Käär 2008; Kaljus 2009; Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

lõnga keerd *lauge, keskmise või tugeva keeruga lõng* (Laigo 1957; Raudsepp 2007)

lõngaviht (Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Viitkin 2011)

(kanga) **lõpetusserv** (Rammo 2006)

läbivillane täisvillane (Matsin 2012)

motiiv 'mustri terviklik detail' (Kurrik 1932; Astel 1998; Raudsepp 2007; Matsin 2012)

muster (Manninen 1927; Laigo 1957; Matsin 2002; Raudsepp 2007; Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

mustri alusskeem (Matsin 2012)

mustrijoonis (Paltser 2011)

mustrikord (Raudsepp 2007; Viitkin 2011; Matsin 2012)

mustriosa (Matsin 2002; Laul, Tamla 2014)

mustripilt (Raudsepp 2007)

mustriskeem (Raudsepp 2007; Viitkin 2011; Laul, Tamla 2014)

muutuv muster (Matsin 2012)

narmad (Raudsepp 2007)

narmastutt (Käär 2008)

neotama (*murdekeel, Muhu*) '*lõngaga ümber mässima*' (Kabur, Pink, Meriste 2010)

niit (Kurrik 1932; Laigo 1957; Rammo 2006; Kaljus 2008; Käär 2008; Kaljus 2009; Kabur, Pink, Meriste 2010; Laul, Tamla 2014)

niitega tehtud või **niitega kootud** '*kirivöö tehnika*' (Manninen 1927; Laul, Tamla 2014)

nukk, nukuke (Kurrik 1932)

nurgatutt (Voolmaa 1990)

ohjad (Kurrik 1932; Raudsepp 2007; Viitkin 2011)

ornament '*muster*' (Voolmaa 1990; Astel 1998; Matsin 2012; Laul, Tamla 2014)

otsatutt (Matsin 2012)

pael (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Kaarma, Voolmaa 1981; Matsin 2002; Raudsepp 2007; Käär 2008; Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

paelakudumise meetod (Matsin 2002; Kiitsak 2013)

paela ülesseadmine kudumiseks '*rakendamise*' tähenduses (Raudsepp 2007)

peaosa vöökirja keskmine osa (Kurrik 1932)

peapael (Manninen 1927)

peapärg *peaehe* (Matsin 2010)

pinnaküljed *töö parem ja pahem pool* (Kurrik 1932)

poogapael (Kabur, Pink, Meriste 2010)

pook (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Kaarma, Voolmaa 1981; Voolmaa 1990; Raudsepp 2007; Kaljus 2008; Kaljus 2009; Kabur, Pink, Meriste 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Kiitsak 2013)

poolvillane (Matsin 2012; Kiitsak 2013)

pronksspiraal (Kurrik 1932; Rammo 2006; Kaljus 2008; Kaljus 2009; Matsin 2010; Matsin 2012; Laul, Tamla 2014)

pronksspiraal-ilustised (Kurrik 1932)

pronksspiraalkaunistus (Rammo 2006; Kaljus 2008; Kaljus 2009)

punuma (Manninen 1927; Astel 1998; Matsin 2010; Matsin 2012; Kiitsak 2013)

põhilõim (Matsin 2002)

põimima, põimimine (Laigo 1957; Käär 2008; Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

põiming (Viitkin 2011)

rakendama, rakendamine (Laigo 1957; Matsin 2002; Raudsepp 2007; Kaljus 2008; Kaljus 2009; Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Matsin 2012)

rakendus (Matsin 2012)

rakendusskeem (Kabur, Pink, Meriste 2010)

S-keermega (lõng) (Rammo 2006; Kaljus 2008)

S-korrutus *S/zz* (Rammo 2006)

seasõrg *teatud sõlm* (Kurrik 1932)

seelikupook (Kurrik 1932; Kabur, Pink, Meriste 2010; Viitkin 2011)

servapael (Matsin 2012)

servapook (Kiitsak 2013)

siidbrokaatpael (Matsin 2002)

sissekootud (Matsin 2012)

sissekude (Raudsepp 2007)

sisse kuduma (Käär 2008)

säie (*omast. säigme osast. säiet*) (Matsin 2010; Kiitsak 2013)

sõba (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Kaarma, Voolmaa 1981; Voolmaa 1990; Matsin 2002; Raudsepp 2007; Käär 2008; Matsin 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Matsin 2012)

Z-keermega (Rammo 2006)

tagapõll (Astel 1998)

tehnika '*tekstiilitehnika*' *tähenduses* (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Astel 1998; Matsin 2002; Raudsepp 2007; Matsin 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013)

tekstiilitehnika (Astel 1998; Raudsepp 2007)

tropid *losud* (Voolmaa 1990) (eesti keelest)

täisvillane *läbivillane* (Matsin 2012)

vahelik (Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Matsin 2002; Raudsepp 2007; Kaljus 2008; Käär 2008; Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013)

vahelikku kinni lööma (Kurrik 1932; Viitkin 2011; Kiitsak 2013)

vahelikku vabaks lööma (Kabur, Pink, Meriste 2010)

vaipseelik (Kaarma, Voolmaa 1981; Kaljus 2008; Kaljus 2009)

veerik (Kurrik 1932; Voolmaa 1990; Raudsepp 2007; Paltser 2011; Viitkin 2011)

värviskeem (Raudsepp 2007)

vöö (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Kaarma, Voolmaa 1981; Astel 1998; Matsin 2002; Raudsepp 2007; Kabur, Pink, Meriste 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

vöökiri (Manninen 1927; Kurrik 1932; Astel 1998; Raudsepp 2007; Kabur, Pink, Meriste 2010)

vöökirjaosa, (vöö) **kirjaosa** (Kurrik 1932; Viitkin 2011)

vöökuduja (Kurrik 1932; Laigo 1957)

vöökudumine (Kurrik 1932; Laigo 1957; Viitkin 2011)

vöökudumise tehnika (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938)

vöönarmad (Manninen 1927)

vööpael (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kaarma, Voolmaa 1981)

vöö süda '*keskkiri*' (Laigo 1957)

(vöö)**süda** *triip vöö keskel* (Manninen 1927)

õõskanga kudumise tehnika (Matsin 2002; Raudsepp 2007; Viitkin 2011)

äärekiri *vöö äärekiri* (Manninen 1927; Laigo 1957)

ääreosa *vöökirja äärmine osa* (Kurrik 1932)

äärepael (Manninen 1927; Kaarma, Voolmaa 1981; Paltser 2011; Matsin 2012)

äärepook (Matsin 2002; Kiitsak 2013)

ääris (Astel 1998; Raudsepp 2007; Viitkin 2011)

äärispael (Käär 2008)

ühekordne lõng (Matsin 2010)

ülevise (Astel 1998; Raudsepp 2007; Käär 2008)

üleviskeriie '*üleviske sarnane rõivaese*' (Manninen 1927)

Kõlatehnika üldine oskussõnavara

arheoloogilised kõlapaelad (Matsin 2012; Kiitsak 2013)

(kõlade) **blokk** '*kõlaplokk*' (Viitkin 2011)

(kõlalaua) **diagonaalaugud** (Matsin 2002)

etnograafilised kõlapaelad (Matsin 2002; Viitkin 2011)

etnograafilised vööd ja poogad (Kurrik 1932)

keeramine (*murdekeel, Muhu*) '*kõlatehnika*' (Kurrik 1932; Astel 1998)

keerud *kõladega kootud pinna või ühe pikirea tähenduses* (Kurrik 1932)

keerud '*kõlade keeramise tulemus lõimes*' (Kurrik 1932; Laigo 1957; Kabur, Pink, Meriste 2010; Viitkin 2011)

keerukord, keerud (*murdekeel, Muhu*) '*samasuunaline kõlapaar*' (Kurrik 1932; Viitkin 2011)

keskkõla *rakenduses keskel olev kõlalaud, 'mustrikõla'* (Kurrik 1932)

kirjakõla '*mustrikõla*' (Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Matsin 2002; Kabur, Pink, Meriste 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Kiitsak 2013)

kirjalaosed (*murdekeel, Muhu*) *kahe lõngaga rakendatud mustrikõlad* (Kurrik 1932)

kudum *kõladega kootud esemete üldnimetusena* (Astel 1998; Matsin 2002)

kõla *kõladega kootud esemete üldnimetusena* (Matsin 2002; Raudsepp 2007)

kõla auk, auk, kõlaauk '*auk kõla nurgas või serva keskel*' (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Astel 1998; Matsin 2002; Raudsepp 2007; Kaljus 2008; Käär 2008; Kaljus 2009; Kabur, Pink, Meriste 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

kõla ava (Kabur, Pink; Meriste 2010)

kõla kudumine '*eri liiki kõlatehnikas eri liiki esemete valmistamine*' (Raudsepp 2007)

kõlade (või kõlapaki) **keeramise suund** (Kurrik 1938; Paltser 2011; Viitkin 2011; Kiitsak 2013)

kõlade keeramissuund (Kurrik 1932)

kõlade ülesseadmine *'rakendamine-* (Raudsepp 2007)

kõladega kootud tehnika määratluse tähenduses: *'kõlatehnikas tehtud'* (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Kaarma, Voolmaa 1981; Voolmaa 1990; Astel 1998; Matsin 2002; Raudsepp 2007; Käär 2008; Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010; Matsin 2012; Laul, Tamla 2014)

kõladega kootud kangaalustus (Matsin 2010; Matsin 2012)

kõladega kootud kangaääris (Astel 1998)

kõladega kootud pael (Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

kõladega kootud pind (Astel 1998; Matsin 2002; Raudsepp 2007)

kõladega kootud pook (Manninen 1927; Kaarma, Voolmaa 1981; Voolmaa 1990; Kabur, Pink, Meriste 2010; Viitkin 2011)

kõladega kootud veerik (Voolmaa 1990; Viitkin 2011)

kõladega kootud vöö (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Astel 1998; Raudsepp 2007; Kabur, Pink, Meriste 2010; Viitkin 2011; Matsin 2012)

kõladega kootud vööpael (Kaarma, Voolmaa 1981)

kõladega kootud ääris (Astel 1998; Raudsepp 2007; Viitkin 2011)

kõladega kootud äärispael (Käär 2008)

kõladega kuduma, kõladega kudumine (Kurrik 1932; Astel 1998; Matsin 2002; Raudsepp 2007; Paltser 2011; Viitkin 2011; Kiitsak 2013)

kõladel kootud (Rammo 2006; Kiitsak 2013)

kõladesse rakendama (Raudsepp 2007; Viitkin 2011)

kõlaga kootud paelad *kõladega kootud esemete üldnimetusena* (Matsin 2002)

kõlaga tehtud *'kõlatehnikas'* (Astel 1998)

kõlamuster (Raudsepp 2007; Viitkin 2011)

kõlapaar *erineva lõimesuunaga kõrvuti kõlalauad* (Kurrik 1932; Viitkin 2011)

kõlapael *kõladega kootud esemete üldnimetusena* (Matsin 2002; Rammo 2006; Raudsepp 2007; Käär 2008; Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013)

kõlapael *kõladega kootud pael* (Matsin 2002; Rammo 2006; Raudsepp 2007; Laul, Tamla 2014)

kõlapaela muster (Raudsepp 2007)

kõlapaela rakendus (Matsin 2012)

kõlapaela südamik (Matsin 2010; Matsin 2012)

kõlapakk (Kabur, Pink, Meriste 2010; Paltser 2011)

kõlapind '*kõladega kootud pind*' (Viitkin 2011)

kõlapooga skeem '*rakendusskeem*' (Kaljus 2008)

kõlapook (Voolmaa 1990; Raudsepp 2007; Kaljus 2008; Kaljus 2009; Kabur, Pink, Meriste 2010; Viitkin 2011)

kõlasid lõngastama '*kõladesse rakendama*' (Kiitsak 2013)

kõlaskeem (Raudsepp 2007; Viitkin 2011)

kõlatehnika (Voolmaa 1990; Astel 1998; Matsin 2002; Rammo 2006; Raudsepp 2007; Käär 2008; Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013)

kõlatehnikad *erinevad kõlatehnika tehnikad* (Matsin 2002)

kõlatehnikas valmistatud võöd-paelad *kõladega kootud esemete üldnimetusena* (Kabur, Pink, Meriste 2010)

kõlatöö (Kurrik 1932)

kõlavöö *kõladega kootud esemete üldnimetusena* (Kurrik 1932; Laigo 1957; Käär 2008)

kõlavöö *kõladega kootud vöö* (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Kaarma, Voolmaa 1981; Astel 1998; Raudsepp 2007; Kabur, Pink, Meriste 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011)

kõlaääris (Astel 1998)

külge õmmeldud (kõlapaelad, -poogad) (Kurrik 1932; Astel 1998; Käär 2008; Viitkin 2011; Matsin 2012)

laikord (*murdekeel, Muhu*) *samasuunaline kõlapaar* (Kurrik 1932; Viitkin 2011)

laostega kieratud üö (*murdekeel, Muhu*) '*kõlavöö*' (Kabur, Pink, Meriste 2010)

lihtsamad kõlapaelad *tehnika liigitusena* (Raudsepp 2007; Matsin 2010)

lisanöör *kõlapaelale lisanduv ristirida* (Matsin 2012)

lõimede suund kõlal paremalt vasakule või vasakult paremale (Kabur, Pink, Meriste 2010)

lõnga kalle lõime suund kõlas (Käär 2008)

lõnga kõladele tõmbama *kõlasid rakendama* (Kurrik 1932)

lõnga kõladesse tõmbama '*kõlasid rakendama*' (Laigo 1957)

lõnga suund kõlas eest taha või tagant ette (Raudsepp 2007; Viitkin 2011)

lõngade asendid kõlas „*asend I ja II*“ (Laigo 1957, lk 225) *lõime rakendamise suund kõlas* (Kurrik 1932; Astel 1998; Viitkin 2011)

lõngade kõladesse sisse ajamine vasakult paremale (Z) või paremalt vasakule (S) (Kiitsak 2013)

lõngakeerud '*kõlade kudumise kaasnähtus kõlade taga*' (Laigo 1957; Kabur, Pink, Meriste 2010; Paltser 2011)

lõngakäik „*Kirjakõlade lõngakäik üle kahe ja nelja koelõnga.*“ (Laigo 1957, lk 226)

mustrikõla *kirjakõla* (Kurrik 1938; Matsin 2002; Raudsepp 2007; Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010; Paltser 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013)

muustriline (kõla)pael *kõlatehnika liigituses* (Matsin 2002; Matsin 2012)

muustriline kõlapook (Kabur, Pink, Meriste 2010)

n-lõngaline kõla *nt neljalõngaline kõla* (Matsin 2002; Matsin 2010; Matsin 2012)

nöör '*kõlapaela pikirida*' (Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Astel 1998; Matsin 2002)

nööri keeru suund (Kurrik 1932, Kurrik 1938)

otsakõlapael *paela liik* (Matsin 2010)

paariskõlad *kõlapaar* (Laigo 1957)

paela kokku lööma '*vahelikku kinni lööma*' (Matsin 2002)

pakk (kõlapakk) (Kabur, Pink, Meriste 2010; Kiitsak 2013)

(kõlasid) **pakki siduma** (Kabur, Pink, Meriste 2010)

servakõla *rakenduses äärmised ehk servmised kõlalauad* (Matsin 2002; Raudsepp 2007; Kabur, Pink, Meriste 2010; Viitkin 2011; Matsin 2012)

servakõla sõba servas olev kõlapael (Matsin 2010; Matsin 2012)

servakõlapael (Matsin 2012)

silmalaosed (*murdekeel, Muhu*) *kahe lõngaga rakendatud mustrikõlad* (Kurrik 1932)

silmusnarmastega kõlapook (Voolmaa 1990)

tehnilised paelad *kõlapaelte rühm* (Kiitsak 2013)

tihvt (*murdekeel, Muhu*) '*kõlavahelik*' (Kurrik 1932)

tihvti kinni mulima (*murdekeel, Muhu*) '*vahelikku kinni lööma*' (Kurrik 1932)

välja kammima (lõimedest keerde) (Kabur, Pink, Meriste 2010)

vöö loomine *kõlavöö üles panemine* (Laigo 1957)

äärejoon *ühevärviline ääremuster* (Kurrik 1932)

äärekeerd *äärmine pikirida* (Kurrik 1932)

äärekõla *äärmine kõla rakenduses, kus keskmised on kirjakõlad* (Kurrik 1932; Matsin 2010; Kiitsak 2013)

äärite kõlad *rakenduses äärmised kõlalauad* (Matsin 2002)

Kõlatehnika tehnilisi võtteid väljendav oskussõnavara

kahe koelõngaga kõlapaelte kudumine (Matsin 2002)

kahe lõngaga kudumine (Kurrik 1932)

kahelõngaline (kõla) (Matsin 2002; Matsin 2010; Paltser 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013)

kaks lõnga kõlal (Kurrik 1932)

karsas „*kõlade keerusuuna muutmisest tekkinud viga koes*“ (Kurrik 1932, lk 112) (Kabur, Pink, Meriste 2010; Viitkin 2011)

kirja kudumine kõladega üle kahe koelõnga (Laigo 1957)

kirja kudumine kõladega üle nelja lõnga (Laigo 1957)

koelõngade lisamise võte (Matsin 2012)

koos kangaga kootud (kõlapael) (Viitkin 2011)

kootud *n* kõlaga nt kootud kaheksa kõlaga (Kurrik 1932; Matsin 2002; Kaljus 2008; Matsin 2012)

kootud *n* kõlal nt kootud kaheksal kõlal (Laul, Tamla 2014)

kootud *n* lõimelõngaga kõlas nt kootud kahe lõimelõngaga kõlas (Kurrik 1932)

kootud *n* lõngaga nt kootud nelja lõngaga (Kurrik 1932)

kootud *n* lõngaga kõlal nt kootud nelja lõngaga kõlal (Kurrik 1932)

kootud *n* lõngaga läbi kõla nt kootud kahe lõngaga läbi kõla (Kurrik 1932)

kootud *n* paari kirjakõladega nt kootud kolme paari kirjakõladega (Laigo 1957)

kõlapaelaga alusservi kuduma (Matsin 2002)

kõlasid keerama (rööbiti lõimedega) (Kurrik 1932; Laigo 1957; Astel 1998; Matsin 2002; Raudsepp 2007; Kaljus 2008; Käär 2008; Kabur, Pink, Meriste 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013)

kõlasid keerama edasi-tagasi (Kurrik 1932; Matsin 2002; Käär 2008; Kabur, Pink, Meriste 2010; Kiitsak 2013)

kõlasid keerama edasi või tagasi poole (Kiitsak 2013)

kõlasid keerama enda poole (Laigo 1957)

kõlasid keerama enda poole või endast eemale (Kaljus 2008; Viitkin 2011; Matsin 2012)

kõlasid keerama ette või taha (Kurrik 1932; Viitkin 2011)

kõlasid keerama pool ringi (Kurrik 1932; Viitkin 2011)

kõlasid keerama poole ringi kaupa (Matsin 2002; Matsin 2010; Viitkin 2011; Matsin 2012)

kõlasid keerama täisringi (Viitkin 2011)

kõlasid keerama täisringis (Laigo 1957)

kõlasid keerama veerand ringi (Laigo 1957)

kõlasid keerama veerand ringi kaupa (Matsin 2002; Matsin 2010; Viitkin 2011; Matsin 2012)

kõlasid keerama veerandi pöörde kaupa (Kiitsak 2013)

kõlasid keerama ühe [tahu] võrra s.t veerand ringi (Kaljus 2008)

kõlasid keerama ükshaaval või paari kaupa (Matsin 2002)

kõlasid keerama $\frac{1}{4}$ ette või tahapoole (Kurrik 1932)

kõlasid keerama $\frac{1}{4}$ ringi (ka ringis) (Laigo 1957)

kõlasid pöörama *tegevus paela põikisuunal* (Kurrik 1932)

kõlasid pöörama ('keerama') *tegevus paela pikisuunal* (Laigo 1957; Raudsepp 2007; Kabur, Pink, Meriste 2010)

kõlasid pöörama ('keerama') $\frac{1}{4}$ ringi kaupa *tegevus paela pikisuunal* (Kabur, Pink, Meriste 2010; Viitkin 2011)

kõlasid pöörama ('keerama') endast eemale või enda poole *tegevus paela pikisuunal* (Kabur, Pink, Meriste 2010)

kõlasid pöörama ('keerama') pool ringi *tegevus paela pikisuunal* (Laigo 1957)

kõlasid pöörama ('keerama') veerand ringi *tegevus paela pikisuunal* (Raudsepp 2007; Kabur, Pink, Meriste 2010)

külge kootud (Kurrik 1932; Matsin 2012; Kiitsak 2013)
lõimesse kootud kõlapael (Matsin 2002; Matsin 2010; Matsin 2012)
rõivaeseme külge kootud kõlapaelad (Matsin 2012)
sissekootud pronksspiraalidega (kaunistatud kõlapael) (Matsin 2012)
valmiskääritud lõim koos kõlapaelaga (Matsin 2002)
veerandpööre kõlade keeramine $\frac{1}{4}$ ringi (Matsin 2002)

Kõlatehnika tehnikate ja mustrite nimetused

Abja kiri ehk ristiline kiri (Kurrik 1932)
„ark ja anesilm“ (*murdekeel, Muhu*) (Kabur, Pink, Meriste 2010)
diagonaalse kõla muster (Raudsepp 2007)
diagonaalsete triipudega pael (Laul, Tamla 2014)
geomeetriline kiri „*kõlavööde geomeetriline kiri*“ (Astel 1998, lk 38)
geomeetriline ornamet *mustrite rühm* (Astel 1998)
haakrist (Astel 1998)
„hark ja kanesilm“ (Kabur, Pink, Meriste 2010)
jutiline kiri (Kurrik 1932)
kahepoolse mustriga kõlapael (Kiitsak 2013)
kaks-lõnga-kõlas kõlapaelad *tehnika nimetus* (Kiitsak 2013)
kalarookiri (*murdekeel, Saaremaa*) (Viitkin 2011)
kalasabakiri (Kurrik 1932; Laigo 1957; Viitkin 2011)
kalasaba muster (Raudsepp 2007)
kalasabasakk (Kabur, Pink, Meriste 2010)
kalasabataoline (Viitkin 2011)
neli-lõnga-kõlas kõlapaelad *tehnika nimetus* (Kiitsak 2013)
Parisselja kõlapael (Matsin 2012)
pikitriibuline (Raudsepp 2007)

pookvoolik (Paltser 2011)
poolõõnes kõlapael (Käär 2008; Viitkin 2011)
poolõõnsana kootud (Käär 2008)
põdrakujutistega (kõlavöö) (Astel 1998)
rist ja romb (Kurrik 1932)
ristiline kiri ehk **Abja kiri** (Kurrik 1932)
ristitriibuline kõla muster (Raudsepp 2007)
romb (Raudsepp 2007)
rombiline muster (Matsin 2012)
ruuduline kiri (Laigo 1957)
ruudulise kõla muster (Raudsepp 2007)
Setu paks (Kurrik 1932; Paltser 2011)
Setu õhuke (Kurrik 1932; Paltser 2011)
sik-sak muster (Matsin 2012)
siksakmuster (Laul, Tamla 2014)
sik-sak-mustrid, sik-sak, sik-sak joon (Raudsepp 2007)
siksakornament (Laul, Tamla 2014)
Siksali kõlapaelad (Matsin 2012)
Siksälä paelad (Kiitsak 2013)
silmataoline kiri (Kurrik 1932)
sõrgadega kiri (*murdekeel, Saarde*) (Kurrik 1932)
sõõritaoline kiri (Kurrik 1932)
süda *Muhu* vöö (Laigo 1957)
triibuline (Viitkin 2011)
triibulise kõla muster (Raudsepp 2007)
täpiline kiri (Laigo 1957)
täpiline vöökiri (Kurrik 1932)

„voolik“ (Kurrik 1932)

„voolikuna“ kootud kõlapael (Matsin 2002; Raudsepp 2007; Viitkin 2011; Kiitsak 2013)

„voolikuna“ kudumine (Kurrik 1932)

vöödiline kiri (Laigo 1957)

õõnes kõlapael (Viitkin 2011)

õõnes pael (*osast. õõnest*) (Käär 2008)

õõnespael (Kurrik 1932; Paltser 2011)

õõnesvöö (Paltser 2011)

Töövahendite nimetused

etnograafilised kõlad *kõlalaudade tähenduses* (Matsin 2002; Raudsepp 2007)

etnograafilised vöömõõgad (Laul, Tamla 2014)

kangasjalad (Matsin 2002)

kangaspuud (Astel 1998)

keder (Laigo 1957; Kiitsak 2013)

kedervars (Laigo 1957; Matsin 2010; Kiitsak 2013)

kedervärten (Laigo 1957)

kloppniied (*murdekeel, Kodavere*) 'kõlad' (Kurrik 1932; Astel 1998)

kudumisraam (Kiitsak 2013)

kõla *kõlalaua tähenduses* (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Astel 1998; Matsin 2002; Rammo 2006; Raudsepp 2007; Kaljus 2008; Käär 2008; Kaljus 2009; Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

kõlad (*mitm. omast. kõlade, mitm. osast. kõlasid*) (Laigo 1957; Kaarma, Voolmaa 1981; Astel 1998; Matsin 2002; Rammo 2006; Raudsepp 2007; Kaljus 2008; Käär 2008; Kaljus 2009; Kabur, Pink, Meriste 2010; Matsin 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Matsin 2012; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

kõlad (*mitm. osast. kõlu*) (Kurrik 1932)

kõlalaud (Paltser 2011; Laul, Tamla 2014)

käärpuud (Laigo 1957)

laosed (*murdekeel, Muhu, Lääne-Eesti*) *kõlad* (Kurrik 1932; Astel 1998; Kabur, Pink, Meriste 2010)

lauad (*murdekeel, Muhu, Lääne-Eesti*) '*kõlad*' (Kurrik 1932; Astel 1998)

lauad (ka lauakesed) (*murdekeel, Halliste, Karksi*) *möögaga kootud kirivöö töövahend* (Manninen 1927; Kurrik 1932)

lauakesed *kõlad* (Kurrik 1932; Laigo 1957; Kaarma, Voolmaa 1981; Viitkin 2011; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

lavva', lavvaku, lavvagu', lavakid, lavvakid (*murdekeel, Setu*) '*kõlalaud, kõlad*' (Astel 1998; Paltser 2011)

niied (Manninen 1927; Kurrik 1932; Raudsepp 2007)

piirits (Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957)

pöörel, pöörlid (Paltser 2011)

püstkangaspuud (Astel 1998; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

püstteljed (Matsin 2012; Viitkin 2011)

rabaja, rapaja (*murdekeel, Setu*) '*vöömõõk*' (Manninen 1927; Paltser 2011)

raskusteljed (Matsin 2002; Matsin 2012)

telg, teljed '*kangasteljed*' (Kurrik 1932; Matsin 2010; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

tihv (Kurrik 1932; Raudsepp 2007; Laul, Tamla 2014)

vokk (Matsin 2002; Matsin 2010; Kaljus 2008; Kaljus 2009)

värten (Kiitsak 2013)

vöömõõk (Manninen 1927; Kurrik 1932; Kurrik 1938; Laigo 1957; Matsin 2002; Kabur, Pink, Meriste 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

vöösuga (Raudsepp 2007)

Kõlatehnikas kasutatavad tingmärgid

\ – kõlas liigub lõng eest taha (Raudsepp 2007; Viitkin 2013)

/ – kõlas liigub lõng tagant ette (Raudsepp 2007; Viitkin 2013)

\ – kõlal on lõimede suund paremalt vasakule (Kabur, Pink, Meriste 2010)

/ – kõlal on lõimede suund vasakult paremale (Kabur, Pink, Meriste 2010)

/ ja \ (Raudsepp 2007; Kaljus 2008; Käär 2008; Kabur, Pink, Meriste 2010; Paltser 2011; Viitkin 2011; Matsin 2012)

S ja Z – paremale ja vasakule (Kiitsak 2013)

Kõlatehnikaga seotud muu oskussõnavara

arheoloogiline (leiu)materjal (Rammo 2006; Matsin 2010; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

etnograafiline aines (Raudsepp 2007)

etnograafiline ajastu (Kiitsak 2013)

etnograafiline materjal (Laul, Tamla 2014)

etnograafilised tööriistad (Laul, Tamla 2014)

maaleid *arheoloogiline leid* (Kurrik 1932)

katke (Astel 1998; Rammo 2006; Matsin 2010; Matsin 2012; Laul, Tamla 2014)

kõlaleid *arheoloogilise leiu liik* (Kiitsak 2013)

rekonstruktsioon (Rammo 2006; Kaljus 2008; Käär 2008; Kaljus 2009; Matsin 2010; Kiitsak 2013; Laul, Tamla 2014)

sooleid *arheoloogiline leid soost* (Matsin 2002)

tekstiilileid (*arheol.*) (Rammo 2006; Laul, Tamla 2014)

vanavara (Manninen 1927)

LISA 3. Kõlatehnika terminid: ettepanekud käsitööteaduse terminite komisjonile

Kõlatehnika terminid on esitatud sisulist järgnevust ja omavahelist seotust silmas pidades: seepärast ei ole need tähestikulises järjekorras, küll aga varustatud järjekorranumbritega. Terminid on esitatud terminikaartidena, kus on nummerdatud infoväljad, mille **sinine tekst** kirjeldab infovälja sisu. Must tekst iga infovälja juures kuulub termini juurde ja väljendab terminiga seotud informatsiooni. **Rohelises kirjas** on märgitud tekstiilikäsitöö homonüümne termin (esines vaid ühel korral: „keerukord“ (*keerd*), nr 35) ning selle juurde kuuluv informatsioon. **Lilla tekst** tähistab Eesti keele seletava sõnaraamatu (EKSS) tsitaate.

tingmärgid: x (1) – pole teada,

x (2) – puudub,

x (3) – pole veel leidnud,

(1) või (2) jne – märksõna taga sulgudes märgib esimest või teist jne tähendust; märkuste ja selgituste juures tähistab järjekorranumbrit,

kollase kirjaga tähistatud kohad vajavad täpsustamist.

viited: (29.04.16) ja (13.05.16) tähistavad käsitööteaduse terminite komisjoni koosoleku kuupäeva, mil tehti vastav otsus või märkus; kommentaaride autoritele on viidatud nimega kommentaari vm teksti järel, kui nimeviide puudub, olen teksti ise kirjutanud; intervjuudele on viidatud intervjuueeritava perekonnanime ja intervjuu toimumise aastaga; kirjalikele allikatele on viidatud tavapäraselt.

märkus: Töö käigus selgus, et terminikaardi infoväli **5. sünonüümid** on ebatäpselt sõnastatud, täpsemalt pean „sünonüümide“ all silmas: „märgin infoväljale need keelendid, mida on suulistes ja kirjalikes allikates sama mõiste tähistamiseks kasutatud ja mida pakutakse sünonüümideks.“ Nüüd on: **5. sünonüümid jm keelendid**.

Kui sellele infoväljale on märgitud keelend koos kuupäeva viitega, siis on tegemist vastaval terminoloogiakomisjoni koosolekul lisatud terminivariandiga. **Kinnitatud terminid märkin kursiivkirjas.**

TERMINIKAARTIDE JÄRJESTUS

- | | |
|--|-------------------------------------|
| nr 1 <i>tekstiilikäsitöö</i> | nr 39 <i>mustrijoonis</i> |
| nr 2 <i>päritud oskus</i> | nr 40 <i>mustriskeem</i> |
| nr 3 <i>õpitud oskus</i> | nr 41 <i>mustri alusskeem</i> |
| nr 4 <i>kõlad</i> | nr 42 <i>kõlapaela muster</i> |
| nr 5 <i>kõlalaud</i> | nr 43 <i>pinnamuster</i> |
| nr 6 <i>kõlapakk</i> | nr 44 <i>keskkiri</i> |
| nr 7 <i>kõlaplokk</i> | nr 45 <i>äärekiri</i> |
| nr 8 <i>kõlasid tõstma</i> | nr 46 <i>pinnapooled</i> |
| nr 9 <i>mustrikõlad</i> | nr 47 <i>kõlakiri</i> |
| nr 10 <i>äärekõlad</i> | nr 48 <i>Läti sakiline</i> |
| nr 11 <i>servmised äärekõlad</i> | nr 49 <i>ussikiri</i> |
| nr 12 <i>seesmised äärekõlad</i> | nr 50 <i>tellissein</i> |
| nr 13 <i>kõlapaar</i> | nr 51 <i>kalasabakiri</i> |
| nr 14 <i>kahelõngalised jt -lõngalised kõlad</i> | nr 52 <i>hark ja hanesilm</i> |
| nr 15 <i>kõladega kuduma ehk kõlatama</i> | nr 53 <i>pook</i> |
| nr 16 <i>kõlatehnika</i> | nr 54 <i>pookvoolik</i> |
| nr 17 <i>kõla-</i> | nr 55 <i>õõnespael</i> |
| nr 18 <i>kõlatöö</i> | nr 56 <i>poolõõnespael</i> |
| nr 19 <i>kõlapael</i> | nr 57 <i>toru</i> |
| nr 20 <i>arheoloogilised kõlapaelad</i> | nr 58 <i>külgekudumise võte</i> |
| nr 21 <i>etnograafilised kõlapaelad</i> | nr 59 <i>Balti tehnika</i> |
| nr 22 <i>rakendatud mustrid</i> | nr 60 <i>mustririda ja täpirida</i> |
| nr 23 <i>rakendatud süsteemimustrid</i> | nr 61 <i>kahepoolne tehnika</i> |
| nr 24 <i>süsteemimustrid</i> | nr 62 <i>kõlapink</i> |
| nr 25 <i>(lõimelõnga) kõladesse rakendama</i> | nr 63 <i>raskused</i> |
| nr 26 <i>kõlasid rakendama</i> | nr 64 <i>pöörel</i> |
| nr 27 <i>umbne rakendus</i> | nr 65 <i>kõlavurr</i> |
| nr 28 <i>lõimering</i> | nr 66 <i>vööpiirits</i> |
| nr 29 <i>kõlasuund</i> | nr 67 <i>vöösüstik</i> |
| nr 30 <i>keerusuund</i> | nr 68 <i>vööluuk</i> |
| nr 31 <i>kõlasid keerama</i> | nr 69 <i>lõim</i> |
| nr 32 <i>kõlasid pöörama</i> | nr 70 <i>kude</i> |
| nr 33 <i>lõimekeerud ehk lõngakeerud</i> | nr 71 <i>vahelik</i> |
| nr 34 <i>laikord</i> | nr 72 <i>käärima</i> |
| nr 35 <i>keerd</i> | nr 73 <i>säie</i> |
| nr 36 <i>karsas</i> | nr 74 <i>läbivillane</i> |
| nr 37 <i>vahelikku kinni lööma</i> | nr 75 <i>poolvillane</i> |
| nr 38 <i>rakendusskeem</i> | |

1. tekstiilikäsitöö

1. *termin*: tekstiilikäsitöö (vt ka *kõlatehnika*, nr 16)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: tekstiilikäsitöö, tekstiilikäsitööd

3. *definitsioon*: Tekstiilikäsitöö on käsitöö liik, mis kasutab materjalina tekstiili.

4. *selgitus*: naiskäsitöö ja näputöö, mida sageli 'tekstiilikäsitöö' tähenduses kasutatakse, on eksitavad (29.04.16)

5. *sünonüümid jm keelendid*: x (1)

6. *võõrkeelsed vasted*: текстильные работы *f., pl.*, рукоделие *n., sg.* (vene) (J. C. Amor; 13.05.16); textile arts *pl.* (inglise) (J. C. Amor; 13.05.16)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: käsitöö, tekstiilikäsitöö

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (2)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (2)

11. *märkused*: (1) Termin tugineb eeskujule „tekstiilikunst“.

(2) Käsitöö mõiste all võib eristada materjali, tehnika vm põhjal näiteks metallikäsitööd, puidukäsitööd, t e k s t i i l i k ä s i t ö ö d jne. Nendega tegelejaid nimetatakse üldistavalt käsitöolisteks, üksiti nt sepp, pottsepp, rätsep, kangur jne. (29.04.16)

12.1. *terminoloogikomisjoni otsus*: kinnitada (29.04.2016)

EKSS: „tekstiilikäsitöö“ x (2)

12.2. *terminiga seotud teised terminid, mille defineerimise vajadus ilmnes terminoloogiakomisjoni koosolekul*:

12.2.1. **k ä s i t ö ö** (1) on töenduslik väiketootmine käsitsi; **käsitöö** (2) on käsitsi tehtav töö; **käsitöö** (3) on käsitsi valmistatud (või valmistatav) ese; jt *käsitöö* tähendused (29.04.16)

EKSS: **käsi|töö** (1) töenduslik väiketootmine lihtsate tööriistadega käsitsi. *Keskajal tegeles suur osa linnarahvast käsitööga.* ▷ Liitsõnad: kodu|käsitöö, tellimus|käsitöö, turukäsitöö.

käsi|töö (2) käsitsi valmistatud (v. valmistatav) tarbe- v. iluese. *Käsitööde näitus. Tütarlaste, õpilaste käsitööd. Kodundusringi liikmete valmistatud käsitööd.* ▷ Liitsõnad: kunst|käsitöö.

12.2.2. **k ä s i t ö ö n d u s** on töenduslik väiketootmine käsitsi (29.04.16)

EKSS: **käsi|tööndus** *maj* käsitööl rajanev majandusharu

12.2.3. **k ä s i t ö ö t e a d u s** vrd *Studia Vernacula* 13: „Käsitööteaduse näol on tegemist uurimissuunaga, mida pole Eestis seni eraldi teadusharuna teadvustatud ja mis vajab iseseisvat väljundit. Käsitööteadus seob praktilise oskusteabe analüütilise mõttetegevusega. Käsitööteadur on uurija, kelle puhul eeldatakse mõne käelise pärandoskuse tundmist, mis aitab uurimisküsimust tehnoloogilises mõttes kohasemalt fookuseerida. Nimetatud täpsustatud fookus võimaldab saavutada käsitööuuringutest laiemalt rakendatavaid tulemusi.“ (29.04.16)

EKSS: „käsitööteadus“ x (2)

2. päritud oskus

1. *termin*: päritud oskus (vt ka *õpitud oskus*, nr 3)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: päritud oskuse, päritud oskust

3. *definitsioon*: Päritud oskus on oskus, mis on omandatud elavas traditsioonis oleva oskusena perekonna või kogukonna vastava ala oskajatelt elava pärimusena.

4. *selgitus*: päritud oskus *versus* õpitud oskus
5. *sünonüümid jm keelendid*: pärandoskus – sobilik sünonüüm (29.04.16)
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: käsitöö, pärandkultuur
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Kuna Lätis on selle kõla kudumise tehnoloogia etnograafilisse materjali välja tulnud, siis (...) eeldasin, et Mariuse käes on n-ö **päritud oskus**. (Matsin 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (2)
11. *märkused*: Miks mitte „pärandoskus“, mis on ju ametlikus käibes? (Kadri Tüür; 13.05.16)
- 12.1 *terminoloogiakomisjoni otsus*: Mõiste definitsioon sobib, kuid terminiga seotud terminid [päritud oskus (pärandoskus) – õpitud oskus – taasloodud oskus] on vaja enne kinnitamist üle vaadata ja siis otsustada, millist terminit kasutada. (29.04.16)
- 12.2 *terminoloogiakomisjoni lisaselgitus*: Päritud oskus või **p ä r a n d o s k u s** – kumba terminit selle definitsiooni juurde eelistada? (29.04.16)
- 12.3 *terminiga seotud teised terminid, mille defineerimise vajadus ilmnes terminoloogiakomisjoni koosolekul*:
- 12.3.1. **t a a s l o o d u d o s k u s** on eseme põhjal taastatud tehnika või oskus (Kristi Jõeste ettepanek ja definitsioon; 29.04.16)
- 12.3.2. *komisjoni lisaselgitus*: Taasloodud oskus pretendeerib tavaliselt sarnasusele mingi autentse tehnikaga (ajastupõhiselt vms), mis eristub (eseme) rekonstrueerimisest; eeldab (vaikimisi) traditsiooni katkestust. (29.04.16)
- 12.3.3 *liigitus*: käsitöö, pärandkultuur (29.04.16)
- EKSS: „päritud oskus“, „pärandoskus“, „taasloodud oskus“ x (2)

3. õ p i t u d o s k u s

1. *termin*: õpitud oskus (vt ka päritud oskus, nr 2)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: õpitud oskuse, õpitud oskust
3. *definitsioon*: Õpitud oskus on oskus, mis on omandatud koolis, kursustel, õpitoas, interneti-materjalide põhjal või kirjanduse kaudu.
4. *selgitus*: õpitud oskus *versus* päritud oskus
5. *sünonüümid jm keelendid*: ise õpitud asjad
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: käsitöö, pärandkultuur
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Ma olen selle ise raamatu põhjal vaadanud. (...) Ma olen seda, (...) igasuguste spiraalide ja asjade juures rõhutanud seda, et need ongi nagu **ise õpitud asjad**. (Matsin 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (2)
11. *märkused*: (1) Selline pedagoogiline sõna nagu „omandatud“ on ka veel olemas. Pakun sünonüümiks [omandatud oskus]. (K. Tüür; 13.05.16)
- (2) Definitsioon vajab kärpimist, kuna selles on liiga palju omadusi loetletud. *Õpitud oskus on oskus, mis on omandatud koolis, internetimaterjalide põhjal, kirjanduse kaudu vms allikatest.*

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: Termin ja definitsioon sobivad, kuid terminiga seotud terminid [päritud oskus (pärandoskus) – õpitud oskus – taasloodud oskus] on vaja enne kinnitamist üle vaadata. (29.04.16)

EKSS: „õpitud oskus“ x (2)

4. *kõlad*

1. *termin*: kõlad (*mitm.*) (vt ka *kõlalaud*, nr 5; *kõlatehnika*, nr 16; *kõlasid rakendama*, nr 26)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: kõlade, kõlasid

3. *definitsioon*: Kõlad on kõlapaelte kudumiseks mõeldud, hulknurksed (enamasti ruudukujulised) õhukesed plaadikesed, mille nurkades ja/või külgede keskel on augud lõimelõngade rakendamiseks.

4. *selgitus*: mitmus, kuna kõladega kudumiseks läheb vaja minimaalselt kahte kõlalauda – ühe kõlalauga kududa ei saa; ainsuses kõlalaud, eeskujuks „käärid“–„kääritera“ või „püksid“–„püksisäär“

5. *sünonüümid jm keelendid*: kõlalaud

6. *võõrkeelsed vasted*: lautaiset, laudat *pl.* (soome); Brettchen *n. pl.* (saksa); дощечки *f. pl.*, карточки *f. pl.* (J. C. Amor; 13.05.16) (vene); (weaving) tablets *pl.* (inglise)

7. *murdekeelsed vasted*: kloppniied (Kodavere), laosed (Muhu), lavvagu', lavva', lavvakid (Setu), lauad (Lääne-Eesti)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika; töövahend

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Mul on isegi siia maani alles minu esimesed **kõlad** õhukesest papist, mis on kohutavalt imelikuks kulunud. (Amor 2015) **Kõlad** võivad olla **lavvagu'** ka: ma olen natuke setu. (Adamson 2015)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: **Kõlad** on õhukesed nelinurksed lauakesed saare-, lepa-, vahtra-, või sarapuust, harilikult ühe ümmarguse auguga igas nurgas. (Kurrik 1932, lk 93)

11. *märkused*: (1) Eesti rahvakultuuri leksikon, lk 108, Etnograafiasõnaraamat, lk 80–81.

(2) [Kõlad] ei pea ju pihku mahtuma, kui on 100 kõla reas pole see ka võimalik. (Astri Kaljus; 13.05.16)

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: definitsioon parandada, termin kinnitada (13.05.16)

13. *joonis või foto*:



puidust kõlad



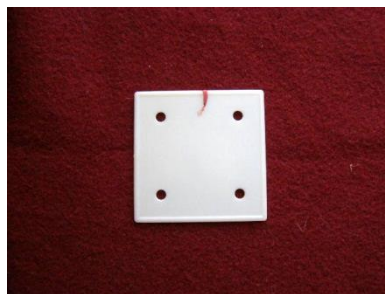
papist kõlad

EKSS: **kõla** (2) *⟨hrl. pl.⟩ etn nelinurksetest lauakestest koosnev vöökudumisriist. Kõladega kootud vöö.*

5. *kõlalaud*

1. *termin*: kõlalaud (vt ka *kõlad*, nr 4)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: kõlalaua, kõlalauda
3. *definiitsioon*: Kõlalaud on üks kõladest.
4. *selgitus ja näitelaused*: *Kõlad* – kui kõne all on osadest koosnev tervik: töövahend, mille vähimaks osaks on üks kõlalaud; *kõlalauad*, kui peetakse silmas igat üksikut osa. ***Kõlad on rakendatud nelja lõimega. Kõik kõlalauad rakenduses on neljalõimelised.***
5. *sünonüümid jm keelendid*: kõla, kõlatahvel, lauake, tahvlike
6. *võõrkeelsed vasted*: дощечка *f.*, карточка *f.* (J. C. Amor; 13.05.16) (vene); tablet, card (J. C. Amor; 13.05.16) (inglise)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika; töövahend
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (2)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Nähtavale tulid ka õhukeste, nurkades väikeste ümmarguste augukestega puidust ***kõlalaudade*** jäänused. (Laul, Tamla 2014, lk 26) Tavaliselt on kasutuses 6–12 ***kõlalauda***. (Paltser 2011, lk 11)
11. *märkused*: x (2)
12. *terminoloogikomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)

13. *joonis või foto*:



plastist kõlalaud

EKSS: **kõla|laud**: keelpilli kaas

6. *kõlapakk*

1. *termin*: kõlapakk (vt ka *kõlad*, nr 4; *kõlalaud*, nr 5; *kõlaplokk*, nr 7; *mustrikõlad*, nr 9; *äärekõlad*, nr 10; *kõlapael*, nr 19; *kõlasid rakendama*, nr 26)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: kõlapaki, kõlapakki
3. *definiitsioon*: Kõlapakk on kõikide kõlalaudade kogum ühe kõlapaela rakenduses.
4. *selgitus*: Kõlapakk koosneb kõlaplokkidest, mis omakorda koosnevad kõlalaudadest.
5. *sünonüümid jm keelendid*: kõik kõlad korraga
6. *võõrkeelsed vasted*: пачка дощечек *f.* (J. C. Amor; 13.05.16) (vene); tablet pack (J. C. Amor; 13.05.16) (inglise)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika; töövahend

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Ma koon niimoodi, et mul on **kõlapakk** ühes käes ja teisega pööran neid. (Adamson 2015)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Kuduma hakatakse **kõlapaki** ja seotud otsa vahelt. (Kabur, Pink, Meriste 2010, lk 282) **Kõlapaki** keeramise suuna muutmisel tekivad pikad lõimelõnga jooksud ning vöö pinnal ilmub nähtavale koelõng. (Paltser 2011, lk 11)

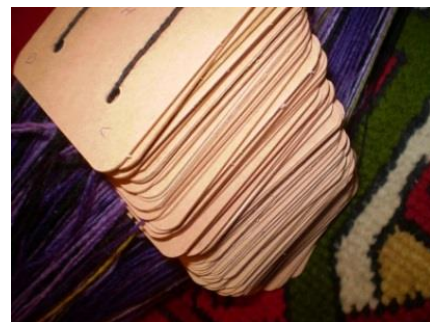
11. *märkused*: Mind ajab „plokk“ hetkel segadusse. (A. Kaljus; 13.05.16)

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)

13. *joonis või foto*:



13 kõlaluaga kõlapakk



118 kõlaluaga kõlapakk
(M. Adamsoni foto)

EKSS: „kõlapakk“ x (2)

7. **kõlaplokk**

1. *termin*: kõlaplokk (vt ka kõlalaud, nr 5; kõlapakk, nr 6; kõlasid tõstma, nr 8; kõlasid rakendama, nr 26; kõlasid keerama, nr 31; kõlasid pöörama, nr 32)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: kõlaploki, kõlaplokki

3. *definiitsioon*: Kõlaplokk on kõlapaki osa (kõlalaudade rühm), mida keeratakse, pööratakse tõstetakse või rakendatakse teistest rühmadest ehk kõlaplokkidest erinevalt.

4. *selgitus, näitelause*: Kõlaplokk võib koosneda teatud hulgast kõlalaudadest ja olla kudumise käigus muutuv või muutumatu kõlapaki osa. *Kõlapakki keeratakse plokkide kaupa.*

5. *sünonüümid jm keelendid*: kõlajagu (13.05.16)

6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Ja siis see **kõlaplokkide** kaupa [tehnika], et sa kood ära ja siis sa tõstad **kõlaplokke** üle teineteise – tekitad mustreid... (Mündi 2015)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (2)

11. *märkused*: Kas need pakk ja plokk liiga sarnased ei ole, et võivad segamini minna? Kas nt „kõlajagu“ ei võiks olla? (K. Tüür; 13.05.16)

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)

EKSS: „kõlaplokk“ x (2)

8. kõlasid tõstma

1. *termin*: kõlasid tõstma (*teigusõna*) (vt ka *kõlad*, nr 4; *kõlapakk*, nr 6; *kõlaplokk*, nr 7)
2. *muutevormid* (*da-inf.*, *ains.* *I pööre olevikus ja lihtminevikus*): kõlasid tõsta, tõstan (tõstsin) kõlasid
3. *definitsioon*: Kõlasid tõstma on kõlade asukohta kõlapakis üksteisest üle tõstes muutma. Kõlasid saab tõsta ükshaaval või kõlaplokkide kaupa.
4. *selgitus*: x (2)
5. *sünonüümid jm keelendid*: x (1)
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Ja siis see kõlaplokkide kaupa, et sa kood ära ja siis sa **tõstad kõlaplokke üle teineteise – tekitad mustreid...** (Mündi 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (2)
11. *märkused*: x (2)
12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)
13. *joonis või foto*:



M. Mündi kootud kõlapaela tööproov, mille kudumisel on kõlasid tõstetud kolme plokina.

EKSS: „kõlasid tõstma“ x (2)

ümber tõstma teise kohta tõstma, ümber paigutama.

tõstma (1) ülespoole, kõrgemale liigutama v. panema.

9. mustrikõlad

1. *termin*: mustrikõlad (*mitm.*) (vt ka *kõlad*, nr 4; *kõlalaud*, nr 5; *kõlapakk*, nr 6; *äärekõlad*, nr 10; *kõlapael*, nr 19; *kõlasid rakendama*, nr 26; *keskkiri*, nr 44)
2. *muutevormid* (*omast.*, *osast.*): mustrikõlade, mustrikõlasid
3. *definitsioon*: Mustrikõlad on need kõlalaudad kõlapakis, mis on rakendatud kõlapaela mustriosa ehk keskkirja kuduma.
4. *selgitus*: (1) Enamasti kasutatakse mitmuses – *mustrikõlad*; ainsuses peaks kasutama termini teise poolena sõna „kõlalaud“ (kõlad ainsuses – kõlalaud) – **mustrikõlalaud**, kuid sobib ka harjumuspärane **mustrikõla**.
(2) Mustri kudumiseks on vaja vähemalt kahte kõlalauda, kui just mustriks ei peeta ühte erivärvilist triipu (vöösüda) kõlapaela keskel.
5. *sünonüümid jm keelendid*: kirjakõlad; mustrikõla (*ains.*)
6. *võõrkeelsed vasted*: узорная дощечка *f. sg.* (J. C. Amor; 13.05.16) (vene); pattern tablet *sg.* (J. C. Amor; 13.05.16) (inglise)
7. *murdekeelsed vasted*: silmalaosed, kirjalaosed (Muhu)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Aga seal on selline asi, et kõlades on kolm lõnga – **mustrikõlades** – ja iga kõla liigub oma järjekorra järgi. (Amor 2015)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Erandiks on ainult keerukamate mustritega kõlapaelad, kus näiteks „argi ja anesilma“ jaoks tuleb **mustrikõladesse** panna vaid kaks lõnga, mis asetsevad kõla vastasnurkades. (Kabur, Pink, Meriste 2010, lk 280)

11. *märkused*: (1) Vahest see ja järgmine peaksid olema mitmuses? Siis on loogiline, et ülejäämine (servmine) on ainsuses. (K. Tüür; 13.05.16)

(2) 25.–29.[nüüd 9.–14.] – kõlade liigid võiksid olla eespool, kohe kõla-sõna järel (saame teada, mis on kõla(d), ja siis selle, kuidas neid liigitatakse) (T. Leemets; 13.05.16)

(3) Kas mustrikõladel seda servmine-seesmine jaotust ei ole? (K. Tüür; 13.05.16)

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)

EKSS: „mustrikõla“ x (2)

10. äärekõlad

1. *termin*: äärekõlad (vt ka *kõlad*, nr 4; *kõlalaud*, nr 5; *kõlapakk*, nr 6; *mustrikõlad*, nr 9; servmised äärekõlad, nr 11; seesmised äärekõlad, nr 12; *kõlapael*, nr 19; *kõlasid rakendama*, nr 26; äärekiri, nr 45)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: äärekõlade, äärekõlasid

3. *definitsioon*: Äärekõlad on need kõlalauad kõlapakis, mis on rakendatud kõlapaela ääreosa ehk äärekirja kuduma.

4. *selgitus*: Enamasti kasutatakse mitmuses – *äärekõlad*; ainsuses peaks kasutama termini teise poolena sõna „kõlalaud“ (kõlad ainsuses – kõlalaud) – **äärekõlalaud**, kuid sobib ka harjumuspärane **äärekõla**.

5. *sünonüümid jm keelendid*: servakõlad; äärekõla (*ains.*)

6. *võõrkeelsed vasted*: краевая дощечка *f., sg.* (J. C. Amor; 13.05.16) (vene); border tablet *sg.* (J. C. Amor; 13.05.16) (inglise)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (3)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: **Äärekõlasid** on ühes paelas kummaski servas tavaliselt üks kuni kolm, mustrikõlasid vastavalt paela laiusele ning mustrile. (Kiitsak 2013, lk 10)

11. *märkused*: vt ka *mustrikõlad*, nr 9 p 11 ja servmised äärekõlad, nr 11 p 11

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)

EKSS: „äärekõla“ x (2)

11. servmised äärekõlad (ei ole omaette termin)

1. *termin*: servmised äärekõlad (vt ka *kõlalaud*, nr 5; *kõlapakk*, nr 6; *mustrikõlad*, nr 9; *äärekõlad*, nr 10; seesmised äärekõlad, nr 12; *kõlapael*, nr 19; *kõlasid rakendama*, nr 26)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: servmiste äärekõlade, servmisi äärekõlasid

3. *definitsioon*: Servmised äärekõlad on need kõlalauad kõlapakis, mis on rakendatud kõlapaela kõige välimisi ääreridu kuduma.

4. *selgitus*: Enamasti kasutatakse mitmuses; ainsuses peaks kasutama keelendi teise poolena sõna „kõlalaud“ (kõlad ainsuses – kõlalaud) – **servmine äärekõlalaud**, kuid sobib ka harjumuspärane **servmine äärekõla**.

5. *sünonüümid jm keelendid*: ääre-mustri-kõla(d) (enamasti mitmuses); servmine äärekõla (*ains.*)

6. *võõrkeelsed vasted*: внешняя краевая дощечка *f., sg.* (J. C. Amor; 13.05.16) (vene)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitööt tehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Kuigi vahest on ka selline variant olnud nagu **ääre-mustri-kõlad**. (Adamson 2015)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (2)

11. *märkused*: Äärekõlade jagamine servmisteks ja seesmisteks läheb liiale. Me ei pea iga tehnika ja iga detaili jaoks välja mõtlema terminit, mis käiks iga liigutuse kohta. (A. Matsin; 13.05.16)

12. *terminoloogiamisjoni otsus*: ei ole termin, ettepanek tagasi lükata (13.05.16)

EKSS: „servmine äärekõla“ x (2)

servmine serval asetsev, servapoolne, äärmine. *Parve servmine palk. Õisiku servmised õied.*

12. seesmised äärekõlad (ei ole omaette termin)

1. *termin*: seesmised äärekõlad (vt ka *kõlalaud*, nr 5; *kõlapakk*, nr 6; *mustrikõlad*, nr 9; *äärekõlad*, nr 10; servmised äärekõlad, nr 11; *kõlapael*, nr 19; *kõlasid rakendama*, nr 26)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: seesmiste äärekõlade, seesmisi äärekõlasid

3. *definiitsioon*: Seesmised äärekõlad on need kõlalauad kõlapakis, mis on rakendatud kõlapaela seesmist ääreosa või äärekirja kuduma. Seesmiste äärekõladega kootakse ääreosa, mis on servmistest äärekõladest erinevalt rakendatud.

4. *selgitus*: Enamasti kasutatakse mitmuses; ainsuses peaks kasutama keelendi teise poolena sõna „kõlalaud“ (kõlad ainsuses – kõlalaud) – **seesmine äärekõlalaud**, kuid võib kasutada ka harjumuspäraselt: **seesmine äärekõla**.

5. *sünonüümid jm keelendid*: seesmine äärekõla (*ains.*)

6. *võõrkeelsed vasted*: внутренняя краевая дощечка *f., sg.* (J. C. Amor; 13.05.16) (vene)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitööt tehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (2)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (2)

11. *märkused*: vt ka *servmised äärekõlad*, nr 11 p 11

12. *terminoloogiamisjoni otsus*: ei ole termin, ettepanek tagasi lükata (13.05.16)

EKSS: „seesmine äärekõla“ x (2)

13. kõlapaar

1. *termin*: kõlapaar (vt ka *kõlalaud*, nr 5; *kõlapakk*, nr 6; *kõlasuund*, nr 29; *keerusuund*, nr 30; *kõlasid keerama*, nr 31; *laikord*, nr 34; *keerd*, nr 35)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: kõlapaari, kõlapaari

3. *definitioon*: Kõlapaar on kõlapakis kõrvuti asetsevate kõlalaudade paar, mille suunad on kas erinevad või samapidised.
4. *selgitus*: Eri suundadega kõlapaar moodustab kõlade keeramisel kõlapaela põikireas keeru ja samasuunaliste paar laikorra.
5. *sünonüümid jm keelendid*: paaris kõlad, kõlad paari kaupa
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Ehk siis tavaliselt algab see nii, et kõik **kõlad** keeravad ühele poole ja siis **paari** kaupa hakkab see suund muutuma. (Amor 2015) Vaata, seal on veel tegelikult (...), et need pinnad erinevad natuke selles mõttes, et kui sa neid rakendad, kas sa paned need **kõlad paari kaupa** või (...) ühtepidi. (Ratas 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: vt laikord, nr 34 p 10
11. *märkused*: Neid kuulen küll esimest korda, aga väga tore! (A. Matsin; 13.05.16)
12. *terminoloogikomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)
- EKSS: „kõlapaar“ x (2)

14. kahe - kolme - nelja - vm lõngalised kõlad

1. *terminid*: kahelõngalised kõlad, kolmelõngalised kõlad, neljalõngalised kõlad (*mitm.*) (vt ka kõlad, nr 4; kõlalaud, nr 5; kõlapakk, nr 6; kõlasid rakendama, nr 26)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: -lõngaliste kõlade, -lõngalisi kõlasid
3. *definitioon*: Kahe-, kolme-, nelja vm lõngalised kõlad on vastavad kõlalaud kõlapakis, mis on rakendatud vastavalt kahe, kolme, nelja vm lõimelõngaga.
4. *selgitus*: (1) Enamasti kasutatakse mitmuses; ainsuses peaks kasutama termini teise poolena sõna „kõlalaud“ (kõlad ainsuses – kõlalaud) – **kahelõngaline kõlalaud, kuuelõngaline kõlalaud** jne, kuid võib ka harjumuspäraselt nimetada – nt **kahelõngaline kõla**.
(2) Kui kasutada enama kui neljatahulisi kõlalaudu, saab rakendada ka viielõngalisi, kuuelõngalisi jne kõlasid. Miinimumkoguseks on kaks lõimelõnga kõlalauas, maksimumiks kõlalauas olevate aukude arv.
5. *sünonüümid jm keelendid*: kahesed, neljased jne kõlad; kahe, nelja jne lõngaga kõlal
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Siis on nii, et need **kahesed kõlad** paned paari kaupa (...) omavahel selle sammuga, siis tekivad need kivideladumise... (Ratas 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Kõige lihtsamad vööd on kootud **nelja lõngaga kõlal**, kas ühevärvilise pinnaga ja erineva äärjoonega, või sümmeetriliselt asetatud erivärviliste pikijoontega või eri värvis ristijoontega koos ühevärvilise äärjoonega. (Kurrik 1932, lk 96) Paelad on tehtud järgmiselt: äärte kõlad on **neljalõngalised** ja keskmised **kahelõngalised** diagonaalaukudest. (Matsin 2002, lk 43) Peamine kudumistehnikal põhinev eristus töös on **kahe- ja neljalõngaliste kõlade** alusel. (Kiitsak 2013, lk 10)

11. *märkused*: (1) Analoogiat võib leida I. Mannise uurimistööst, kus ta kirjutab: „Vöökirjadel olid ka nimed. Kõige lihtsam viis neid nimetada, põhines lõimelõngade arvul: 18, 20 jne. lõngaga kirjad või vööd.“ (1927, lk 366)

(2) „Nelja lõngaga kõlal“ ei ole päris täpne, sest lõimelõngad pannakse kõlalauast läbi, mitte ei jäeta sinna peale.

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)

EKSS: x (2)

kahe|sõnaline kahest sõnast koosnev. *Kahesõnaline lause, väljend, pealkiri.*

15. *kõladega kuduma* ehk *kõlatama*

1. *termin*: kõladega kuduma ehk kõlatama (*tegusõnad*) (vt ka *kõlad*, nr 4; *kõlatehnika*, nr 16; *kõla-*, nr 17; *kõlapael*, nr 19)

1.1. *teonimi*: *kõlatamine*

1.2. *tud-kesksõna*: *kõladega kootud* (vt ka *kõla-*, nr 16)

2. *muutevormid* (*da-infin.*, *ains.* *I pööre olevikus ja lihtminevikus*): kõladega kududa, koon (kudusin) kõladega; kõlatada, kõlatan (kõlatasin); (*omast.*, *osast.*): kõlatamise, kõlatamist

3. *definiitsioon*: Kõladega kuduma ehk kõlatama on kõlatehnikas esemeid valmistama.

4. *selgitus*: Kõladega kuduma ehk kõlatama on tegusõnaline põhitermin, millest saab moodustada käändelisi vorme. *Kõlatama* on kõlatehnikat harrastama, *kõladega kuduma*: kõlalaudu kasutades kuduma.

5. *sünonüümid jm keelendid*: kõladel kuduma, kuduma, kõladega tegema

6. *võrkeelsed vasted*: (1) kõladega kuduma: mit Brettchen weben (saksa); ткать на дощечках (J. C. Amor; 13.05.16) (vene)

(2) *kõladega kootud*: mit Brettchen gewebt (saksa); тканый на дощечках (J. C. Amor; 13.05.16) (vene); tabletwoven (J. C. Amor; 13.05.16) (inglise)

7. *murdekeelsed vasted*: *kõladega kuduma*: keerama (Muhu)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: tekstiilikäsitöö, kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: *Igapäevaselt ma ei koo puidust kõladega.* (Adamson 2015) *Käisime näitamas, kuidas kõladega kootakse.* (Mündi 2015) *Mäletan, et õppisin kõladega kuduma ka kuskil kodus käsitööalbumi kirjelduste järgi.* (Matsin 2015)

Mingit eestikeelset põhja ei ole mul sellele kuskilt võtta, aga kõladega kootud reljeef võib selle kohta vist öelda. (Adamson 2015)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: *Kõladega kootud* vööde ja ääraste esimesed leiud pärinevad meil alles 12.–13. sajandist. (Astel 1998, lk 36) *Meeste vööd aga soetatakse õige mitmesuguse tehnika abil. Mõned nendest on lihtsalt pikad riideribad, teised on kõladega kootud, kolmandad varrastatud, neljandad heegeldatud ja viiendad punutud.* (Manninen 1927, lk 361)

11. *märkused*: (1) Kõladega kuduma kasutatakse vähe, enamasti öeldakse lühidalt: „kuduma“.

(2) Kõlatama on M. Mündilt kuulnud.

(3) Mulle on „kõlatama“ veits võõras. Kõladega kuduma = telgedega, telgedel kuduma e abivahendit kudumise juures kasutama. (A. Kaljus; 13.05.16)

(4) Võtaksin põhiterminiks tegusõna (kõladega kuduma e. kõlatama). „Kõlatamine“ ja „kõladega kootud“ on teonimi ja tud-kesksõna, käändelised vormid, mida saaks näidata tegusõnaga ühes artiklis. Eraldi saavad jääda kõlatehnika ja kõla- liitsõna esiosana. (T. Leemets; 13.05.16)

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada: võtta põhiterminiks **kõladega kuduma** ehk **kõlatama**; *kõlatamine* on teonimi ja *kõladega kootud* tud-kesksõna, mis kuuluvad põhiterminist tegusõnaga ühte artiklisse (13.05.16)

EKSS: „kõladega kuduma“ x (2)

kõlatama korraks v. äkki kõlama. *Klaasid kõlatasid kokku.*

16. **kõlatehnika**

1. *termin*: kõlatehnika (vt ka *tekstiilikäsitöö*, nr 1; *kõlad*, nr 4; *vahelik*, nr 71)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: kõlatehnika, kõlatehnikat

3. *definitsioon*: Kõlatehnika on tekstiilikäsitöö liik, mille põhitunnuseks on kõlade kasutamine vaheliku loomisel.

4. *selgitus*: Kõlatehnika ilmub kirjalikesse keeleallikatesse 1990. aastal.

5. *sünonüümid jm keelendid*: kõladega kudumine, kõlatamine, kõlandus (ebasobiv sünonüüm; 13.05.16) – eelistada terminit *kõlatehnika* (13.05.16)

6. *võõrkeelsed vasted*: Brettchenweberei f. (saksa; Lehmann-Filhés 1899, lk 31)

7. *murdekeelsed vasted*: keeramine (Muhu)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: tekstiilikäsitöö, kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Nõeltehnika olen õppinud raamatust ja ma olen õppind püstiteljed raamatust, ketramise raamatust, **kõlatehnika** raamatust. (Matsin 2015) Teda [Margarete Lehmann-Filhés'd] peetakse **kõlanduse** elluäratajaks Euroopas. (Ratas 2015)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Otsatriip on moodustatud koguni kangalõimesse palmitsemise teel, saades niiviisi **kõlatehnikat** meenutava kaunistuse. (Voolmaa 1990, lk 5) Euroopa vanimad **kõlatehnika** näited pärinevad 3.–4. sajandist. (Astel 1998, lk 33)

11. *märkused*: (1) Vaheliku mõiste peaks ka selgituseks sisse tooma. Kuidas tekib kõlatehnika puhul kudumisvahelik? (A. Kaljus; 13.05.16)

(2) Mulle see sünonüüm [*kõlandus*] eriti ei sümptatiseeri. Äkki võiks ta siit ka ära jätta? (K. Tüür; 13.05.16) – Mulle jälle meeldib! (A. Matsin; 13.05.16)

(3) vt ka *kõladega kuduma* ehk *kõlatama*, nr 15 p 11

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: Teha ümber terminikaardid *kõladega kuduma* või *kõlatama*, *kõlatehnika* või *kõlatamine*, *kõladega kootud* või *kõla-* järgmiselt: nr 15 **kõladega kuduma** ehk **kõlatama**; nr 16 **kõlatehnika** ja nr 17 **kõla-**. Kinnitada termin *kõlatehnika*. (13.05.16)

EKSS: „kõlatehnika“ x (2)

vöö|kudumine *Kasutas vöökudumisel kõlatehnikat.*

17. **kõla-**

1. *termin*: kõla- (*liitsõna esimene osa*) (vt ka *kõladega kuduma* ehk *kõlatama*, nr 15; *kõlatehnika*, nr 16; *kõlatöö*, nr 18)

2. *muutevormid*: x (2)

3. *definitsioon*: Kõla- on liitsõna esimene osa, mis tähistab kõlatehnikas valmistatud.

4. *selgitus*: kõlatehnikas tehtud esemete kohta: **kõlavöö**, **kõlapook**, **kõlapael**, **kõlatöö** jne

5. *sünonüümid jm keelendid*: kõladega kootud (ese)

6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)

7. *murdekeelsed vasted*: keeratud (Muhu), kõladega koetud (Karksi)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: *Need Siksali sabatutid ja tagapõlled servad, kus tutt lõpetatakse selle (...) kõlapaelaga kinni kootakse.* (Ratas 2015) **Kõlapook** ütlen selliste asjade kohta, mis lähevad kuskile serva. **Kõlavöö** on juba vöö. Ma koon **kõlapaela** – see võib olla kitsas või lai – pael on siis, kui sellel ei ole veel konkreetset otstarvet. Paelast võib saada pook või vöö ja see võib jääda lihtsalt paelaks. (Koch-Maasing 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: *Nagu eelpool mainitud, võis meestevöö olla ka kõlavöö.* (Manninen 1927, lk 372) **Kõlapoogad** on kootud väga peenest ja keerdus villasest kahekordsest lõngast valge kahekordse linase koelõngaga. (Kaljus 2008, lk 11)
11. *märkused*: (1) **Kõlavöö**: Etnograafiasõnaraamat, lk 81.
 (2) Oleneb kontekstist, mõlemad [kõla-, kõladega kootud] on kuidagi enesestmõistetavad (A. Kaljus; 13.05.16)
 (3) vt ka kõlatöö, nr 18 p 11
12. *terminoloogiamisjoni otsus*: kinnitada **kõla-** (13.05.16)
- EKSS: kuduma** (1) lõngast riidet (ka vöösid jms), silmkoe-esemeid v. võrku valmistama
 a. telgedel kude: lõimelõngade vahelikkudest läbi viies kangast vm. kudumit valmistama.
 b. varrastel v. masinaga silmkoes esemeid valmistama. Kootud jakk, sall, kampsun.
 c. *etn* kõlade abil vööd valmistama. **Kõladega kootud vöö.**
kõla|vöö *etn* kõladega kootud vöö.

18. **kõlatöö** (ei ole omaette termin)

1. *termin*: kõlatöö (vt ka **kõla-**, nr 17)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: kõlatöö, kõlatööd
3. *definiitsioon*: Kõlatöö on kõlatehnikas tehtud või tehtav töö või ese.
4. *selgitus*: x (2)
5. *sünonüümid jm keelendid*: kõladega kootud, kõladega kootav
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (2)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: *Ääreilustised pronksspiraalide ja kõlatööga, (...)* (Kurrik 1932, lk 113)
11. *märkused*: (1) Uuritud allikates on seda keelendit kasutanud ainult H. Kurrik.
 (2) Mulle tundub, et kõnekeeles on kõlatöö pigem protsess, s.t valmistatav ese, mitte lõpetatud. Nt *Mul on kõlatöö pooleli.* (J. C. Amor; 13.05.16)
 (3) Kuidagi ei haaku – *teen siin ühte kõlatööd praegu...* või *kõlatöö on pooleli.* Ikka tahaks kõlavöö või pael öelda. „Kirivööd“ kasutatakse ju ka mitmeti: vöö, eseme serva õmmelduna, pea ümber jne, aga ikka nimetatakse kirivööks. (A. Kaljus; 13.05.16)
 (4) Kas seda terminit on hädasti vaja? Kas *kõladega kootud* ese või eelmise termini **kõla-** ei aja sama asja samuti ära? (K. Tüür; 13.05.16)
 (5) Kui märksõna on nimisõna (millele viitab ka definiitsioon), siis ei saa sünonüümid olla tegusõna vormid. (T. Leemets; 13.05.16)

(6) Siit [kõlatööst] jääski järgi ainult *kõla*-. (A. Matsin; 13.05.16) – Tõstame eelmisega kokku (K. Tüür; 13.05.16)

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: ettepanek tagasi lükata (13.05.16)

EKSS: „kõlatöö“ x (2)

19. *kõlapael*

1. *termin*: kõlapael (vt ka *kõlatehnika*, nr 16; *kõla*-, nr 17)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: kõlapaela, kõlapaela

3. *definitsioon*: Kõlapael on üldnimetus kõlatehnikas valmistatud eseme kohta.

4. *selgitus*: kõlatehnika tulemus üldistatult

kõlapaelad (*mitm.*) kõlatehnikas valmistatud esemete tehnikapõhise või saamisviisi järgi liigitamise nimetuse osa, nt *etnograafilised kõlapaelad* (vt nr 21)

5. *sünonüümid jm keelendid*: kudum (eksitav; 13.05.16); kõladega kootud pael, kõlatehnikas valmistatud vööd-paelad, kõlavöö

6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: tekstiilikäsitöö, kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: *Seal ma tegin ettekande Eesti kõlapaeltest 13.–16. sajandil.* (Matsin 2015)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: *Eespool juba osutasime vanimate vaipade ja ülevisete kõladega kootud ääristele.* (Astel 1998, lk 36) *Kõladega kootud vööde ja ääriste esimesed leiud pärinevad meil alles 12. ja 13. sajandist.* (Raudsepp 2007, lk 11) (...) *mis on veel praegugi, hoolimata vananenud andmetest, huvitavaks informatsiooniks maailma kõlapaelte uurijatele.* (Kiitsak 2013, lk 13)

11. *märkused*: (1) Mis on vöö ja paela vahe? Kas see on olemuslik? Muhu keeles on kasutusel ka „pook“, „kõlapook“, „kõladega kootud pook“. Pook on sama, mis vöö. (K. Tüür; 13.05.16)

(2) Kas üksiku kõlapaela olemasolu on välistatud? Soovitan ka tagapool kõik mitmuslikud märksõnad selle pilguga veel kord üle vaadata. (T. Leemets; 13.05.16)

(3) Mis vahe on vööl, paelal ja poogal? (K. Tüür; 13.05.16) – Vöö on seotud vööle panemisega, pook kindlasti ääristamisega ja pael on laiem mõiste; paela saab panna pähe, käe ümber, sääre ümber – pael on hea üldmõistet tähistama. (A. Matsin; 13.05.16)

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)

EKSS: „kõlapael“ x (2)

pael (1) pikk kitsas ribakangas, harvem lõngadest punutud nöör, mida kasutatakse kaunistamiseks, tugevdamiseks, kooshoidmiseks, kokkusidumiseks jms.; (kitsam) lint, (peenike) nöör.

20. *arheoloogilised kõlapaelad*

1.1. *termin*: arheoloogilised kõlapaelad (*mitm.*) (vt ka *kõlatehnika*, nr 16; *kõlapael*, nr 19; *etnograafilised kõlapaelad*, nr 21)

1.2. *termin*: *arheoloogiline kõlapael* (*ains.*)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: arheoloogiliste kõlapaelte, arheoloogilisi kõlapaelu (*mitm.*); arheoloogilise kõlapaela, arheoloogilist kõlapaela (*ains.*)

3. *definitioon*: Arheoloogilised kõlapaelad on saamisviisi järgi kõlapaelte liigituse üks liik.
4. *selgitus, näitelause*: arheoloogilised kõlapaelad (*mitm.*) – liigitus päritolu ehk saamisviisi järgi arheoloogilisteks ja etnograafilisteks kõlapaelteks
- Arheoloogiline kõlapael** (*ains.*) on arheoloogilises leiumaterjalis esinev kõlatehnika näide.
- Nt: Uurisin Siksälä kalmest leitud arheoloogilist kõlapaela luubi all ja nägin, et koelõngaks on kasutatud linast kahekordset lõnga.
5. *sünonüümid jm keelendid*: arheoloogiline kõla – ei ole soovitatav (13.05.16); arheoloogiline või arheoloogilised + liiginimetuse või loetelu (nt arheoloogilised kõlavööd) on sobiv (13.05.16)
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika, arheoloogia
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (2)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Enamus Eesti **arheoloogilistest kõlapaela** katketest on seotud rõivaesemetega ja vaid mõned üksikud leiud on iseseisvad paelad. (Matsin 2012, lk 2)
11. *märkused*: (1) [„Arheoloogiline kõla“ kohta:] ei-ei, pael ja kõla ei saa ikka sünonüümid olla? Läheb äkki töövahendiga (kõlaD) segi? (K. Tüür; 13.05.16)
- (2) Ka õpetamise juures võiks vältida ebamäära „kõla“. (A. Kaljus; 13.05.16)
- (3) vt ka nr 21 p 11
12. *terminoloogiamisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)
- EKSS**: „arheoloogilised kõlapaelad“ x (2)
- arheoloogiline** arheoloogiaga seotud, seda käsitlev v. uuriv, sellel põhinev jne. *Arheoloogilised kaevamised, leiud. Arheoloogilised kultuurid.*

21. *etnograafilised kõlapaelad*

- 1.1. *termin*: etnograafilised kõlapaelad (*mitm.*) (vt ka *kõlatehnika*, nr 16; *kõlapael*, nr 19; *arheoloogilised kõlapaelad*, nr 20)
- 1.2. *termin*: **etnograafiline kõlapael** (*ains.*)
2. *muutetvormid (omast., osast.)*: etnograafiliste kõlapaelte, etnograafilise kõlapaelu (*mitm.*); etnograafilise kõlapaela, etnograafilist kõlapaela (*ains.*)
3. *definitioon*: Etnograafilised kõlapaelad on saamisviisi järgi kõlapaelte liigituse üks liik.
4. *selgitus, näitelause*: Kõlapaelad jagunevad päritolu ehk saamisviisi järgi *arheoloogilisteks kõlapaelteks* ja *etnograafilisteks kõlapaelteks*. Etnograafilised kõlapaelad on muuseumide etnograafilistesse kogudesse talletatud ning etnograafiateaduses käsitletavat kõlapaelad ja nende katked.
- Etnograagiline kõlapael** (*ains.*) on üksik ese, mis kuulub etnograafiliste kõlapaelte hulka. Kalarookirjaga kõlapael on Saaremaalt pärit etnograafilise kõlapaela näide.
5. *sünonüümid jm keelendid*: etnograafiline kõla – mittesoovitatav sünonüüm (13.05.16); etnograafilised + liigiline loetelu kõlatehnikas tehtud esemetest (nt etnograafilised vööd ja paelad) – sobib
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika, etnograafia
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (3)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Eesti **etnograafilistest kõlapaeltest** on kõige põhjalikuma ülevaate kirjutanud H. Kurrik. (Matsin 2002, lk 46)

11. *märkused*: (1) eeskujuks „etnograafilised tanud“, „etnograafilised mütsid“

(2) Ühesõnaga nendega [muuseumi kogudesse talletatud etnograafiliste kõlapaeltega] kaasneb sõnaline metainfo. (K. Tüür; 13.05.16)

(3) Ilmselt on see funktsionaalselt praktiline jaotus [arheoloogilised ja etnograafilised kõlapaelad]. (K. Tüür; 13.05.16)

(4) vt ka *arheoloogilised kõlapaelad*, nr 20 p 11

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.15)

EKSS: „etnograafilised kõlapaelad“ x (2)

tanu *etn* juukseid varjav abielunaise peakate. *Linane, puuvillane tanu. Valge, kirju, pitsidega tanu. Etnograafilised tanud.*

22. *rakendatud mustrid*

1.1. *termin*: rakendatud mustrid (*mitm.*) (vt ka *kõlatehnika*, nr 16; *rakendatud süsteemimustrid*, nr 23; *süsteemimustrid*, nr 24; *kõlasid rakendama*, nr 26)

1.2. *termin*: **rakendatud muster** (*ains.*)

2. *muutetvormid (omast., osast.)*: rakendatud mustrite, rakendatud mustreid (*mitm.*); rakendatud mustri, rakendatud mustrit (*ains.*)

3. *definiitsioon*: Rakendatud mustrid on kõlatehnika jaotus, kuhu kuuluvad tehnikad, mille **muster** (tulemus) sõltub üksnes kõlade rakendamisest.

Rakendatud muster on üks näide sellest alajaotusest.

4. *selgitus*: kuulub kõlatehnika jaotussüsteemi, kus tehnikad jagatakse *rakendatud mustriteks*, *rakendatud süsteemimustriteks* ja *süsteemimustriteks*

5. *sünonüümid jm keelendid*: sisse rakendatud muster, ülespandud muster

6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Ütleme, et enamik Eesti vöödest on **ülespandud mustrid**. (Amor 2015) *Telemarki vööl on muster sisse rakendatud* – kõige lihtsam kudumine. (Adamson 2015)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (2)

11. *märkused*: (1) J. C. Amori loodud kolmikjaotus

(2) Mulle väga meeldivad need kolm jaotust, aga „panema“ sõnaga seostub mulle halvustav seksuaalne alatoon, püüan seda ise vältida. Nt *rakendan kangaspuudele lõimed*, mitte *ei pane lõimesid peale*. Kas ka siin võiks seda kasutada – „(üles)rakendatud mustrid“, „(üles)rakendatud süsteemimustrid“. Läheb 26. punktiga kokku. (A. Kaljus; 13.05.16)

(3) Mulle meeldivad need kolm jaotust. (M. Adamson; 13.05.16)

(4) „Muster“ liiginimetusega polegi nii vale, sest tehnika eelkõige seostub mingi tulemusega mustriks. Ülespaneku erisus väljendub igal juhul mustriks. „Ülespandud“ asemel võib kasutada „rakendatud“, sest näiteks kangakudumises on nii, et muster tuleb rakendusest või on see korjatud kiri. (A. Matsin; 13.05.16)

(4) Kas „muster“ või „kiri“, mis vahet neil on? (Merike Saaremets; 13.05.16)

- (5) „Mustril“ on kitsam tähendus, „kiri“ on keeles laiema tähendusega. (A. Matsin; 13.05.16)
- (6) „Muster“ on harjumuspärasem. (M. Adamson; 13.05.16)
- (7) Äkki võib panna „kirja“ sünonüümidesse... ja veel: definitsioonis on „muster“, mis on „muster“ – kõlab tautoloogiliselt. (K. Tüür; 13.05.16)
- (8) Definitsioonis asendada „muster“ mingi muu sõnaga, mis ei märgi mitte ainult mustrit, vaid lõimelõngade liikumise süsteemi. (A. Matsin; 13.05.16)
- (9) Definitsioonis saaks „mustri“ asendada „tulemusega“.
12. *terminoloogiamisjoni otsus*: kinnitada termin, kuid mõelda veel definitsioonis kasutatud sõnale „muster“, mis on vaja asendada sobivamaga (13.05.16)
- EKSS: „ülespandud mustrid“ x (2)

23. *rakendatud süsteemimustrid*

- 1.1. *termin*: rakendatud süsteemimustrid (*mitm.*) (vt ka *rakendatud mustrid*, nr 22; *süsteemimustrid*, nr 24; *kõlasid rakendama*, nr 26; *kõlasid keerama*, nr 31; *kõlasid pöörama*, nr 32)
- 1.2. *termin*: *rakendatud süsteemimuster* (*ains.*)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: rakendatud süsteemimustrite, rakendatud süsteemimustreid (*mitm.*); rakendatud süsteemimustri, rakendatud süsteemimustrit (*ains.*)
3. *definitsioon*: Rakendatud süsteemimustrid on kõlatehnika jaotus, kuhu kuuluvad tehnikad, mille **muster** (tulemus) sõltub osaliselt kõlade rakendamisest ja osaliselt kõlade keeramisest või pööramisest teatud süsteemi järgi.
Rakendatud süsteemimuster on üks näide sellest alajaotusest.
4. *selgitus*: kuulub kõlatehnika jaotussüsteemi, kus tehnikad jagatakse *rakendatud mustriteks*, *rakendatud süsteemimustriteks* ja *süsteemimustriteks*
5. *sünonüümid jm keelendid*: süsteemimustrid (Amor 2015)
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (2)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (2)
11. *märkused*: J. C. Amori loodud kolmikjaotus; vt ka *rakendatud mustrid*, nr 22 p 11
12. *terminoloogiamisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)
- EKSS: „rakendatud süsteemimustrid“ x (2)

24. *süsteemimustrid*

- 1.1 *termin*: süsteemimustrid (*mitm.*) (vt ka *rakendatud mustrid*, nr 22; *rakendatud süsteemimustrid*, nr 23; *kõlatehnika*, nr 16; *kõlasid keerama*, nr 31; *kõlasid pöörama*, nr 32)
- 1.2. *termin*: *süsteemimuster* (*ains.*)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: süsteemimustrite, süsteemimustreid (*mitm.*); süsteemimustri, süsteemimustrit (*ains.*)
3. *definitsioon*: Süsteemimustrid on kõlatehnika jaotus, kuhu kuuluvad tehnikad, mille **muster** (tulemus) sõltub vähesel määral kõlade rakendusest ja suuresti sellest, kuidas kõlasid rida-realt keeratakse või pööratakse.

Süsteemimuster on üks näide sellest alajaotusest.

4. *selgitus*: kuulub kõlatehnika jaotussüsteemi, kus tehnikad jagatakse *rakendatud mustriteks*, *rakendatud süsteemimustriteks* ja *süsteemimustriteks*

5. *sünonüümid jm keelendid*: vabakäemustrid (Amor 2015)

6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitööt tehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (2)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (2)

11. *märkused*: J. C. Amori loodud kolmikjaotus; vt ka *rakendatud mustrid*, nr 22 p 11

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)

EKSS: „süsteemimustrid“ x (2)

25. *kõladesse rakendama*

1. *termin*: (lõimelõnga) kõladesse rakendama (*teigusõna*) (vt ka *kõlad*, nr 4; *kõlalaud*, nr 5; *kõlasid rakendama*, nr 26)

2. *muutevormid (da-infīn., ains. I pööre olevikus ja lihtminevikus)*: kõladesse rakendada, rakendan (rakendasin) kõladesse

3. *definiitsioon*: Kõladesse rakendama on kõlalaua aukudest lõimelõnga sihipäraselt läbi tõmbama.

4. *selgitus, näitelause*: Terminit võiks kasutada näiteks nii: *rakendasin äärekõladesse neli ja mustrikõladesse kaks lõimelõnga* – kui kõne all on kitsam protsess või protsessi osa.

5. *sünonüümid jm keelendid*: kõlasid lõngastama

6. *võõrkeelsed vasted*: *заправлять основу в дощечки*, (J. C. Amor; 13.05.16) (vene); *warp the tablets* (J. C. Amor; 13.05.16) (inglise)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitööt tehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (2)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: *Vastavalt mustriskeemile mõõdetakse välja sobiv kogus lõnga ja rakendatakse kõladesse*. (Raudsepp 2007, lk 20)

11. *märkused*: vt ka *kõlasid rakendama*, nr 26 p 11

(1) Ehk arutate asjatundjatega omavahel, kas kõladesse rakendama ja kõlasid rakendama on sünonüümid ühe mõiste kohta või on neil vahe (siis võiks mõlemad olla ka märksõnad). (T. Leemets; 13.05.16)

(2) Kõladesse rakendama on minu jaoks arusaadavam mõiste – ma rakendan selle paela üles. (M. Adamson; 13.05.16)

(3) Kõlade rakendamine on laiem asi ja *kõladesse rakendama* kitsam. (A. Matsin; 13.05.16)

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada kaks eraldi terminit: *kõladesse rakendama* ja *kõlasid rakendama* (13.05.16)

EKSS: „kõladesse rakendama“ x (2)

rakendama (1) rakkesse panema. Hobust, härgi rakendama.

rakendama (2) kasutusele võtma, mingil otstarbel kasutama, tegevusse panema.

rakendama (4) lõimelõngu kangaspuudele panema.

26. *kõlasid rakendama*

1.1. *termin*: kõlasid rakendama (*tegusõna*) (vt ka *kõlapael*, nr 19; *kõladesse rakendama*, nr 25; *rakendusskeem*, nr 38)

1.2. *teonimi*: *kõlade rakendamine*

2. *muutevormid* (*da-infīn.*, *ains. I pööre olevikus ja lihtminevikus*): kõlasid rakendada, rakendan (rakendasin) kõlad; (*omast.*, *osast.*): kõlade rakendamise, kõlade rakendamist

3. *definitsioon*: Kõlasid rakendama on rakendusskeemi järgi kõlapaela üles panema.

4. *selgitus*: Kõlade rakendamine toimub tavaliselt kõlapaela rakendusskeemi alusel.

5. *sünonüümid jm keelendid*: (kõlapaela) üles panema või vedama

6. *võõrkeelsed vasted*: *заправлять дощечки* (J. C. Amor 13.05.16) (vene); vt ka 25 p 6

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Kõik **kõlad on ühtemoodi rakendatud**. (Adamson 2015)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Kui lõimed olekski kudumise ajal ringselt, siis saaks **kõlasid rakendada ainult käärimise ajal**. (Viitkin 2011, lk 19);

11. *märkused*: vt ka *kõladesse rakendama*, nr 25 p 11

(1) Kõlasid rakendama – siis ma võtan kogu rakendamise protsessi suuremana, tervikuna – mispidi kõlad omavahel asetuvad... kanga rakendus telgedel on see viis, kuidas lõimelõngad liiguvad, aga lõime rakendamine telgedele tähendab kogu seda protsessi, kuidas sa paned seda lõime telgede peale. (A. Matsin; 13.05.16)

(2) Asjatundjad otsustasid, et meil on kaks terminit – *kõladesse rakendama*, mis on kitsam tegevus ja *kõlade rakendamine*, mis on laiem tegevus ja kõlade rakendamise kohta tehakse rakendusskeem.

(3) Proovige seda lausekonstruktsioonides, ma arvan, et sellega saab veel paksu pahandust... (Martin Bristol; 13.05.16)

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)

EKSS: „*kõladsid rakendama*“ x (2)

27. *umbne rakendus*

1. *termin*: umbne rakendus (vt ka *lõimering*, nr 28; *lõim*, nr 69; *käärima*, nr 72)

2. *muutevormid* (*omast.*, *osast.*): umbse rakenduse, umbset rakendust

3. *definitsioon*: Umbne rakendus on kõlapaela vms kootava tekstiili lõime rakendamine koos käärimisega katkematu ringina.

4. *selgitus*: lõimelõng on katkematu

5. *sünonüümid jm keelendid*: ringne rakendus

6. *võõrkeelsed vasted*: continuous warping (inglise) (Collingwood 1982, lk 58–67)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: tekstiilikäsitöö, vöökudumine, kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: *Kasutan alati avatud lõime: ma lõikan lõime tükkideks, kuid on mõned tehnikad, millega continius warp väga hästi sobib*. (Adamson 2015)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (2)

11. *märkused*: vt *lõimering*, nr 28 p 11

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)

EKSS: „umbne rakendus“ x (2)

umbne (1) selline, mis takistab liikumist, pääsu v. kulgu; täis v. kinni olev, läbiulatuva avata;

rakendus (4) ruutpaberile märgitud kanga nietus, tallamine ja sidus.

28. lõimering

1. *termin*: lõimering (vt ka *umbne rakendus*, nr 27; lõim, nr 69)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: lõimeringi, lõimeringi

3. *definiitsioon*: Lõimering on rakendatud ja kokku seotud lõim, mida kootakse ringselt.

4. *selgitus*: lõim on katkestatud ja siis kokku seotud (A. Matsin 13.05.16)

5. *sünonüümid jm keelendid*: x (3)

6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: tekstiilikäsitöö, vöökudumine, kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (2)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Vöökuduja istus umbse **lõimeringi** sisse, näoga konksu poole, kuhu lõim kinnitatud. (Laigo 1957, lk 227)

11. *märkused*: (1) Kuidas see suhestub eelmise terminiga [*umbne rakendus*]? Kui see põhineb etnograafilisel kõlatehnikal, siis on see ringseks seotud lõim ja umbne rakendus on midagi muud (A. Matsin; 13.05.06)

(2) Lõimering on valmis lõigatud ja rakendatud lõimede sidumine ringiks. (M. Adamson; 13.05.16)

(3) Lõimeringis võivad olla ka lahtilõigatud lõimed, mis on ringiks kokku seotud – kokkuseotud lõim. (A. Matsin; 13.05.16)

(4) Mina kasutan umbset ringi ka selle kohta kui lõim on lahti lõigatud, aga lahtilõigatud otsad on ringiks seotud (M. Adamson; 13.05.16) – Aga siis sa ütled, et need ei ole kaks erinevat terminit? (A. Matsin; 13.05.16) – Põhimõtteliselt võiks olla selle kohta kaks erinevat terminit. (M. Adamson; 13.05.16)

(5) Umbne rakendus on see, kui on umbselt üles veetud ja lõimering on see, et lõim on ringiks kokku seotud. (A. Matsin; 13.05.16)

(6) Siis tuleb *lõimeringi* definiitsioon ära muuta. (K. Tüür; 13.05.16)

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada koos muudatustega definiitsioonis (13.05.16)

EKSS: „lõimering“ x (2)

29. kõlasuund

1. *termin*: kõlasuund (vt ka *kõlalaud*, nr 5; keerusuund, nr 30; lõim, nr 69)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: kõlasuuna, kõlasuunda

3. *definiitsioon*: Kõlasuund on kõlalaua asend kõlapaela rakenduses. Kõlasuunast sõltub lõimelõngade suund.

4. *selgitus*: Kõlasuundi saab olla vaid kaks – üht- või teistpidi; suundade tähistamiseks on erinevaid võimalusi: vasakult paremale ja paremalt vasakule; eest taha ja tagant ette; ülalt alla ja alt üles; päripäeva ja vastupäeva; S ja Z. Neist viimase kasutamine on soosituim.

5. *sünonüümid jm keelendid*: lõnga suund kõlas, kõlalaua suund, kõla kalle, lõngade asend kõlas

6. *võõrkeelsed vasted*: направление дощечки / основы в дощечке (J. C. Amor; 13.05.16) (vene)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitöötetehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Üles märgin **kõla suuna** ja alla kõlade arvu. (Adamson 2015) *Mustritüübi omapära on see, et kõlade suunda muudetakse paari kaupa.* (Amor 2015)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Ülemisel **kõlal** on **lõimede suund** paremalt vasakule, alumisel kõlal vasakult paremale. (Kabur, Pink, Meriste 2010, lk 280) *Veel üks oluline punkt, mida kõlade ülesseadmisel tuleb jälgida, on lõnga suund kõlas – lõng liigub kõlas kas eest taha või tagant ette.* (Raudsepp 2007, lk 18)

11. *märkused*: (1) Minu jaoks on lihtsam kõlalaua suund. Kõlasuund määrab lõimesuuna. Nt mina olen nüüdseks harjunud lõimesid rakendama mustri järgi ühes suunas ja enne kudumist sean kõlalaua suuna paika. (A. Kaljus; 13.05.16)

(2) Kas tegemist on lõimelõnga suunaga või kõlalaua suunaga?

(3) Mina ütleks, et see on kõlalaua suund. (K. Jõeste; 13.05.16) – Mina ütleks ka, et see on kõlalaua suund. (A. Kaljus; 13.05.16)

(4) Äkki selle peab ka panema sinna kirjeldusse, et kõlalaua asend näitab lõime suunda. (K. Tüür; 13.05.16)

(6) Protsessi ajal on üks arusaamine, aga tulemusel on näha teine. (K. Jõeste; 13.05.16)

(7) Õpetamise juures on kõla tähtis, tulemuse juures lõim – kõik sõltub sellest, kas sa õpetad või uurid. (K. Tüür; 13.05.16)

(9) S ja Z on ülilevinud viis lõnga ketruse suuna märkimiseks ja ei puutu kõlatehnikasse, vaid puutub ketrusesse. (A. Matsin; 13.05.16) – S/zz näitab ketramise ja korrutamise suunda ehk kaks z keeruga lõnga on kokku korrutatud vastassuunas S keeruga (A. Kaljus; 13.05.16) – Kaks päripäeva kedratud lõnga korrutatakse vastupäeva kokku (A. Matsin; 13.05.16)

(10) vt keerusuund, nr 30 p 11

12. *terminoloogikomisjoni otsus*: sellisel kujul tagasi lükata: parandada termini ja definitsiooni sõnastust, järmisel koosolekul uuesti läbi vaadata (13.05.16)

EKSS: „lõime suund kõlas“, „kõlalaua suund“ x (2)

suund (1) ümbruse, objektide, ilmakaarte vms. järgi orienteeritud mõtteline (sirg)joon; (kindel) kurss, siht v. mõjupiirkond.

30. keerusuund

1. *termin*: keerusuund (vt ka *kõlapakk*, nr 6; *kõlasuund*, nr 29; *kõlasid keerama*, nr 31; *kõlasid pöörama*, nr 32; *lõngakeerud*, nr 33; *laikord*, nr 34; *keerd*, nr 35; *pinnapooled*, nr 46)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: keerusuuna, keerusuunda

3. *definitsioon*: Keerusuund on kõlade edasikeeramisest tekkivate lõngakeerdude suund, mis on erinev nii kõlapaki ees ja taga, kui ka pinnapooltel.

4. *selgitus*: Keerusuund sõltub kõlasuunast ja kõlalaua keeramisest või pööramisest. Keerusuundi saab olla vaid kaks nagu kõlasuundigi (vt ka nr 29 p 4).

5. *sünonüümid jm keelendid*: lõnga kalle

6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitöötetehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (2)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: *Lõimelõngade värvivalikust, kõrvutamisest ja keerusuunast* olenevalt moodustub vöökiiri. (Kurrik 1932, lk 96)
11. *märkused*: (1) vt ka kõlasuund, nr 29 p 11
- (2) Äkki peks siin ka üritama üht määratlust terminina kehtestada? (K. Tüür; 13.05.16)
- (3) See võiks olla seal, kus on „lõnga suund kõlas“ [nüüd „kõlasuund“]. (A. Matsin; 13.05.16)
- (4) Siin võiks olla sama asi, mis lõngade suund kõlas – S ja Z on pigem keeru suund, mitte lõnga suund. (A. Matsin; 13.05.16)
- (5) Kui täna siin ühelepoole saab, siis võiks võtta ühe tutvustuslõigu, panna sinna terminid ja vaadata, kas on söödav või ei ole. (M. Bristol; 13.05.16)
12. *terminoloogiamisjoni otsus*: sellisel kujul tagasi lükata: parandada termini ja definitsiooni sõnastust, järmisel koosolekul uuesti läbi vaadata (13.05.16)
- EKSS: „keerusuund“ x (2); vt ka nr 29 ja 33 p EKSS

31. *kõlasid keerama*

1. *termin*: kõlasid keerama (*teguõna*) (vt ka *kõlapakk*, nr 6; *kõlasuund*, nr 29; *kõlasid pöörama*, nr 32; *lõngakeerud*, nr 33; *pinnapooled*, nr 46)
2. *muutetvormid (da-infin., ains. I pööre olevikus ja lihtminevikus)*: kõlasid keerata, keeran (keerasin) kõlasid
3. *definitsioon*: Kõlasid keerama on kõlasid töö pikisuunal veerandi, poole või täisringi võrra ühtse kõlapakina, kõlaplokkidena, paarikaupa või üksikhaaval edasi liigutama.
4. *selgitus*: Kui kõlapaki kõik kõlalauad on vastavalt tehnikale ja mustriks või kõlakirjale keeratud või keeramata jäetud, moodustub uus vahelik, millest koelõng läbi viiakse ja hakatakse uut põikirida ette keerama. Keeramisel on kaks suunda: edasi ja tagasi (enda poole ja endast eemale; üles ja alla; sissepoole ja väljapoole jt sünonüümipaarid)
5. *sünonüümid jm keelendid*: kõlasid pöörama (teine termin – vt *kõlasid pöörama*, nr 32); keerama
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötetehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Ja kui **keerad** neli rida ühtepidi, neli teistpidi saab silmi kududa. (Koch-Maasing 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Kudumisel **keerati kõlasid** veerand ringi ülalt enda poole. (Laigo 1957, lk 225) Kui **keerata kõlasid** edasi-tagasi ja kasutada ühte koelõnga, on tulemuseks pael, mida saab kududa ka teiste tehnikatega. (Matsin 2002, lk 44)
11. *märkused*: (1) Pärast sa ise ütled, et see [kõlasid pöörama] ei ole sünonüüm? (A. Matsin; 13.05.16) – Tekstides on kasutatud „pöörama“ ’keerama’ tähenduses.
- (3) Kõlade pööramine on täiesti teine asi. (M. Adamson; 13.05.16)
- (4) „Kõlasid pöörama“ võiks siia kohe järgi tulla. (K. Tüür; 13.05.16)
12. *terminoloogiamisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)
- EKSS: „kõlasid keerama“ x (2)

keerama (1) midagi keskpunkti v. telje ümber liikuma panema v. selles suunas nihutama; teisele küljele pöörama. *Keeran kraani ja vesi hakkab jooksuma. Lampi tuleb uus pirn keerata.*

keerama (3) millelegi v. kellelegi teist suunda andma.

a. (liikumisel). *Ta keeras paadi paremale.*

32. *kõlasid pöörama*

1. *termin*: kõlasid pöörama (*teigusõna*) (vt *kõlalaud*, nr 5; *kõlapakk*, nr 6; *kõlasid keerama*, nr 31)

2. *muutevormid muutevormid (da-infin., ains. I pööre olevikus ja lihtminevikus)*: kõlasid pöörata, pööran (pöörasin) kõlasid

3. *definiitsioon*: Kõlasid pöörama on kõlapakist ühe kõlalauga pööramine ümber oma horisontaal- telje vertikaalsel või diagonaalsel teljel.

4. *selgitus*: Kõlade keeramine toimub kõlapaela pikisuunal, pööramine põikisuunal. Kõlalauga pööramine muudab vastupidiseks nii kõlasuuna kui keerusuuna

5. *sünonüümid jm keelendid*: x (2)

6. *võõrkeelsed vasted*: flip (inglise) (M. Adamson; 13.05.16)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitööt tehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (3)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (3)

11. *märkused*: (1) Ka kõlasuunad pööratakse enne kudumist paika. (A. Kaljus; 13.05.16)

(2) Kõlade pööramine on kõlapakis üksiku kõla pööramine ümber oma horisontaaltelje vertikaalsel või diagonaalsel teljel. (M. Adamson; 13.05.16)

(3) Kõla annab liigutada kolme pidi – vertikaalselt, horisontaalselt ja diagonaalselt (M. Adamson; 13.05.16)

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)

13. *joonis või foto*:



kõlasid pöörates kootud reljeef,
M. Adamsoni foto ja tema kootud kõlapael

EKSS: „kõlasid pöörama“ x (2)

pöörama (1) midagi keskpunkti v. telje ümber liikuma panema v. selles suunas nihutama, keerama. *Tüürimees pöörab rooliratast. Pukktuulikut, veskit (tuulde) pöörama.*

pöörama (3) midagi teistpidi, teisele küljele keerama, midagi niiviisi mingisse olukorda viima v. ajama. *Pudeli põhi pöörati ülespoole. Taskut, kotti pahupidi, pahempidi pöörama.*

pöörama (5) millegi v. kellegi suunda muutma, teist suunda andma.

33. lõimekeerud ehk lõngakeerud

1.1. *termin*: lõimekeerud (*mitm.*) (vt ka *kõlapakk*, nr 6; *kõlasid keerama*, nr 31; *laikord*, nr 34; *keerd*, nr 35; *karsas*, nr 36; *pöörel*, nr 64)

1.2. *termin*: lõimekeerd (*ains.*) väikseim lõimelõngast moodustunud üksus, mida saab eristada kõlapaela pinnal vaatlemise teel.

2. *muutevormid (omast., osast.)*: lõimekeerdude, lõimekeerde (*mitm.*); lõimekeeru, lõimekeerdu (*ains.*)

3. *definitsioon*: Lõimekeerud on kõlade edasikeeramisest tekkivad lõimelõnga keerud, mis kõlapaki ees koelõnga abil vormistatakse paelaks, kuid kõlapaki taha tülika kaasnähtusena kogunevad.

4. *selgitus*: Üksiku lõngakeeru tekkimine töö protsessis pole võimalik (lõimelõngad keerduvad üksteise ümber), kuid kõlapaelas saab vaadelda üksikut lõimekeerdu ja kõrvuti lõimekeerdude paare, mis samasuunaliselt kõrvuti paiknedes moodustavad laikorra ja erisuunaliselt keeru.

5. *sünonüümid jm keelendid*: keerud (eksitav; vt *keerd*, nr 35)

6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Teinekord ma olen võtnud ikka need **keerud** välja. (Mündi 2015)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Nagu tähendatud, kõlade keeramisel tekivad **keerud** mitte üksnes laostest ettepoole, kus nad vööks kootakse, vaid ka laostest tahapoole tagumisse otsa. (Kurrik 1932, lk 96)

11. *märkused*: x (2)

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada lõngakeerud (13.05.16) – koosolek kinnitas küll terminiks *lõngakeerud*, kuid definitsiooni korrastades ilmses, et täpsem oleks seda mõistet tähistada terminiga „lõimekeerud“ (seda varianti koosolekul ei pakutud ega arutatud), ainsuses „lõimekeerd“

EKSS: „lõngakeerud“, „lõimekeerud“ x (2)

keerd silmuse- v. rõngakujuline looge. *Köie, trossi keerud. Spiraali keerud.* || kiudude kokkukeerutamise looge. *Keskmise keeruga lõim. Keeru suund võib olla parem- või vasakpoolne.*

34. laikord

1. *termin*: laikord (vt ka *kõlapaar*, nr 13; *kõlasuund*, nr 29; *keerusuund*, nr 30; lõimekeerud ehk lõngakeerud, nr 33; *keerd*, nr 35)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: laikorra, laikorda

3. *definitsioon*: Laikord on samasuunalise kõlapaari keeramisel moodustunud kõrvuti asetsevate samasuunaliste lõimelõnga keerdude paar kõlapaela põikireal.

4. *selgitus*: / ja / või \ ja\ lõimesuunaga kõlapaar koob laikorda

5. *sünonüümid jm keelendid*: x (1)

6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)

7. *murdekeelsed vasted*: tähendusnihkega: laikord (Muhu)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (3)

10. näitelauseid kirjalikest allikatest: Muhus nimetati ühesuunaliste lõngadega kõlapaari **laikorraks** ning erinevate lõngasuundadega kõlapaari keeruks. (Viitkin 2011, lk 18)

11. märkused: vt *keerd*, nr 35 p 11 (2)

12. terminoloogiakomisjoni otsus: kinnitada (13.05.16)

13. joonis või foto:

Kõrvuti sinised ja kõrvuti rohelised lõimelõngade keerdude paarid moodustavad ainult laikordi; keskmised punased moodustavad keeru.

EKSS: „laikord“ x (2)



35. *keerd*

1. termin: keerd (vt ka kõlapaar, nr 13; kõlasuund, nr 29; keerusuund, nr 30; lõimekeerud ehk lõngakeerud, nr 33; laikord, nr 34)

2. muutevormid (omast., osast.): keeru, keerdu

3. definitsioon: Keerd on erisuunalise kõlapaari keeramisel moodustunud kõrvuti asetsevate erisuunaliste lõngakeerdude paar kõlapaela põikireas.

4. selgitus: \ ja / või / ja \ lõimesuunaga kõlapaar koob keerdu

5. sünonüümid jm keelendid: x (3)

6. võõrkeelsed vasted: x (3)

7. murdekeelsed vasted: tähendusnihkega: keerd (Muhu)

8. käsitöötehnika või valdkond, liigitus: x (1)

9. näitelauseid suulistest allikatest: x (3)

10. näitelauseid kirjalikest allikatest: vt laikord, nr 34 p 10

11. märkused: (1) **keerukord** silmuskudumises: Keerukord on kahe lõngaga kootud pahempidirida, lõngu keeratakse töö ees. (29.04.16)

(2) Jätame nii, nagu vanad muhulased välja mõtlesid, seda enam, kui mujal ei kasutata [laikorda ja keerdu]. (K. Tüür; 13.05.16)

12. terminoloogiakomisjoni otsus: asendada „keerukord“ terminiga *keerd*, jätta definitsioon samaks, kinnitada termin (13.05.16)

13. joonis või foto:

Kaks samblarohelist kõrvuti lõimelõnga moodustavad keeru, nagu keeru moodustavad kaks kõrvuti tumedat türkiissinistki lõimelõnga. Keeru moodustavad aga ka kõrvuti sinine ja roheline. Selles kõlapaelas ei ole ühtegi laikorda.

EKSS: „keerukord“ x (2); vt 42 p EKSS
keerud **keerd** (4) keerdus, keeruga.



36. *k a r s a s*

1. *termin*: karsas (vt ka keerusuund, nr 30; *lõngakeerud*, nr 33; *pinnapooled*, nr 46)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: kartsa, karsast
3. *definiitsioon*: Karsas on keerusuuna muutusest põhjustatud koelõnga nähtavale ilmumise jõnksuga koht kõlapaelas.
4. *selgitus, näitelause*: Kus ühel pinnapoolel on koelõng nähtavale ilmunud, seal on teisel pinnapoolel pikad lõimejooksud. *Kartsaid võib ühel paelal olla mitu.*
5. *sünonüümid jm keelendid*: keeramiskoht
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: karsas (*omas. ja osast.*) kartsa, karsast (Muhu) *kar(t)sas* on muhu keeles redel (K. Tüür; 13.05.16)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: *Vaata, siin on karsas! (...) Pööramise koha peale tekib niisugune nagu jõnks. (...) See on etnograafiast teada sõna, vaata Muhu raamatust! (Kaljus 2015) Kartsa kohta: Näitusevõõdesse ma ei jätnud keeramiskohta, (...) seeliku allserva ma tavaliselt ka ei jäta keeramiskohta. (Mündi 2015)*
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: *Igas kohas, kus vöö teisipidi keeratud, jääb koelõng lõimelõngade vahelt paistma ja moodustab vaevalt nähtava valge joone, mida Muhu nimetatakse karsas. (Kurrik 1932, lk 97) Sel juhul tekib aga mustrisse karsas – koht, kus koelõng lõimelõngade vahelt paistab ja muster teist pidi jooksmas hakkab. (Kabur, Pink, Meriste 2010, lk 282)*
11. *märkused*: (1) Murdekeelne termin on valitud seetõttu, et sünonüümina esinev „keeramiskoht“, sisaldab sõnatüve, mida teistes terminites on ohtralt tarvitatud.
(2) pöörukoht, pöörikoht (A. Kaljus; 13.05.16)
(3) Vestlesin täna just Vikerraadio muhumurdelistel uudistel tegija Irena Tarvisega, kes ütles, et tema on kuulnud sellist väljendit kui "kartsa koht". Tema vanaema Kõue Liina oli temaga riielnud, kui tal kangast kududes siilikukanga seest lõimelõngad paistma jäid, et "mis kartsa koht see sool sii sihes oo". Ja ta ütles, et seda ta on ka kõlavõõde kohta kuulnud. (K. Tüür; e-kirjast 18.05.2016)
12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)

13. *joonis või foto*:

Karsas ei ole sellel kõlapaelal paela laiune, kuna kummaski servas olevate äärekõlade suunda ei ole muudetud. Seepärast on siin antud juhul tegemist osalise kartsaga.



EKSS: märksõna „karsas“ x (2)

37. vahelikku kinni lööma

1. *termin*: vahelikku kinni lööma (*teigusõna*) (vt ka lõim, nr 69; kude, nr 70; vahelik, nr 71)
2. *muutetvormid (da-infin., ain. I pööre olevikus ja lihtminevikus)*: vahelikku kinni lüüa, lõön (lõin) vaheliku kinni
3. *definiitsioon*: Vahelikku kinni lööma on lõimelõngu üksteisega vakeliti tihkelt kokkusuruma ehk eelmise (põiki)rea koelõnga sulgema uue rea lõimelõngadega enne koelõnga läbiviimist vahelikust.
4. *selgitus*: x (2)
5. *sünonüümid jm keelendid*: vahelikku kinni tõmbama, vahelikku lahti lööma – eksitav (13.05.16), paela kinni lööma, vahelikku kokku lööma
6. *võõrkeelsed vasted*: прибивать зев (J. C. Amor; 13.05.16) (vene); beat the shed (J. C. Amor; 13.05.16) (inglise)
7. *murdekeelsed vasted*: tihvti kinni mulima (Muhu)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: tekstiilikäsitöö, kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Lihtsalt **tõmban** näppudega selle **vaheliku kinni**. (Mündi 2015) Kuna enamuses materjali, mida ma kudumiseks kasutan, on vill ja vill on tuntud nakkuja, siis nende kõladega tuleb ilus ja selge vahelik, ükskõik, mis tehnikat ma siis koon parasjagu, on see selge ja arusaadav ning mul ei teki seda, et ma olen kogemata jälle **kokku lõõnud** vale **vaheliku** või et sellest tulevad kudumisel vead. (Adamson 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Kudumisel keerati kõlasid veerand ringi ülalt enda poole. Iga ringi järel tekkis lõngakeerust **vahelik**, kust pisteti läbi (...) lõng, mis **löödi kinni** vöömõõgaga. (Laigo 1957, lk 225)
11. *märkused*: (1) Sellega on nagu vene keeles – lõpetatud ja lõpetamata tegevuse puhul: *lõön vaheliku kinni* – siis on see lõpetatud tegevus; *lõön vahelikku kinni* – siis ma alles teen seda. (M. Saaremets; 13.05.16)
(2) Selle termini definiitsiooni sõnastades tekkis vajadus ka vahelik terminina lahti seletada.
12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)

13. joonis või foto:



Julia tõmbab sõrmega vaheliku kinni.
(Amor 2015)
Foto: J. C. Amori kogust



Maare on vööpiiritsaga vahelikku kokku
löömas. (Adamson 2015)
Foto: M. Adamsoni kogust

EKSS: „vahelikku kinni lööma“ x (2)

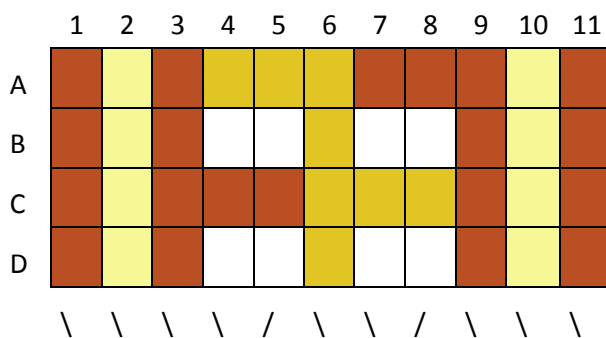
vahelik (3) *tekst* kudumisel lõimelõngade vahe, kust süstik läbi käib.

▷ Liitsõnad: kangavahelik.

38. (kõlapaela) *rakenduskeem*

1. *termin*: rakenduskeem (vt ka *kõlalaud*, nr 5; *kõlapael*, nr 19; *kõlasuund*, nr 29)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: rakenduskeemi, rakenduskeemi
3. *definiitsioon*: Rakenduskeem on kõlapaela rakendamise skeem, kuhu on märgitud kõlalaudade arv ja järjestus, lõimelõngade värvus ja positsioon, kõlasuund ning tühjad kõlaaugud.
4. *selgitus*: Rakenduskeem sõltub kõlalaudade aukude arvust, näiteks ruudukujuliste neljaauguliste kõlalaudadega kootava kõlapaela rakenduskeem on neljarealine, kuauguliste nelinurksete ja kuueauguliste kuusnurksete kõlalaudadega kootaval kõlapaelal kuuerealine. Tulpi on kõlaskeemil sama palju kui rakenduses kõlalaudu. Lisarida on kõlalaua järjekorranumbrite jaoks ja lisatulp kõlalaua aukude tähistamiseks.
5. *sünonüümid jm keelendid*: rakenduse skeem, kõlaskeem, kõlapooga skeem
6. *võõrkeelsed vasted*: схема заправки дощечек (J. C. Amor; 13.05.16) (vene); threading diagram (J. C. Amor; 13.05.16) (inglise)
7. *murdekeelsed vasted*: x (1)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Aa, me räägime erinevast asjast! See on *rakenduse skeem*, aga see ei ole muster! (Amor 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Kõlavöö *rakenduskeem*. Roomanumbrid ülal tähistavad kõlasid ning araabia numbrid küljel kõla avasid. (Kabur, Pink, Meriste 2010, lk 280) See, kuidas lõngad kõlas parasjagu jooksva peavad, märgitakse *kõlaskeemi* alla kaldjoontega \ - kõlas liigub lõng eest taha, \ - kõlas liigub lõng tagant ette. (Raudsepp 2007, lk 18)
11. *märkused*: (1) (definiitsiooni juurde:) Minu meelest ikkagi kõlalaua suund, mitte lõime – lihtsam arusaada. (A. Kaljus; 13.05.16)
12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)

13. joonis või foto:



A. Matsini joonis Parisselja kõlapaela rakendusest (ERM 19506: 6) (Matsin 2012, lk 3)

rakenduskeem

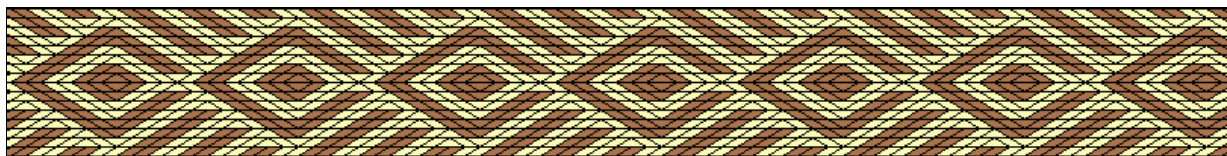
EKSS: „rakenduskeem“ x (2)

skeem (1) mingi seadme, nähtuse, protsessi vms sisemiste seoste tinglik v. lihtsustatud kujutis. *Mõtteline, loogiline, piltlik skeem. Tehnoloogiline skeem.*

skeem (2) üldjooneline kava, jälgendatav mall.

39. (kõlapaela) *mustrijoonis*

1. *termin*: mustrijoonis (vt ka *mustriskeem*, nr 40; *kõlapaela muster*, nr 42)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: mustrijoonise, mustrijoonist
3. *definitsioon*: Mustrijoonis on kõlapaela lõngade värvust ja liikumist skemaatilisel tähistav kõlapaela mustri ülesjoonistus.
4. *selgitus*: x (2)
5. *sünonüümid jm keelendid*: muster
6. *võõrkeelsed vasted*: *узор* (J. C. Amor; 13.05.16) (vene); *pattern drawing* (J. C. Amor; 13.05.16) (inglise)
7. *murdekeelsed vasted*: x (1)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: **Mustri** all ma mõtlen seda, et ma joonistan välja vot sellist, rohkem nagu vabakäe mustrit. (Amor 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: kõlaskeemi tähenduses: *Vöö foto kõrval on mustrijoonis, mille iga püstitulp vastab ühele kõlale.* (Paltser 2011, lk 17)
11. *märkused*: (1) *mustrijoonis*, nr 39 ja *kõlapaela muster*, nr 42 – kui on öeldud, et mustrijoonise sünonüüm on muster (ja jutt käib ju kõlapaeltest), siis peaks see olema sama mis nr 42 kõlapaela muster? (T. Leemets; 13.05.16) – p 5 „sünonüüm“ on ebatäpselt sõnastatud, kuid ma ei osanud ka paremini ja lühidalt seda välja tähistada. Need on keelendid, mida on kasutatud sama mõiste väljendamiseks.
12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)
13. *joonis või foto*: J. C. Amori mustrijoonis veebi jaoks (Amor 2015)



EKSS: „mustrijoonis“ x (2)

joonis (1) joonestamise tulemus, millegi graafiline kujutis. *Geomeetriline, tehniline joonis. Esemel, detaili joonis. Joonist valmistama, tegema. Joonise lugemine.*

▷ Liitsõnad: projektjoonis, tööjoonis; pliatsiljoonis, tušijoonis.

joonis (2) teksti sisu selgitav v. täiendav illustratsioon. *Joonisel 6 on kujutatud hüdra.*

joonis (3) joonistus. *Värvipliatsitega tehtud joonis.* ▷ Liitsõnad: kaljujoonis.

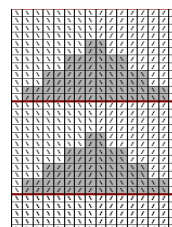
40. (kõlade) *mustriskeem*

1. *termin*: mustriskeem (vt ka *kõlasid keerama*, nr 31; *kõlasid pöörama*, nr 32; *rakendusskeem*, nr 38; *mustrijoonis*, nr 39; *mustri alusskeem*, nr 41; *kõlapaela muster*, nr 42)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: mustriskeemi, mustriskeemi
3. *definitsioon*: Mustriskeem on skemaatiline joonis, mis näitab rida-realt, kuidas kõlasid keerata või pöörata.
4. *selgitus*: Rakendusskeem tugineb mustriskeemile.
5. *sünonüümid jm keelendid*: x (1)

6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: *Need on selle jaoks, et õpilased saaksid maha joonistada seda mustriskeemi.* (Kaljus 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (2)
11. *märkused*: (1) [mustri skeem või mustriskeem kohta:] kokku või lahku? (K. Tüür 13.05.16)
12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)

13. *joonis või foto*:

J. C. Amori mustriskeem
(Amor 2015)



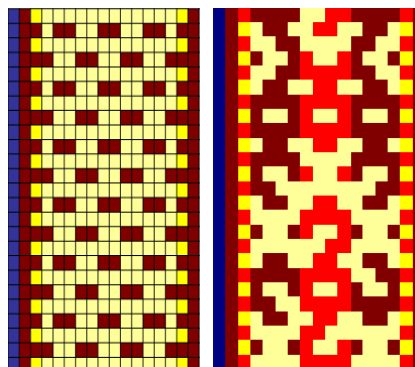
EKSS: „mustriskeem“ x (2)

41. (kõlapaela) m u s t r i a l u s s k e e m (ei ole iseseisev termin)

1. *termin*: mustri alusskeem (vt ka *rakendusskeem*, nr 38; *mustrijoonis*, nr 39; *mustriskeem*, nr 40; *kõlapaela muster*, nr 42)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: mustri alusskeemi, mustri alusskeemi
3. *definiitsioon*: Mustri alusskeem on kõlapaela mustri kudumise tehniliste võimaluste skemaatiline plaan, mis tugineb rakendusskeemile.
4. *selgitus*: Mustri alusskeem on tehnikast johtuv olemasolevaid võimalusi näitav skeem, millele tuginedes loodud muster on vastavas tehnikas teostatav.
5. *sünonüümid jm keelendid*: x (1)
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (2)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Sarnaselt teistele samaaegsetele mustrilistele kõlapaeltele on ka siin kasutatud keskmise mustriosa kudumisel **alusskeemina** kindlat jaotust, (...) (Matsin 2012, lk 2)
11. *märkused*: (1) pole vaja terminit – liiga detailseks läheb jälle (A. Matsin; 13.05.16)
12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: ettepanek tagasi lükata (13.05.16)

13. *joonis või foto*:

mustri alusskeem ja mustrijoonis
(Matsin 2012, lk 6)



EKSS: „mustri alusskeem“, „alusskeem“ x (2)

42. kõlapaela muster

1. *termin*: kõlapaela muster (vt ka mustrijoonis, nr 39; mustriskeem, nr 40; pinnamuster, nr 43; keskkiri, nr 44; äärekiri nr 45; kõlakiri, nr 47)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: kõlapaela mustri, kõlapaela mustrit

3. *definitsioon*: Kõlapaela muster on iga üksiku kõlapaela terviklik kompositsiooniline ja tehniline lahendus.

4. *selgitus*: Kõlapaela muster võib olla värviline, koosneda äärekirjadest ja keskkirjast, kuid mustri võib kududa ka teatud tehniliste võtetega ühevärvilise reljeefina (*pinnamuster*), või siis kasutada erinevaid kombinatsioone.

5. *sünonüümid jm keelendid*: x (1)

6. *võõrkeelsed vasted*: yzop (J. C. Amor; 13.05.16) (vene); pattern (J. C. Amor; 13.05.16) (inglise)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (2)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (2)

11. *märkused*: (1) *mustrijoonis*, nr 39 ja *kõlapaela muster*, 42 – kui on öeldud, et mustrijoonise sünonüüm on muster (ja jutt käib ju kõlapaeltest), siis peaks see olema sama, mis *kõlapaela muster*? (T. Leemets; 13.05.16)

(2) Paela muster on paela sisse kootud, mustrijoonis on seesama asi ehk muster paberile joonistatult. Nagu maja ja maja projekt.

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)

13. *joonis või foto*:



J. C. Amori kootud ja pildistatud kõlapael „Päike“ (Amor 2015)

EKSS: „kõlapaela muster“ x (2)

muster (1) pinnal korduv joonte v. (värviliste) kujundite kombinatsioon (ka eeskujuna mustrirehel v. mujal). *Kanga, tapeedi, vaiba, parketi muster*.

▷ Liitsõnad: heegel|muster, kalasaba|muster, koe|muster, lill|muster, malelaud|muster, palmik|muster, pits|muster, põletus|muster, riide|muster, ruut|muster, siksak|muster, taim|muster, triip|muster, trüki|muster, vaiba|muster, võrk|muster, värvimuster.

muster (2) eeskuju, mall, näidis; millegi läbiv ühine joon, seaduspära vms.

▷ Liitsõnad: käitumismuster.

43. *pinnamuster*

1. *termin*: pinnamuster (vt ka *mustriskeem*, nr 40; *kõlapaela muster*, nr 42)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: pinnamustri, pinnamustrit
3. *definiitsioon*: Pinnamuster on kõlapaela reljeefsus, mis on saavutatud erinevate kõlatehnika võtetega.
4. *selgitus*: x (2)
5. *sünonüümid jm keelendid*: pind, mustripind, pinnafraktuur; pinnakiri, koemuster, koekiri (vt p EKSS); faktuur (K. Tüür 13.05.16)
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Siin on näiteid, kuidas saab erinevaid pindu kõladega. (Mündi 2015) Minu jaoks see pind ise on vaatamisväärsus. (Adamson 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Kõlasid vaheldumisi kord lõngadega eest taha, kord tagant ette seades, saab silmuselise **mustripinna**, järjest üht pidi seades aga ühtlased jooned. (Raudsepp 2007, lk 19) Kõlatehnika tuvastamisel on oluline tähele panna kolme tunnust: kõlade olemasolu, **keerdu** **pinnafraktuuri** ning kõlade keeramise suuna muutuse korral tekkivaid jooni. (Kiitsak 2013, lk 14)
11. *märkused*: (1) Kas selline üldsõna nagu *faktuur* ei ajaks asja ära? Kas see on nii levinud fenomen, et seda peaks tähistama terminiga? (K. Tüür; 13.05.16) – vt EKSS
(2) Selline sõna võiks siiski olla. (M. Adamson; 13.05.16)
(3) Mina ütlen, et see pinnamuster on eksitav. Kui ma tahaksin ruumilisust seletada, siis ma ütleksin, et muster on reljeefne. (M. Bristol; 13.05.16)
(4) Ruumikiri ja värvikiri. (M. Saaremets; 13.05.16)
(5) Ühevärvilised on kõik need pinnamustrid või? (A. Kaljus; 13.05.16)
(6) Äkki mitte koekirjad, vaid lõimekirjad. (A. Matsin; 13.05.16) – Lõimekirjad on need põhimõtteliselt, aga neid saab kududa värviliselt ka – värvid tulevad rakendusest ja annavad ühe mustri, aga see... [pind] annab teise mustri (M. Adamson; 13.05.16)
(7) Jääb siis praegu pinnamuster kui paremat pole. (K. Tüür; 13.05.16)
(8) Fraktuur sünonüümiks?
12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada parema puudumisel (13.05.16)

13. *joonis või foto*:



M. Mündi kootud Setu naistevöö

EKSS: „pinnamuster“ x (2)

pinna|kiri pinda kattev v. seda moodustav kunstiline kude, kaunistus v. tikand. *Setu puusapõlledel tikandi suured kaldpistes tikitud pinnakirjad. Pinnakirjade mitmekesistamiseks heegeldatakse teiste silmuste vahele tippe.*

koel|muster tekst sissekootud muster, koekiri

fraktuur (1) trüki gooti trükikirja liik; (2) med luumurd

tekstuur (1) millegi loodusliku iseloomulik ehituslaad.

a. *mets* puidu lõikepinnal avanev peam. läbilõigatud aastarõngastest tekkiv muster, toim, süü, puidukiri. *Saar on tuntud ilusa tekstuuri poolest.*

b. *geol* kivimit moodustavate mineraalosakeste ruumilisest paigutusest johtuv kivimi ehituse laad. *Kivimi struktuur ja tekstuur.*

c. *füüs keem* kristallide v. molekulide suunast ja jaotusest johtuv polükristalse v. amorfse aine ehituslaad. ▷ Liitsõnad: silmistekstuur.

44. (kõlapaela) **k e s k k i r i**

1. **termin:** keskkiri (vt ka mustrikõlad, nr 9; kõlapaela muster, nr 42; äärekiri, nr 45; kõlakiri, nr 47)

2. **muutevormid (omast., osast.):** keskkirja, keskkirja

3. **definiitsioon:** Keskkiri on kõlapaela mustri keskmine kirja- ehk mustriosa.

4. **selgitus:** Keskkirja kootakse mustrikõladega.

5. **sünonüümid jm keelendid:** keskmine mustriosa, mustriosa, kirjatud keskosa, keskmine kirjaosa, keskosa, vöösüda

6. **võõrkeelsed vasted:** x (3)

7. **murdekeelsed vasted:** x (3)

8. **käsitöötehnika või valdkond, liigitus:** kõlatehnika

9. **näitelauseid suulistest allikatest:** x (2)

10. **näitelauseid kirjalikest allikatest:** *Neli katket on paeltest, mis tunduvad olevat ühevärvilise keskosaga ja servas punaste triipudega. (Laul, Tamla 2014, lk 54) Vanemad aiad jagunevad tavaliselt 3 ossa: keskmine kirjaosa, ülemine ja alumine äär tumedate (must v pruun) põikijoontega, ja alumisel real veel lisaks 2-realine 2–4 värvist kalasaba- ehk kalarookiri. (Viitkin 2011, lk 12) Sarnaselt teistele samaaegsetele mustriksüsteemidele kõlapaeltele on ka siin kasutatud keskmise mustriosa kudumisel alusskeemina kindlat jaotust, millest tuleb pikemalt juttu Siksali kõlapaeltega seoses. (Matsin 2012, lk 2) Antud muhu vöö on kiri vöösüdamesse kootud kolme paari kirjakõlaga kahevärviliselt. (Laigo 1957, lk 226)*

11. **märkused:** (1) Keskkiri või mustrikiri? – Aga ma koon neid ju mustrikõladega... (A. Matsin; 13.05.16)

(2) keskkirja keskel on keskjoon... (M. Bristol; 13.05.16)

12. **terminoloogikomisjoni otsus:** kinnitada (13.05.16)

EKSS: „keskkiri“ x (2)

kesk- <liitsõna esiosana> (1) mingis suhtes (näit. asendilt, ajaliselt, seisundilt) keskmine; näit. keskala, -keha, -koht, -kõrv, -linn, -murre, -osa, -paik, -punkt, -põrand, -taevas; keskaeg jt.

suur|kiri etn tikandi vm. kirja suurem, silmapaistvam osa. Eesti kirivöö keskel on laiem suurkiri ja servadel kitsas äärekiri.

45. (kõlapaela) *ä ä r e k i r i*

1. *termin*: äärekiri (vt ka *äärekõlad*, nr 10; *kõlapaela muster*, nr 42; *keskkiri*, nr 44; *kõlakiri*, nr 47)
 2. *muutevormid (omast., osast.)*: äärekirja, äärekirja
 3. *definitsioon*: Äärekiri on kõlapaela mustri ääreosa, mis võib kummaski kõlapaela ääres erineda, väljenduda ühe kõla laiuse üksiku pikitriibuna, puududa üldse või olla kootud mustrina ehk kõlakirjas.
 4. *selgitus*: Äärekirja kootakse äärekõladega.
 5. *sünonüümid jm keelendid*: ääremuster, servamuster, servakiri, ääred
 6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
 7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
 8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: tekstiilikäsitöö, kõlatehnika
 9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (2)
 10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: *Vanema pooga kiri koosneb 3 osast: keskmine, peaosa on kirjaga, alumine laiem ja ülemine kitsam ääreosa üht või mitmet värvi juttidega.* (Kurrik 1932, lk 104)
 11. *märkused*: x (2)
 12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)
- EKSS**: *ääre|kiri etn* tikandi vm kirja äärepoolne osa. *Kirivöö keskel on laiem suurkiri ja servadel kitsam äärekiri.*

46. (kõlapaela) *p i n n a p o o l e d*

1. *termin*: pinnapooled (*mitm.*)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: pinnapoolte, pinnapooli
3. *definitsioon*: Pinnapooled on kõlapaela parem ja pahem pool, mis võivad olla ühesugused või erinevad. Erinevate pinnakülgedega kõlapaela paremaks pooleks loetakse selgemalt väljenduva mustriga poolt.
4. *selgitus*: Pinnaküljed jagunevad paremaks ja pahemaks pooleks.
5. *sünonüümid jm keelendid*: töö parem ja pahem pool, pinnaküljed
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: *Kõlavöö mõlemad pinnaküljed saavad täiesti sarnased, nõõri keerud vaid jooksevad vastassuunas.* (Kurrik 1932, lk 96)
11. *märkused*: (1) Kas selline üldsõna nagu „pool“ (üks ja teine, parem ja pahem, mõlemad pooled) ei ajaks siin asja ära? (K. Tüür; 13.05.16)
(2) Kas need võiksid olla pinnapooled? Kui öelda lihtsalt pooled, siis see võib olla üks ots ja teine ots. (A. Matsin; 13.05.16)
(3) Või oleks parem pinnaküljed? (A. Matsin 13.05.16)
(4) Pinnapooled. (M. Adamson, A. Kaljus; 13.05.16)
12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada „pinnaküljed“ asemel *pinnapooled* (13.05.16)

13. *joonis või foto:*



A. Kaljuse kootud kõlapaela pinnapooled: parem (ülal) ja pahem (all) (Kaljus 2015)

EKSS: „pinnapooled“ x (2)

47. *kõlakiri*

1. *termin:* kõlakiri (vt ka *kõlapaela muster*, nr 42)

2. *muutevormid (omast., osast.):* kõlakirja, kõlakirja

3. *definiitsioon:* Kõlakiri on kõlatehnikas kootav muster ehk kiri, millel võib olla oma nimetus, ning seda kasutatakse paela üldises kompositsioonis ehk kõlapaela mustriks.

4. *selgitus:* Kõlakirja nimetused on nt ussimuster, sõradega kiri, tellissein, ark ja anesilm jt

5. *sünonüümid jm keelendid:* kõlamuster

6. *võõrkeelsed vasted:* x (3)

7. *murdekeelsed vasted:* x (3)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus:* kõlatehnika

9. *näitelauseid suulistest allikatest:* x (2)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest:* x (2)

11. *märkused:* (1) eeskujuks „pilukiri“, „vikkelkiri“ (tehnikapõhine)

(2) „kindakirja“ analoog on „vöökir“ (esemepõhine)

12. *terminoloogiamisjoni otsus:* kinnitada (13.05.16)

EKSS: „kõlakiri“ x (2)

kiri (8) (kaunistav) muster, ornamentika (riidel, puuesemetel jm.). *Lilleliste kirjadega põll. Särgikäiste kiri. Ilusa kirjaga kangas. Põletatud kirjadega puunõud.*

▷ Liitsõnad: kampsuni|kiri, kinda|kiri, käise|kiri, pitsi|kiri, puidu|kiri, suka|kiri, tanu|kiri, tikandi|kiri, vaiba|kiri, varruka|kiri, vöökiri, pilu|kiri, põletuskiri, kalasaba|kiri, kirbu|kiri, kärbse|kiri, liblika|kiri, lill|kiri, vikkel|kiri, vöötkiri.

vöö|kiri vöö muster. *Vöökirjades on sageli kasutatud geomeetrilisi elemente.*

pilu|kiri tekst pilutikandist muster. *Linade ja padjapüüride rahvuslik pilukiri.*

vikkel|kiri vikkel [1]. *Sukasäärte külgedele kooti vikkelkirja vöödid.*

48. *L ä t i s a k i l i n e* (ei ole termin)

1. *termin:* Läti sakiline (vt ka *rakendatud mustrid*, nr 22; *ussikiri*, nr 49)

2. *muutevormid (omast., osast.):* Läti sakilise, Läti sakilist

3. *definiitsioon:* Läti sakiline on neljalõngaliste äärekõlade ja kahelõngaliste mustrikõladega kootud sakiline kõlakiri.

4. *selgitus:* (1) Tehnoloogiliselt kuulub rakendatud mustrite hulka.

(2) Sisuliselt on ussikiri – ussikirja üks võimalustest ja vähetuntud nimetustest.

5. sünonüümid jm keelendid: x (1)

6. võõrkeelsed vasted: x (3)

7. murdekeelsed vasted: x (3)

8. käsitöötehnika või valdkond, liigitus: kõlatehnika

9. näitelauseid suulistest allikatest: Lätlased kasutavad seda päris palju. Mingil hetkel läks kasutusele **Lāti sakiline**. Ja nii ma olengi selle kohta öelnud **Lāti sakiline**. (Koch-Maasing 2015)

10. näitelauseid kirjalikest allikatest: x (2)

11. märkused: (1) K. Koch-Maasingult kuulnud

(2) Minule pole selline nimetus ette tulnud. (J. C. Amor; 13.05.16)

(3) Seda nn lāti sakilist on ERM-i kõlapaelasahktid täis ja järelikult on sellel ka eestikeelne nimi olemas. Mina pole neid nimetusi taga otsinud, sest pole mahti olnud, aga peaks. (J. Ratas; 13.05.16 e-kirjast)

(4) Mulle tuli juba koosolekul silme ette selline kõlapael, millel äärekõlad on neljalõngalised ja mustrikõlad kahelõngalised ja rakendatud mustrist moodustubki sakiline kiri. Olen seda kohanud Siksälä kõlapaelade juures. Arvan, et Siksälä (2007) raamatus on see lk 52. Mõningase värvierinevusega, kui Katrini skeemil. (A. Kaljus; 13.05.16)

(5) Ei ole termin, vaid ussikirja mustivariandi üks nimetustest.

12. terminoloogiakomisjoni otsus: tagasi lükata, kuna ei ole üldlevinud (13.05.16)

13. joonis ja foto:

Rakendusskeem on selline. Sama võib olla laiem ka. (Koch-Maasing 2015)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A										
B										
C										
D										



A. Kaljuse fotod ja tema kootud paelad, mis on küll põhimõttelt sama rakendusega, kuid teistes värvides.

EKSS: Lāti sakiline x (2)

49. *u s s i k i r i*

1. *termin*: ussikiri (vt ka *kõlakiri*, nr 47; Lāti sakiline, nr 48)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: ussikirja, ussikirja
3. *definitsioon*: Ussikiri on lihtne siksakmuustriline kõlakiri. Sageli nimetatakse igasuguseid siksakke või S-i meenutavaid ornamente ussikirjaks.
4. *selgitus*: tehnoloogiliselt saab siksakmuustrit kududa erinevate võtetega
5. *sünonüümid jm keelendid*: siksakmuster, ussimuster
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Siksak on alati **ussimuster** minu jaoks. (Adamson 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (3)
11. *märkused*: (1) Need (ussimuster, tellissein, kalasabakiri jt) on kõlakirjad ja peaks olema selle termini juures. (A. Matsin; 13.05.16)
12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada, kuna on üldlevinud (13.05.16)

13. *joonis või foto*:

M. Adamsoni kootud ja pildistatud
ussikirjalised kõlapaelad



EKSS: „ussikiri“ x (2)

siksak (1) sirgest suunast vaheldumisi mõlemale poole järsult kõrvale kalduv joon; selline kujund v. moodustis. *Rästikul on must siksak halli selja peal.*

▷ Liitsõnad: siksakmuster, siksakornament

50. *t e l l i s s e i n*

1. *termin*: tellissein (vt ka *rakendatud mustrid*, nr 22; *pinnamuster*, nr 43; *kõlakiri*, nr 47)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: tellisseina, tellisseina
3. *definitsioon*: Tellissein on neljalõngaliste äärekõlade ja kahelõngaliste mustrikõla paaridega kootud ühevärviline kõlakiri.
4. *selgitus*: (1) Tehnoloogiliselt kuulub rakendatud mustrite kulka.
(2) Kasutatakse sageli kangalõpetuse kudumiseks.
5. *sünonüümid jm keelendid*: x (1)
6. *võõrkeelsed vasted*: brick pattern (J. C. Amor; 13.05.16)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Äärmised on neljased. See on see, mida me oleme hakand **tellisseinaks** nimetama. Siis on nii, et need kahesed kõlad paned paari kaupa (...) omavahel selle sammuga. Siis tekivad need kivideladumise... (Ratas 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (1)
11. *märkused*: (1) J. Rataselt kuulnud

(2) Väga sobilik [nimetus]! (A. Kaljus; 13.05.16)

12. terminoloogiakomisjoni otsus: kinnitada, kuna on üldlevinud (13.05.16)

13. joonis või foto:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
A			/	\			/	\			/	\
B	/	\			/	\			/	\		
C			/	\			/	\			/	\
D	/	\			/	\			/	\		

Tellisseina rakendusskeem

EKSS: „tellissein“ kõlatehnilises tähenduses x (2)

tellis|sein tellistest laotud sein. Krohvimata, krohvitud tellissein.

51. kalasabakiri

1. termin: kalasabakiri (vt ka rakendatud mustrid, nr 22; kõlakiri, nr 47)

2. muutevormid (omast., osast.): kalasabakirja, kalasabakirja

3. definitsioon: Kalasabakiri on neljalõngaliste kõladega kootud lihtne kalasaba meetutav kõlakiri.

4. selgitus: tehnoloogiliselt kuulub ülespandud mustrite hulka; võib esineda kogu kõlapaela ulatuses või ainult ühes osas.

5. sünonüümid jm keelendid: kalasabamuster, kalarookiri

6. võõrkeelsed vasted: x (3)

7. murdekeelsed vasted: kalarookiri (Saaremaa)

8. käsitöötehnika või valdkond, liigitus: kõlatehnika

9. näitelauseid suulistest allikatest: x (2)

10. näitelauseid kirjalikest allikatest: Kõla asendist ja värvilõngade paigutamisest kõlasse olenevalt oli vööl kas vöödiline, täpiline või **kalasabakiri**. (Laigo 1957, lk 225) Vanemad aiad jagunevad tavaliselt 3 ossa: keskmine kirjaosa, ülemine ja alumine äär tumedate (must v pruun) põikjoontega, ja alumisel real veel lisaks 2-realine 2–4 värvist **kalasaba**- ehk kalarookiri. (Viitkin 2011, lk 12)

11. märkused: x (2)

12. terminoloogiakomisjoni otsus: kinnitada, kuna on üldlevinud (13.05.16)

13. joonis või foto:



Õnne Kivimaa kootud ja pildistatud kalasabakirjas kõlapael

EKSS: **kalasaba|muster** diagonaalselt suunduvatest joontest v. triipudest koosnev kala saba meenutav muster, **kalasabakiri**

52. *h a r k j a h a n e s i l m*

1. *termin*: hark ja hanesilm (vt ka *rakendatud süsteemimustrid*, nr 23; *kõlakiri*, nr 47)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: hargi ja hanesilma, harki ja hanesilma
3. *definiitsioon*: Hark ja hanesilm on mustri- ja äärekõladega kootav kõlakiri, mille ise-loomulikuks tehniliseks võtteks on kolme mustrikõla paari keeramine täisringi jagu teatud süsteemi järgi.
4. *selgitus*: tehnoloogiliselt kuulub rakendatud süsteemimustrite hulka
5. *sünonüümid jm keelendid*: ristid ja rombid
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: ark ja anesilm (Muhu)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Selle mustri kirjandusest läbi käiv nimetus ongi ***hark ja hanesilm***. (Adamson 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Muhus enam levinud vöökirja nimega „ark ja anisilm“ („***hark ja hanesilm***“) kudumiseks on vöö keskosas kasutusel kirjakõlad, milles on lõimelõng ainult kahes vastasavas. (Kabur, Pink, Meriste 2010, lk 283)
11. *märkused*: x (2)
12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada, kuna on üldlevinud (13.05.16)

13. *joonis või foto*:



M. Adamsoni kootud ja pildistatud hark ja hanesilm

EKSS: „hark ja hanesilm“ x (2)

53. *p o o k*

1. *termin*: pook (vt ka *kõladega kuduma*, nr 15; *kõla*-, nr 17)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: pooga, pooka
3. *definiitsioon*: Pook on sõba, seeliku, särgi vm rõivaeseme äärispael, mis on sageli kõladega kootud.
4. *selgitus*: kõladega kootud pook on kõlapook
5. *sünonüümid jm keelendid*: veerik, servapael, ääreapael
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: tekstiilikäsitöö, kõlatehnika

9. näitelauseid suulistest allikatest: Paelast võib saada **pook** või vöö ja see võib jääda lihtsalt paelaks. (Koch-Maasing 2015)

10. näitelauseid kirjalikest allikatest: Vaipseelikul on kaks erinevat kõlapooka: ülemine ja alumine. (Kaljus 2009, lk 10)

11. märkused: (1) Eesti rahvakultuuri leksikon, lk 217, Etnograafiasõnaraamat, lk 145–146.

(2) selle võiks tõsta sinna paelte juurde (K. Tüür; 13.05.16)

(3) pook on otseselt kõlatehnikasse puutuv (A. Matsin; 13.05.16)

12. terminoloogikomisjoni otsus: kinnitada (13.05.16)

EKSS: **pook** etn seeliku, särgi vm. rõivaeseme ääripael. *Punaste pookadega vammus.*

54. **p o o k v o o l i k** (ei ole termin)

1. termin: pookvoolik (vt ka õõnespael, nr 55; poolõõnespael, nr 56)

2. muutevormid (omast., osast.): pookvooliku, pookvoolikut

3. definitsioon: Pookvoolik on kahe vahelikuga õõnsalt kootud kõlapael.

4. selgitus: Pookvoolik ehk õõnesvöö on kõladel kootud äärepael (Paltser 2011, lk 47)

5. sünonüümid jm keelendid: õõnesvöö, õõnespael, õõnes pael, „voolik“

6. võõrkeelsed vasted: x (3)

7. murdekeelsed vasted: x (3)

8. käsitöötehnika või valdkond, liigitus: kõlatehnika

9. näitelauseid suulistest allikatest: Meil oli lihtsalt kõladega kudumine. Seal oli hästi palju... me tegime... **õõnesvöö** oli, (...) (Mündi 2015) Setu **voolikul** nad panevad poolviltu need kõlad. (Ratas 2015)

10. näitelauseid kirjalikest allikatest: Kõrikute ja sõbade servadesse lisatud **õõnesvööd** (ka **õõnespael** või **pookvoolik**) on nüüdseks vähemtuntud. (Paltser 2011, lk 23) **Õõnest paela** saab kududa, kui keerad kõlad nurga peale ja siis tekib paelale kaks vahelikku, ning seejärel paned mõlemast vahelikust koelõnga läbi (edasi-tagasi). (Käär 2008, lk 16) Eestis tuntakse huvitavat kõlapaela varianti, mida Põhjamaade kirjanduses tuntakse sõba äärtesse **õõskanga kudumise tehnikana**. Selleks on „**voolikuna**“ kootud kõlapael (Matsin 2002, lk 46)

11. märkused: (1) Jälle tahaks põhjendust, miks just see on terminiks valitud, õõnesvöö tundub mulle kuidagi „normaalsem“. (T. Rehema)

(2) Kas „õõnespael“ poleks ilusam? (K. Tüür; 13.05.16)

(3) Selle võiks kaheks jagada: õõnespael ja poolõõnes pael

12. terminoloogikomisjoni otsus: loobuda „pookvoolikust“ ja võtta kasutusele **õõnespael** ja **poolõõnespael** (13.05.16)

EKSS: „õõnespael“

volt|voolik voldiline voolik (näit. gaasitorbikul)

55. **õ õ n e s p a e l**

1. termin: õõnespael (vt ka pookvoolik, 54; poolõõnespael, nr 56)

2. muutevormid (omast., osast.): õõnespaela, õõnespaela

3. definitsioon: Õõnespael on kahe vahelikuga õõnsalt kootud kõlapael.

4. *selgitus*: kasutatakse kõige sagedamini sõbade ja kõrikute ääristamiseks
 5. *sünonüümid jm keelendid*: õõnesvöö, õõnes pael, „voolik“, pookvoolik
 6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
 7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
 8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
 9. *näitelauseid suulistest allikatest*: vt nr 54 p 9
 10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: vt nr 54 p 10
 11. *märkused*: vt nr 54 p 11
 12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada *õõnespael* (13.05.16)
- EKSS: „õõnespael“ x (2)

56. *poolõõnespael*

1. *termin*: poolõõnespael (vt ka pookvoolik, 54; *õõnespael*, nr 55)
 2. *muutevormid (omast., osast.)*: poolõõnespaela, poolõõnespaela
 3. *definitsioon*: Poolõõnespael on kahe vahelikuga osaliselt õõnsalt kootud kõlapael.
 4. *selgitus*: kasutatakse kõige sagedamini sõbade ja kõrikute ääristamiseks
 5. *sünonüümid jm keelendid*: x (3)
 6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
 7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
 8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
 9. *näitelauseid suulistest allikatest*: vt nr 54 p 9
 10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: vt nr 54 p 10
 11. *märkused*: vt nr 54 p 11
 12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada *poolõõnespael* (13.05.16)
- EKSS: „poolõõnespael“ x (2)

57. *toru*

1. *termin*: toru (vrd pookvoolik, nr 54)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: toru, toru
3. *definitsioon*: Toru on kõlatehnika võte, millega tõmmatakse üks kõlapaela serv rulli nagu toru, nii et sellest servast ei jää näha koelõnga sisenemise ja väljumise vaheliseid täpikesi.
4. *selgitus*: Teine tehniline võte kui õõnes- ja poolõõnespaela kudumisel – toru võtte juures kasutatakse ühte, õõnespaela puhul kahte vahelikku.
5. *sünonüümid jm keelendid*: „toru“ võte
6. *võõrkeelsed vasted*: tuppilo (soome); tubular weaving (inglise) (M. Adamson; 13.05.16)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Nad ütlevad „voolik“, aga see ei ole see. Setu voolikul nad panevad poolviltu need kõlad. Aga selle puhul, mida me spiraalidega kudusime, seal ei panda ju midagi poolviltu, vaid seal tõmmatakse niimoodi kokku. Soomlased ütlevad selle kohta tuppilo, mis tähendab põhimõtteliselt '**toru**'. (Ratas 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (2)

11. *märkused*: (1) J. Rataselt kuulnud

(2) Toru ja voolik ongi kaks erinevat võtet, mida tuleb kindlasti eristada. (J. C. Amor 13.05.16)

(3) Kahtlane. See pole ju päris toru, vaid pigem nagu rull, kui ma õieti aru saan? (K. Tüür; 13.05.16)

(4) Toru on natuke eksitav, sest ta jätab keelelises mõttes teistsuguse mulje, kui see tegelikult on. (A. Matsin; 13.05.16)

(5) Kas nad mõlemad võiksid olla poolõõnsad, aga nad eristuvad tehnoloogia poolest. (K. Tüür; 13.05.16) – tehnoloogilise võtte poolest (A. Matsin; 13.05.16) – Üks on saavutatud sellise ja teine poolõõns on saavutatud toru võttega? (K. Tüür; 13.05.16)

(6) kant (M. Saaremets; 13.05.16)

(7) Islandi kirikutekstiilides on kasutatud seda, et kõlapaela kood nõelaga kanga külge ja on rullkant. (A. Matsin; 13.05.16)

(8)... kanttoru... torukant... (?; 13.05.16)

(9) Õõnest ja poolõõnest kõlapaela kasutatakse varasemate etnograafiliste sõbade juures, see toru on arheoloogiline kõlapael. (A. Matsin; 13.05.16)

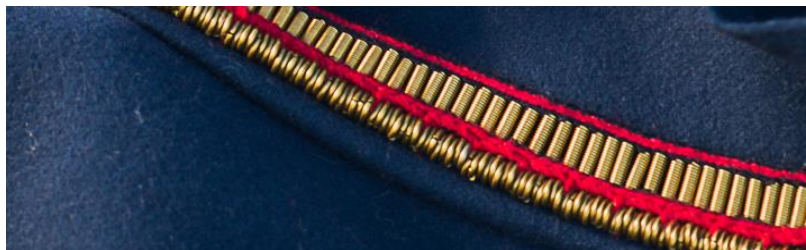
(10) Toru olemust on soome- ja ingliskeelsetes nimetustes.

(11) Kui see tekitab nii palju vaidlusi, siis äkki me ei peaks seda praegu terminologiseerima. Paneme arutellu järgmisele istungile. Endiselt on ju küsimus: kelle jaoks me seda terminit teeme? Kas taaskehastaja, koopiategija või muuseumitöötaja jaoks, kelle jaoks pole tähtsust, mis võttega see kootud on. (K. Tüür; 13.05.16)

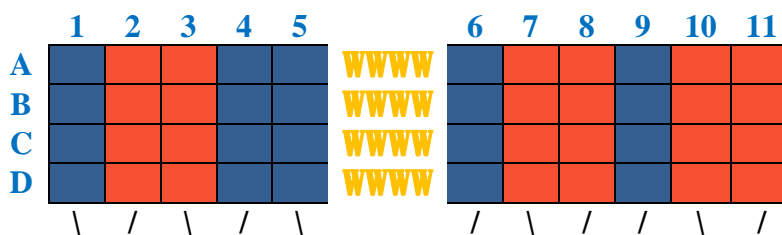
(12) See nimetus ei kirjelda selle kuju adekvaatselt. (A. Matsin; 13.05.16)

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kuna termini ettepanek „toru“ on eksitav, lükata termini arutelu uute pakumisteni edasi. (13.05.16)

13. *joonis või foto*:



Õ. Kivimaa kootud ja pildistatud Kaberla põlleserva kõlapael, mille alumine punane äär messingrõngaste kohal on kootud toru võttega.



Kaberla põllesaba rakenduskeem

EKSS: „toru“ kõlatehnilise võttena x (2)

58. külgekudumise võte

1. *termin*: külgekudumise võte (vt ka lõim, nr 69; kude nr 70)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: külgekudumise võtte, külgekudumise võtet
3. *definitsioon*: Külgekudumise võte on tehniline võte, millega kootakse kanga vm eseme lõimesse kõlapael nii, et kanga lõimi kasutatakse kõlapaela koena.
4. *selgitus*: Selle võttega saab kududa narmastega või puhta välimise servaga kõlapaela; lisakoelõnga või lisanarmaste kasutamine pole välistatud.
5. *sünonüümid jm keelendid*: x (1)
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Siis on veel need, millest jõhvid läbi ulatuvad, mis **kootakse servade külge**. Need Siksali sabatutid ja tagapõlled servad, kus tutt lõpetatakse selle (...) kõlapaelaga kinni kootakse. Põhimõtteliselt on ta sama võte – **külgekudumise võte**. (Ratas 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Seejuures on pikiservadesse ömmeldud muutuva mustriaga kõlapaelad ja otsaservadesse **kootud** kanga **külge** lihtsamad kõlapaelad, mille koe moodustavad kanga lõimelõngad. (Matsin 2010, lk 176)
11. *märkused*: (1) Kanga külge kudumise võte? (A. Kaljus; 13.05.16)
12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)

13. joonis või foto:

Sõba serva kootud kõlapael, mille koe-
lõngadeks on sõba lõimelõngad.



EKSS: „külge kudumise võte“ x (2)

59. Balti tehnika

1. *termin*: Balti tehnika (vt ka süsteemimustrid, nr 24; mustri alusskeem, nr 41)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: Balti tehnika, Balti tehnikat
3. *definitsioon*: Balti tehnika on selline kõlapaelte kudumise viis, kus kootakse kindlat alusmustrit järgiva skeemi alusel loodud mustrit. Seejuures keeratakse kahelõngaliseid mustrikõlasid ükshaaval rida-realt edasi-tagasi, kolme- ja neljalõngalis äärekõlasid ainult ühes suunas.
4. *selgitus*: tehnoloogiliselt kuulub süsteemimustrite hulka
5. *sünonüümid jm keelendid*: arhailine kõla, geomeetrilise kirjaga kõlapael, Siksali kõla, mustrilised kõlapaelad, Siksali moodi pael, Siksali kõlavöö
6. *võõrkeelsed vasted*: pebble weave; Latvian-style band (inglise)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Ei, ma viitan sellele kui **Siksali kõlavööle**. Eestis on sama tehnikaga tehtud ka Virunuka vöö, mis on suurem oma mastaapideelt. Inglisekeelses kirjanduses viidatakse sellele kui **Balti tehnikale**. Lätis on hästi palju seda kasutatud ja Saksamaalt on

mõned leiud. Ka Skandinaavia kudujad nimetavad seda tihti **Balti tehnikaks**. (Adamson 2015)
Arheoloogid nimetavad kokkuleppeliselt mingisuguseid tehnikaid mingi leiukoha järgi, üks – eestlased võivad seda täiesti vabalt (...) **Siksali moodi paelaks** nimetada. (Ratas 2015)

10. **näitelauseid kirjalikest allikatest:** Visuaalse vaatluse põhjal võib arvata, et kõik neli sõba olid indigosinised ning neid kaunistasid pronksspiraalid, klambrid ja **mustrilised kõlapaelad**. (Matsin 2010, lk 175)

11. **märkused:** (1) Balti tehnika puhul ma pole nii kindel, kust see tegelikult ikka pärit on. Las ta siis seni olla balti tehnika. (J. Ratas 13.05.16)

(2) See Balti tehnika on mujal kasutusel, aga tegelikult ei kirjelda ei arhailine kõla ega Balti tehnika selles tehnikas olulist. Collingwoodi raamatus ei ole seda tehnikana üldse kirjeldatud (M. Adamson; 13.05.16)

(3) Kuidas lätlased ise seda nimetavad?

(4) Vot sealt see Balti tehnika tuleb, kuna Lätis on see hästi levinud, aga tegelikult on tehnika hoopis Saksamaalt tulnud. (M. Adamson; 13.05.16)

Kuidas sa kirjeldaksid seda mustrit? (K. Tüür; 13.05.16) – See alusmuster kirjeldab seda tehnikat hästi (M. Adamson, A. Matsin; 13.05.16) – Olen öelnud ka, aga see pole täpne, „korjatud kirjas“ (A. Matsin; 13.05.16)

(6) Siin kasutame Balti tehnikat, kuni saabub parem mõte (K. Tüür; 13.05.16)

(7) Otsisin Siksali vöödes kasutatud tehnikale nimetusi, välja tulid „pebble weave“ Mervi Pasaneni kasutuses ja „Latvian-style band“. Viimane kirjeldab rohkem kasutatud mustrit, mrs. Pasanen kirjeldab ka kasutatud tehnikat: kaks lõime kõlas ja kõlasid keeratakse paarikaupa. (M. Adamson; 15.05.16 e-kirjast)

12. **terminoloogiakomisjoni otsus:** kinnitada parema puudumisel (13.05.16)

13. **joonis või foto:**



A. Kaljuse kootud pael



A. Kaljuse kootud kõlapaelad



Balti tehnika Lõuna-Ameerika analoog
J. C. Amori pilt ja tema kootud pael

EKSS: „Balti tehnika“ x (2)

Balti gen, balti indekl baltlaste (hrl. 1. täh.) *Läti keel kuulub balti keelte rühma. Eesti keeles on balti laene. Eesti, Läti ja Leedu on Balti riigid.*

60. mustririda ja täpirida (ei ole termin)

1. *termin*: mustririda ja täpirida (vt mustri alusskeem, nr 41; *Balti tehnika*, nr 59)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: mustrirea ja täpirea, mustririda ja täpirida
3. *definitsioon*: Mustririda ja täpirida on Balti tehnika mustri alusskeemis üle ühe vahelduvate ridade nimetused, kus mustriread on vabalt täidetavad, täpiridades aga tuleb kinni pidada alusskeemist.
4. *selgitus*: x (2)
5. *sünonüümid jm keelendid*: mustririda ja labane rida (A. Kaljuse nimetus)
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (3)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (2)
11. *märkused*: J. Rataselt kuulnud; vt ka nr 41 p 11
12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: ettepanek tagasi lükata (13.05.16)
- EKSS: „mustririda ja täpirida“ x (2)

61. kahepoolne tehnika

1. *termin*: kahepoolne tehnika (vt ka lõimekeerud ehk *lõngakeerud*, nr 33; *pinnapooled*, nr 46)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: kahepoolse tehnika, kahepoolset tehnikat
3. *definitsioon*: Kahepoolne tehnika on enamasti kahevärvilise kõlapaela kudumise tehnika, milles kootud kõlapaela pinnapooled on värvidelt peegelpildis.
4. *selgitus*: Selle tehnikaga tekib kõlade keeramisel minimaalselt lõimekeerde kõlapaki taha.
5. *sünonüümid jm keelendid*: kahepoolne kõlavöö
6. *võõrkeelsed vasted*: doubleface (inglise)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kõlatehnika
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Ja tegelikult on veel üks tehnika, **doubleface**, kus kõlad keeratakse kogu aeg edasi. (Adamson 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (2)
11. *märkused*: J. C. Amoriga kuulnud
- (2) Vaat siin sisaldub ka see 'poole' mõiste. Vrd nr 46 pinnaküljed (nüüd: *pinnapooled*) (K. Tüür; 13.05.16)
12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada (13.05.16)
13. *joonis või foto*:



J. C. Amori foto ja tema kootud pael

EKSS: „kahepoolne tehnika“ x (2)

kahe|poolne (2) kahe samasuguse poole v. küljega, kahest samasugusest poolest, osast koosnev. *Kahepoolne peegel, kamm. Kahepoolne nutrivõti. Kahepoolne värav.*

62. kōlapink

1. *termin*: kōlapink (vt ka *kōlad*, nr 4; *raskused*, nr 63)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: kōlapingi, kōlapinki

3. *definiitsioon*: Kōlapink on jalgadel kōlakudumise seadeldis: tööpink, mis kasutab lõime pingutamiseks enamasti raskuseid.

4. *selgitus*: kōlajalad (*mitm.*) eeskujuks „kangasjalad“; täpsem määratlus on *kōlapink* „treipingi“ eeskujul, sest seadeldis on konstrueeritud pingi peale. Valisin „kōlajalad“ ettepanekuks seetõttu, et varasem sõna kangaspuude kohta („kangasjalad“) võis tähistada raskustega kangaspuid – enamasti kasutatakse lõime pingutamiseks raskuseid ka kōlapingi juures.

5. *sünonüümid jm keelendid*: kōlajalad (võib kasutada sünonüümina; 13.05.16); kōlaraam, kōlateljed, raam, teljed (pole soovitatavad sünonüümidenä)

6. *võõrkeelsed vasted*: рама *f.*, станок для ткачества *m.*; (J. C. Amor; 13.05.16) (vene); tablet weaving loom (J. C. Amor; 13.05.16) (inglise)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: kōlatehnika, töövahend

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Aga see tekitas vajaduse mingisuguse **raami** või **telgede** järele. (...) Nii mul ongi kaks **raami** – üks on selle suure töö all kinni (...). (Amor 2015)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (2)

11. *märkused*: (1) Kõige täpsem nimetus oleks „kōlapink“.

(2) Äkki ikka kōlapink! [„kangasjalad“ kohta:] Rohkem on kasutatud „kangaspuud“. (A. Kaljus; 13.05.16)

(3) Kōlajalad ei anna mulle tööriista konteksti mõistmiseks – raam, telg, pink annavad (M. Bristol; 13.05.16)

(4) Paneme „kōlajalad“ sünonüümiks. (A. Matsin; 13.05.16)

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: kinnitada terminiks *kōlapink* ja selle sünonüümiks ehk terminivariandiks kōlajalad (13.05.16)

13. *joonis või foto*:



M. Mündile kuuluvad raskustega kōlajalad. Iga kōlalaua lõimede otsas on pool, kuhu kudumata lõimed peale keritud ja raskus (konksuga kaaluvihti meenutav silinder).

Foto: M. Mündi



J. C. Amorile kuuluvad kõlapingid, mida ta ise nimetab kõlaraamideks.

Foto: J. C. Amor



Pildil on Põltsamaa käsitööselti esinaine Anne Ütt kõlapingil kõlapaela kudumas (06.07.13).

Fotod: Meido Kuus.

EKSS: „kõlajalad“, „kõlaraam“ x (2)

kangas|jalad *pl* murd kangaspuud, kangasteljed; *etn* püstkangaspuud

kangas|puud *pl etn* seadeldis käsitsi kangakudumiseks, kangasteljed.

▷ Liitsõnad: kiri|kangaspuud, püst|kangaspuud, rõhtkangaspuud.

kangas|teljed *pl* kangaspuud, teljed. *Kangastelgedel kuduma. Kangastelgedel oli kangas ülal.*

pink (2) <hrl. liitsõna järelosana> pinki (1. täh.) meenutav töö- vm. vahend; t ö ö p i n k.

Rukkirabamise pink. ▷ Liitsõnad: treil|pink, töö|pink, peksu|pink, pesu|pink, rabamis|pink.

63. raskused

1. **termin:** raskused (*mitm.*) (vt ka *kõlad*, nr 4; *kõlapink*, nr 62)

2. **muutevormid** (*omast., osast.*): raskuste, raskuseid

3. **definitsioon:** Raskused on sobiva kuju ja kaaluga esemed, mis lõime pingutamiseks kinnitatakse ühekaupa igat kõlalauda läbiva lõimekimbu külge eraldi. Kasutatakse kõlapaela kudumise seadeldises ehk kõlapingil lõime pingutamiseks.

4. **selgitus:** Mitmuses, nagu kõladki, sest iga kõlalaua lõime külge kinnitatakse raskus.

5. **sünonüümid jm keelendid:** x (1)

6. **võõrkeelsed vasted:** x (3)

7. **murdekeelsed vasted:** x (3)

8. **käsitööt tehnika või valdkond, liigitus:** kõlatehnika, töövahend, töövahendi osa

9. **näitelaused suulistest allikatest:** *Kõlad on niiviisi üles rakendatud, et iga kõla taga on raskus ja pool, kuhu ümber ma kerin lõnga: üks kõla, üks pool, üks raskus.* (Mündi 2015)

10. **näitelaused kirjalikest allikatest:** x (3)

11. **märkused:** x (2)

12. **terminoloogiamisjoni otsus:** kinnitada (13.05.16)

13. **joonis või foto:**

käepidemetega võõpiirits,
pool ja raskus



Julia kõlapingil on raskusteks
linastesse kotikestesse poetatud haavlid.

Foto: J. C. Amor



EKSS: „raskused“ x (2)

raskus (3) ese, mis mõjub oma massiga (näit. rõhub peale, vajutab alla jms.). *Õngel on küljes tinast raskus. Kortsunud paberid siluti sirgeks ning pandi raskuse alla.*

▷ Liitsõnad: alg|raskus, lisa|raskus, rekordraskus.

64. pöörel

1. **termin:** pöörel (vt ka lõimekeerud ehk lõngakeerud, nr 33; kõlavurr, nr 65)

2. **muutevormid (omast., osast.):** pöörli, pöörliit

3. **definiitsioon:** Pöörel on pöörlev abivahend soovimatutest lõimekeerdudest vabanemiseks.

4. **selgitus:** x (2)

5. **sünonüümid jm keelendid:** pöörel (*omast.* pöörla), pöörel (*omast.* pöörle), pöör

6. **võõrkeelsed vasted:** x (3)

7. **murdekeelsed vasted:** x (3)

8. **käsitöötehnika või valdkond, liigitus:** kõlatehnika, töövahend, töövahendi osa

9. **näitelauseid suulistest allikatest:** Ikka lõikan lõime lahti, sest ma kasutan **pöörleid**. **Pöörleteks** olen neid nimetanud: rõngas ühel pool, rõngas teisel pool ja keskel on see asi, et nad saavad pöörelda. (Kaljus 2015)

10. **näitelauseid kirjalikest allikatest:** **Pöörliid** on tänapäevane abivahend lõngakeerdude väljaajamisel. (Paltser 2011, lk 16)

11. **märkused:** x (2)

12. **terminoloogiakomisjoni otsus:** kinnitada (13.05.16)

13. **joonis või foto:**



pöörliisse kinnitatud
lõimekimp



pöörliid

EKSS: **pöörel** ‹-rli, -rlit› (2) *tehn* kahe detaili vaheline ühenduselement, mis võimaldab kummalgi teisest sõltumata nende ühise telje ümber pöörelda. *Pöörel hoiab ära keti, õngenööri keerdumise.*

65. *kõlavurr*

1. *termin:* kõlavurr (vt ka lõimekeerud ehk *lõngakeerud*, nr 33; *pöörel*, nr 64)
2. *muutevormid (omast., osast.):* kõlavurri, kõlavurri
3. *definiitsioon:* Kõlavurr on pöörlite kimp, kõlatehnika töövahend soovimatutest lõimekeerudest vabanemiseks.
4. *selgitus:* x (2)
5. *sünonüümid jm keelendid:* x (3)
6. *võõrkeelsed vasted:* x (3)
7. *murdekeelsed vasted:* x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus:* kõlatehnika, töövahend
9. *näitelauseid suulistest allikatest:* x (2)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest:* x (2)
11. *märkused:* (1) Mardilaadal kuulnud sõna ja nähtud töövahend
(2) Kas „pöörlikimp“ ei ajaks asja ära? (K. Tüür; 13.05.16)
12. *terminoloogiakomisjoni otsus:* kinnitada (13.05.16)
13. *joonis või foto:*



EKSS: „kõlavurr“ x (2)

vurr (1) pöörliv keha.

a. vurrkann. Puust, plekist vurr. Vastlapäeval tehti vurre seajalakontidest.

b. *aiand* mee vurritamise riist. Raamid paigutatakse vurri ja hakatakse vurritama.

▷ Liitsõnad: luuvurr; meevurr.

kõlavurr

ÜLDTERMINID

(1) Neid liiga üldiseid definiitsioone ei jõua siin kõiki läbi arutada. Äkki on mõistlik kõik need üldisemad ja tekstiilikäsitööd puudutavad terminid ära märgistada ja öelda, et need on üldterminid, mis lähevad järgmisel koololekul arutamisele. Nendega, mis on seotud küll kõlatehnikaga, kuid on nii üldised tekstiili käsitööd puudutavad terminid, tegeletakse veel edasi.

Üldterminite arutelu peab puudutama laiemat kasutust teiste tehnikate juures, mistõttu neid praegu siin selles töös nii detailselt käsitleda ei saa ja neid termineid ei võeta kõlakudujate tänasel koosolekul läbi. (A. Matsin; 13.05.16)

(2) Meil pole mõtet spetsiifilist definitsiooni anda, kui ülddefinitsioon on tegemata. Tuleks teha üks kaust, kus on üldmõisted, mis on vaja ära defineerida. (M. Bristol 13.05.16)

(3) Terminikaarte üle vaadates ilmnes veel mõni üldtermin, mis vajab korrastamist: rakendus; suundi tähistavad terminid (kõlasuund, nr 29; keerusuund, nr 30; säie, nr 73 jt terminite juures) ja (pikad) lõimejooksud.

66. PIIRITS, v ö ö p i i r i t s

1. *termin*: vööpiirits

2. *muutevormid (omast., osast.)*: vööpiiritsa, vööpiiritsat

3. *definitsioon*: Vööpiirits on väikesemõõduline piirits, mille peale keritakse koelõng. Kujult on vööpiiritsad erinevad: esineb lahtise otsaga piiritsaid, kinnise otsaga piiritsaid, ühe või kahe käepidemetega piiritsaid, käepidemeta jt piiritsaid.

4. *selgitus*: suuremõõdulisi piiritsaid kasutatakse kangakudumisel; väike kinnise otsaga piirits sarnaneb välimuselt võrgunõelaga

5. *sünonüümid jm keelendid*: x (3)

6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)

7. *murdekeelsed vasted*: kinnise otsaga vööpirits või võrgunõel (saksa) Nadel f. (Lehmann-Filhés 1899, lk 26–27)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: tekstiilikäsitöö, töövahend

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (3)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (3)

11. *märkused*: (1) p i i r i t s: Etnograafiasõnaraamat, lk 142 (hui: lk 23–24; sünon. käbi, piirits, ui, võrgunõel).

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: suunata üldterminite kausta (13.05.16)

13. *joonis või foto*:



Kinnise otsaga vööpiirits, millel on võrgunõela kuju, kuid pisut suuremad mõõtmed.

EKSS: „vööpiirits“ x (2)

piirits (1) *etn tekst* võrkude, vaipade, vööde vm. kudumisel tarvitav piklik, süstikukujuline nõel. Puust, metallist, plastmassist piirits. Võrguniit, koelõng mähiti piiritsale, piiritsa ümber.

67. SÜSTIK, v ö ö s ü s t i k

1. *termin*: vöö süstik

2. *muutevormid (omast., osast.)*: vöö süstiku, vöö süstikut

3. *definitsioon*: Vöö süstik on kahest ovaalsest kapslist koosnev vahend koelõnga hoidmiseks; mõõtmetelt pisut suurem kui süstikpitsi süstik ja oluliselt väiksem kui kangastelgedel kudumiseks tarvitavad eri liiki süstikud.

4. *selgitus*: x (2)

5. *sünonüümid jm keelendid*: x (3)

6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitöõtehnika või valdkond, liigitus*: tekstiilikäsitöö, töövahend

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Enamasti ma kasutan **süstikut** ja mul on neid kokku neli tükki. (Amor 2015)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (3)

11. *märkused*: s ü s t i k (sünon. surnuk, kotspool, otspool, süstpool, tsolok): Eesti rahvakultuuri leksikon, lk 296, Etnograafiasõnaraamat, lk 205–206.

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: suunata üldterminite kausta (13.05.16)

13. *joonis või foto*:



süstikpitsi süstik



vöö mõõk, kaks koelõnga pooli ja
kaks puidust vöö süstikut

EKSS: „vöö süstik“ x (2)

Foto: J. C. Amor

süstik (1) kangaspuude ja kudumismasina süstakujuline vahend lõnga juhtimiseks. *Vahetas süstikus pooli. Süstik lausa lendas kuduja käes.*

▷ Liitsõnad: kangasüstik; kosmosesüstik.

süstik (2) õmblusmasina osa, milles on niidipool.

süstik (3) kahest ovaalsest kapslist koosnev vahend süstikpitsi valmistamiseks.

68. vöölu k k ehk vöösulane

1. *termin*: vöölu k k, vöösulane
2. *muutevormid (omast., osast.)*: vöölu k k, vöölu k k; vöösulase, vöösulast
3. *definiitsioon*: Vöölu k k ehk vöösulane on vööku d u m i s e a b i v a h e n d, m i s v ö i d a k s e k i n n i t a d a k u d u j a v ö ö l e v ö i k ö l a r a a m i l e j a f i k s e e r i b v a l m i s t ö ö d v ö i v e e l k u d u m a t a l ö i m e k i m p u.
4. *selgitus*: k ö l a p a e l a v ö i l ö i m e d e k i m b u f i k s a a t o r
5. *sünonüümid jm keelendid*: vöölu k k, vöö l u k u s t i, k ö l a l u k k, k o n k s u d e g a s ü s t e e m
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: t e k s t i i l i k ä s i t ö ö, t ö ö v a h e n d, t ö ö v a h e n d i o s a
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Aa, see **k o n k s u d e g a s ü s t e e m** o n j ä l l e s e a l t C o l l i n g w o o d i r a a m a t u s t [(Collingwood, 1982.)) l ä i n u d l a i a l i t a r b i m i s s e. (...) M i n u l m e e s t e g i – v ä g a h ä s t i t ö ö t a b, a g a m a k a s u t a n s e d a t e i s t m o o d i k u i t e i s e d. K u i t e i s e d p a n e v a d l ä b i s i i t s e l l e v a l m i s p a e l a, s i i s m i n a p a n e n l a h t i s e d l ö n g a d. (...) T e i n e o t s o n k i n n i s e o t u d. (Ratas 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: x (3)
11. *märkused*: (1) e e s k u j u: „s o a s u l a n e“
(2) Vöölu k k. (A. Kaljus; 13.05.16)
(3) Sulane on sünonüüm abilisele – ta vabastab mul näiteks ühe käe, millega ma saan midagi muud teha. (M. Bristol; 13.05.16)
12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: s u u n a t a ü l d t e r m i n i t e k a u s t a (13.05.16)

13. joonis või foto:



Kaks vöö aukudesse kinnitatavat vöösulast

M. Mündi kōlaraamile konstrueeritud
kandiliste servadega vöölu k k
Foto: M. Mündi



EKSS: „vöösulane“ x (2)

lu k k (1) v a h e n d, s e a d e u k s e, k a a n e, l u u g i v m s. s u l g e m i s e k s (s u l g e v a k s o s a k s *h r l*. l u k u s t u s r i i v, m i d a o n v ö i m a l i k s u l g e d a j a v a b a s t a d a a i n u l t v ö t m e a b i l v. t e a t u d k i n d l a l v i i s i l, n ä i t. n u m b r i l i s e š i f r i j ä r g i). *V ä r a v a, k a p i, k i r s t u, l a e k a, k o h v r i l u k k*.

▷ L i i t s ö n a d: a i d a | l u k k, k a s t | l u k k, k r a m p | l u k k, m e t a l l - | l u k k, p e i t | l u k k, p u u | l u k k, r i p p | l u k k, r u l l - | l u k k, s a l a | l u k k, s i l i n d e r | l u k k.

lukk (2) tõmbelukk. *Seeliku, tuulepluusi, magamiskoti, saapa lukk.*

lukk (4) (kinnitavate, sulgevate v. ühendavate seadmete, moodustiste v. osade kohta)

a. käekoti, käevõru, kaelakee vm. sulgev osa. *Vajutab käekoti luku klõpsti kinni.*

b. metallrõngas noapea vm. tööriista puust pea otsas. *Vasksete lukkudega noapead.*

d. *tekst* nõõpau, taskusuu v. voldi otsa tugev kinnitusviis. *Taskusuu mõlemas otsas on rebenemise kaitseks lukud.*

▷ Liitsõnad: haisu|lukk, vesilukk; raamatulukk; käsivarrelukk.

69. LÕIM

1. *termin*: lõim (vt ka kude, nr 70)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: lõime, lõime

3. *definiitsioon*: Lõim on piki kangast suunduvad lõngad, lõimelõngad. (EKSS)

4. *selgitus*: x (2)

5. *sünonüümid jm keelendid*: lõimelõng; *homonüümid*: lõim ('lõnga' tähenduses)

6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)

7. *murdekeelsed vasted*: x (3)

8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: tekstiilikäsitöö

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: *Kui ma õpin nägema lõime, mis on kõlades – mitte kõlasid, vaid lõime – ma ju ikkagi koon vööd, mitte kõlasid; siis pole vaja kõlasid tähistada.* (Adamson 2015)

10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: *Kui lõimed olekski kudumise ajal ringselt, siis saaks kõlasid rakendada ainult käärimise ajal.* (Viitkin 2011, lk 19)

11. *märkused*: (1) Etnograafiasõnaraamat, lk 107.

(2) Kas kõlatehnika seisukohast on vajalik defineerida lõim ja kude, villane ja poolvillane? (K. Tüür; 13.05.16)

(3) Lõim ja kude on palju olulisemad kui villane ja poolvillane (M. Adamson; 13. 05.16)

Lõim, kude, vahel on vaja läbi vaadata koos kangakudumise terminitega (A. Matsin; 13.05.16)

12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vaadata koos kangakudumise terminoloogiaga (13.05.16)

13. *joonis või foto*:

Sajasse kõlasse rakendatud lõim J. C. Amori kõlapingil. Kõlapakk on kinnitatud puidust nikerdatud pulgaga.

Foto J. C. Amor



EKSS: lõim (1) *tekst* piki kangast suunduvad lõngad, lõimelõngad. Puuvillane, villane lõim.

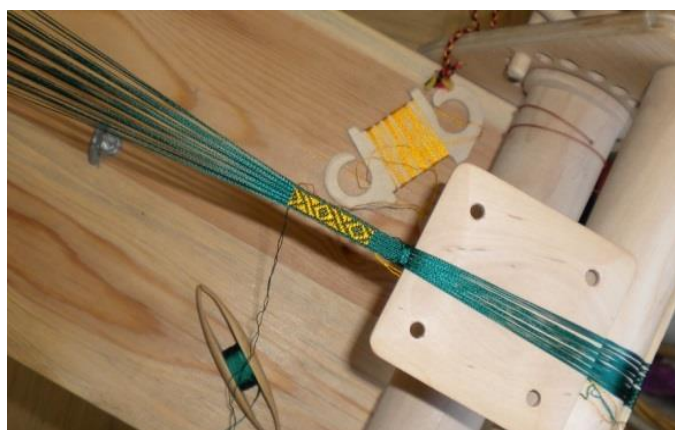
70. KUDE

1. *termin*: kude (vt ka lõim, nr 69)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: koe, kudet
3. *definiitsioon*: Kude on lõimele risti kangast sissekootud või -kootav lõng, koelõng. (EKSS)
4. *selgitus*: x (2)
5. *sünonüümid jm keelendid*: koelõng, kudelõng; *homonüüm*: kude ('pinnamustri' tähenduses)
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: tekstiilikäsitöö
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: *Lõim on lõim ja vahelik on vahelik ja kude on kude.* (Adamson 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: *Pooga kudumisel on kasutatud jämedat karedat villast lõime ja kudet.* (Viitkin 2011, lk 11)
11. *märkused*: (1) Etnograafiasõnaraamat, lk 76.
(2) Äkki ikka koelõng on see asi ja kude on tulemus? (K. Tüür; 13.05.16)
12. *terminoloogiamisjoni otsus*: vaadata koos kangakudumise terminoloogiaga (13.05.16)

13. joonis või foto:

Pooleliolev brokaatpael kahe koelõngaga: üks vööstistikule, teine (nim. ka brokaatlõngaks või brokaatniidiks) poolile keritud.

Foto: J. C. Amor



EKSS: kude (1) kanga vm. kootud eseme struktuur. *Riide peen, jäme, hõre, tihe kude. Labases, toimses koes kangas. Mõlemalt poolt ühesugune kude.*

kude (2) *tekst lõimele risti kangast sissekootud v. -kootav lõng, koelõng. Puuvillase, linase, punase koega kangas. Kude kanga kaunistab.*

71. VAHELİK

1. *termin*: vahelik (vt ka *vahelikku kinni lööma*, nr 37)
2. *muutevormid (omast., osast.)*: vaheliku, vahelikku
3. *definiitsioon*: x (3)
4. *selgitus*: x (2)
5. *sünonüümid jm keelendid*: x (1)
6. *võõrkeelsed vasted*: зев (Эстонская народная... 1960, lk 215)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: tekstiilikäsitöö

9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Seal paned ülemisest ja alumisest **vahelikust**, et see on teine asi... (Ratas 2015) Lihtsalt tõmban näppudega selle **vaheliku** kinni. (Mündi 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Neist läbi käivad kaks ülemist ja kaks alumist lõnga moodustavad **vaheliku**, millest koelõng läbi viiakse ja siis sõrmega või piiritsaga kinni lüüakse. (Kurrik 1932) Kõlapaela kudumisel kasutasin üle ühe **vaheliku** kanga lõimelõngu ja üle ühe **vaheliku** värvilisi lisanarmaste lõngu. (Matsin 2010)
11. *märkused*: EKSS-is esitatud definitsioon on eksitav.
12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vaadata koos kangakudumise terminoloogiaga (13.05.16)
- EKSS: **vahelik** (3) *tekst* kudumisel lõimelõngade vahe, kust süstik läbi käib;
- ▷ Liitsõnad: kangavahelik.

72. KÄÄRIMA

1. *termin*: käärima
2. *muutevormid (da-infīn., ains. I pööre olevikus ja lihtminevikus)*: käärida, käärin (käärisin)
3. *definitsioon*: Käärima on lõnga enne kudumist lõimeks korraldama. (EKSS)
4. *selgitus*: x (2)
5. *sünonüümid jm keelendid*: x (1)
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: tekstiilikäsitöö
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: Jätad ju **käärimisel** iga kord ühe kõla maha. (Matsin 2015)
Selle olen jätnud vöö **käärimise** puu peale ja (...) (Adamson 2015)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Seejärel **kääriti** ilma vahelikuta iga värv eraldi. (Manninen 1927)
11. *märkused*: x (2)
12. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vaadata koos kangakudumise terminoloogiaga (13.05.16)
- EKSS: **käärima** (1) lõnga enne kudumist (käärpuudele ajades) lõimeks korraldama. *Kangast käärima.*

73. SÄIE

1. *termin*: säie
2. *muutevormid (omast., osast.)*: säigme, säiet
3. *definitsioon*: Säie on lõnga keere, mis on üht- või teistpidi suuna ja tihedusega.
4. *selgitus*: x (2)
5. *sünonüümid jm keelendid*: x (3)
6. *võõrkeelsed vasted*: x (3)
7. *murdekeelsed vasted*: x (3)
8. *käsitöötehnika või valdkond, liigitus*: käsitöö, tekstiilikäsitöö
9. *näitelauseid suulistest allikatest*: x (2)
10. *näitelauseid kirjalikest allikatest*: Pärast pikki otsinguid kasutasin lõpuks Jõgeva villavabriku valget ühekordset lõnga, mille ketrasin **säigme** tihendamiseks vokiga üle (...). (Matsin 2010, lk

180) Esimeseks tunnuseks on lõngade **säie** ehk mis suunas on lõngad kedratud ja kahekordsete lõngade puhul ka korrutuse suund. (Kiitsak 2013, lk 8)

11. märkused: x (2)

12. terminoloogiakomisjoni otsus: vaadata koos kangakudumise terminoloogiaga (13.05.16)

EKSS: **säie** (lõnga) heie; (nööri, köie vm.) keere.

74. LÄBIVILLANE või täisvillane

1. termin: läbivillane (*omadussõna*)

2. muutevormid (*omast., osast.*): läbivillase, läbivillast

3. definitsioon: Läbivillane on selliselt kootud tekstiil, mille nii lõime- kui ka koelõngad on kõik villasest materjalist.

4. selgitus: x (2)

5. sünonüümid jm keelendid: täisvillane

6. võõrkeelsed vasted: x (3)

7. murdekeelsed vasted: x (3)

8. käsitöötehnika või valdkond, liigitus: tekstiilikäsitöö

9. näitelauseid suulistest allikatest: x (2)

10. näitelauseid kirjalikest allikatest: Enamike sõbade servakõlad on **läbivillased**, vaid kahe kõlapaela koeks on kasutatud linast lõnga. (Matsin 2012, lk 5)

11. märkused: x (2)

12. terminoloogiakomisjoni otsus: vaadata koos kangakudumise terminoloogiaga (13.05.16)

EKSS: **läbi|villane** täisvillane. *Läbivillane riie.*

75. POOLVILLANE

1. termin: poolvillane (*omadussõna*)

2. muutevormid (*omast., osast.*): poolvillase, poolvillast

3. definitsioon: villase koe ja linase, puuvillase vm. lõimega; villast kiudu sisaldav EKSS

4. selgitus: x (2)

5. sünonüümid jm keelendid: x (3)

6. võõrkeelsed vasted: x (3)

7. murdekeelsed vasted: x (3)

8. käsitöötehnika või valdkond, liigitus: tekstiilikäsitöö

9. näitelauseid suulistest allikatest: x (2)

10. näitelauseid kirjalikest allikatest: Kõik säilinud kõlapaelad on **poolvillased**: villase lõime ja linase koega, mis on arvatavasti paelte vähese säilimise põhjuseks. (Matsin 2012, lk 6)

11. märkused: x (2)

12. terminoloogiakomisjoni otsus: vaadata koos kangakudumise terminoloogiaga (13.05.16)

EKSS: **pool|villane** (1) *hrl.*

pool|villane (2) *piltl* tahumatu, kodukootud.

pool|villane (3) *kõnek* kartuli- ja tangupuder, Mulgi puder.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marja-Leena Jaanus

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

KÕLATEHNIKA OSKUSSÕNAVARA KORRASTAMINE JA ARENDAMINE,

mille juhendaja on Ave Matsin

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, **26.05.2016**